T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

YUGOSLAVYA'NIN PARÇALANMASININ ULUSLARARASI SİSTEM VE POLİTİKAYA ETKİLERİ: ULUSLARARASI SİSTEM TEORİSİ VE KONSTRÜKTİVİST TEORİ

SİMAY CİN

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. İBRAHİM KAMİL

EDİRNE 2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİMAY CİN tarafından hazırlanan **YUGOSLAVYA'NIN PARÇALANMASININ ULUSLARARASI SİSTEM VE POLİTİKAYA ETKİLERİ: ULUSLARARASI SİSTEM TEORİSİ VE KONSTRÜKTİVİST TEORİ** Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca **5 NİSAN 2019 CUMA** günü saat **10.00** 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *..Kabul Edilmesine..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	**KANAAT**	**İMZA**
DOÇ. DR. İBRAHİM KAMİL (DANIŞMAN)	Kabul Edilmesine	
DOÇ. DR. CEMİLE ARIKOĞLU ÜNDÜCÜ	Kabul edilmesine	
DR. ÖĞR. ÜYESİ NERİMAN HOCAOĞLU	Kabul edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10245198
Yazar Adı / Soyadı	SİMAY CİN
T.C.Kimlik No	22816743698
Telefon	5445576726
E-Posta	simaycin199022@windowslive.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Yugoslavya'nın Parçalanmasının Uluslararası Sistem Ve Politikaya Etkileri: Uluslararası Sistem Teorisi ve Konstrüktivist Teori
Tezin Tercümesi	The Effects of the Compensation of Yugoslavia on the International System and Policy: The International System the Oryand the Constructivist Theory
Konu	Uluslararası İlişkiler = International Relations
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2019
Sayfa	135
Tez Danışmanları	DOÇ. DR. İBRAHİM KAMİL
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	

23.04.2019

İmza:.....

Tezin Adı: Yugoslavya'nın Parçalanmasının Uluslararası Sistem Ve Politikaya Etkileri: Uluslararası Sistem Teorisi ve Konstrüktivist Teori

Hazırlayan: Simay CİN

ÖZET

Uluslararası Sistem, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) çöküşü gibi olaylar neticesinde bazı değişimlere uğramıştır. Bu değişimler kapsamında Yugoslavya'da iç karışıklıklar çıkmış ve Yugoslavya parçalanmıştır. Bu gelişme uluslararası sistem ve uluslararası politika üzerinde bazı etkiler ortaya çıkarmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) özellikle SSCB'nin çöküşünün ardından yeni bir düzen oluşturma adına sürdürdüğü faaliyetler, Avrupa Topluluğu'nun savunma ve güvenlik açısından ortak bir yapı kurma girişimleri, Kuzey Atlantik Antlaşması Organizasyonu (NATO) ve Birleşmiş Milletler (BM) benzeri uluslararası kuruluşların izledikleri politikaların uluslararası sistem kadar Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde de etkili olduğunu ifade etmek mümkündür.

Yugoslavya'da tarihsel süreç içerisinde problem yaşayan etnik grupların beraber yaşamak durumunda kalmaları, bunlar arasındaki problemlerin devam etmesi dağılma sürecini hızlandırmıştır. Bununla birlikte iktisadi açıdan bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları, etnik gruplar arasındaki problemlerin daha da büyümesine neden olmuştur.

Bu çalışmanın amacı Yugoslavya'nın parçalanmasının uluslararası sistem ve politika üzerindeki etkilerinin anlaşılmasıdır. Bu bağlamda uluslararası sistem ile Konstrüktivist yaklaşımlar da bu konuyla ilgili olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Soğuk Savaş, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Yugoslavya.

Name of the Thesis: The Effects of the Compensation of Yugoslavia on the International System and Policy: The International System the oryand the Constructivist Theory

Preparedby: Simay CİN

ABSTRACT

The international system has undergone some change sdueto the end of the Cold War and the collapse of the USSR. In the context of the sechanges, the rehave been some internal turmoil in Yugoslavia and Yugoslavia has been fragmented as a result of the sein ternalturmoil. This fragmentation has had some impact on the international system and international policy. The United States of America (USA), in particular, following the collapse of the USSR in order toestablish a new order of activities, the European Community to create a common structure in terms of defense and security, NATO and United Nations international organizations, such as the policies followed by the international system. It is also possible to say that Yugoslavia is effective in the process of disintegration.

The fact that ethnic groups living in Yugoslavia who have problems in the historical process live to gether and the problems between the seethnic groups continue to accelerate the process of disintegration. On the other hand, the differences in economic development between regions have caused problems between ethnic groups to groweven more.

The aim of this study is tounderstand the impact of the disintegration of Yugoslavia on the international system and policy. In this context, the international system and the Constructivist approachesare discussed in this respect. As a result of the evaluations, it is expected tounderstand the effects of the global changes in Yugoslavia.

Keywords: Cold War, Union of Soviet Socialist Republics, Yugoslavia.

ÖN SÖZ

Yugoslavya'nın Parçalanmasının Uluslararası Sistem ve Politikaya Etkileri: Uluslararası Sistem Teorisi ve Konstrüktivist Teori isimli araştırma,Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı'nda tez olarak hazırlanmıştır.

Tez çalışmasının oluşturulmasında sürekli tavsiyelerde bulunan, çalışma süresince görüş ve önerileriyle beni yönlendiren danışman hocam Sayın Doç.Dr.İbrahim KAMİL'e, yardımları ve destekleri için Sayın Yrd. Doç. Dr.Murat YORULMAZ'a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Son olarak da eğitim hayatım boyunca ellerinden gelen desteği benden esirgememiş, bu aşamaya kadar her zaman yanımda olmaya çalışmış ve benim için her türlü fedakârlıkta bulunmuş olan aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET……i

ABSTRACT……...….ii

ÖNSÖZ……iii

İÇİNDEKİLER……..iv

ŞEKİL LİSTESİ……...vii

KISALTMALAR…….....viii

GİRİŞ……...…1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE ULUSLARARASI REJİM TEORİLERİ

1.1. Politika Odaklı Uluslararası İlişkiler Teorileri……..…….5

1.1.1. İdealizm……...……...5

1.1.2. Realizm…….....10

1.1.2.1. Dış Politikaya İlişkin Reailist Algı…….…….....11

1.1.2.2. Neorealizm……...…….21

1.1.2.2.1. Dış Politikaya İlişkin Neorealist Algı…….…….....21

1.1.2.2.2. Dış Politikaya İlişkin Realist Algıdan Farklılıklar….....25

1.1.3. Liberalizm…….....26

1.1.3.1. Dış Politikada Barışıl Söylem ve Yaklaşım: Demokratik Barış Teorisi……...…...28

1.1.3.2. Öncelik Olarak "Uluslararası İşbirliği"……...……...29

1.1.3.3.Neoliberalizm……...…….....31

1.1.4. Uluslararası Siyasal Teori……..……...33

1.1.5. İngiliz Okulu……..……...33

1.1.6. Marksist Yaklaşımlar……..……..35

1.1.7. Eleştirel Teori…….……37
1.1.8. Konstrüktivizm (Sosyal İnşacılık)……....38
1.1.9. Post-Yapısalcılık…….....41
1.1.10. Feminizm, Maskülinite ve Uluslararası İlişkiler Teorisi.....42
1.1.11. Yeşil Teori……..……..45
1.2. Kavramsal Açıdan Uluslararası Rejimler……..…….....47
1.3. Rejimlerin Oluşumu ve Gelişimi……..…….47
1.4. Uluslararası Rejim Türleri……..……...49
1.5. Uluslararası İşbirliği ve Uluslararası Rejimlerin İşbirliği…..……...50

İKİNCİ BÖLÜM

YUGOSLAVYA'NIN PARÇALANMASININ TARİHSEL ARKA PLANI

2.1. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve Yugoslavya Krallığı (1918-1941)....52
2.2. II. Dünya Savaşı ve Yugoslavya'daki Gelişmeler (1941-1945)…....55
2.3. Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti ve Tito Dönemi (1945-1980)…….58
2.4. Dış Politikada Bağımsızlık ve Yugoslavya Halk Ordusu……..66
2.5. Tito Sonrası Dönem ve Parçalanmaya Giden Süreç (1980-1990)….69
2.6.Yugoslavya'nın Parçalanmasında Dış Güçler ve Bosna Savaşındaki Planlar……...…71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PARÇALANMANIN ULUSLARARASI SİSTEM VE POLİTİKAYA ETKİLERİ

3.1. Büyük Güçlerin Parçalanma Sürecine İlişkin Politikaları…….....78
3.1.1. ABD'nin Süreçle İlgili Politikaları…….78
3.1.1.1. Amerikan Barışı ve Yeni Dünya Düzeni…….81

3.1.2. Rusya Federasyonu'nun Sürece İlişkin Politikası……....83
3.1.3. Almanya'nın Sürece İlişkin Politikası……...85
3.1.4. İngiltere'nin Sürece İlişkin Politikası…….....86
3.1.5. Fransa'nın Sürece İlişkin Politikası……...87
3.2. Uluslararası Örgütlerin Parçalanma Sürecine İlişkin Yaklaşımları..89
3.2.1. Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının Test Alanı Olarak Avrupa Birliği'nin Sürece İlişkin Yaklaşımı……90
3.2.2. Birleşmiş Milletler'in Sürece İlişkin Yaklaşımı……..…..92
3.3.Konstrüktivist Teori Çerçevesinde Yugoslavya'nın Parçalanması...97
3.4.Uluslararası Sistem Teorisi Çerçevesinde Yugoslavya'nın Parçalanması……...104
3.5.Parçalanmanın Uluslararası Sistem ve Politikaya Etkileri……...109

SONUÇ……..112

KAYNAKÇA……....115

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Reailist Teori Uluslararası Sistem Modeli..... 15

Şekil 2. Neorealist Teori Uluslararası Sistem Modeli 22

KISALTMALAR

a.g.e	: adı geçen eser
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AT	: Avrupa Topluluğu
AVNOJ	: Ulusal Anti Faşist Konseyi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Organizasyonu
ODGP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
SFRY	: Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti
SHS	: Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından uluslararası sistemde iki kutuplu sürecin ortadan kalkması pek çok ülke için yeni gelişmelere neden olmuştur. Yugoslavya içerisindeki halklar kapsamında 1900'lü yılların son çeyreğinde kültürel, siyasi ve ekonomik açıdan önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki Balkan halklarını direkt olarak etkileyen sosyalizmin çökmesidir. Bu çöküş aynı zamanda Yugoslavya'nın dağılmasını hızlandırmıştır.

Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde hem içsel faktörlerin hem de uluslararası ilişkilere bağlı faktörlerin etkili olduğu gözlemlenmektedir. Yugoslavya içindeki etnik grupların tarihsel süreçten kaynaklı olarak birbirleri ile çatışma içinde bulunmaları, parçalanma sürecini hızlandıran önemli bir iç faktör olmuştur. Bu iç sorunların varlığı bazı etnik grupları yanında görmek isteyen devletlerin süreç üzerinde daha da etkili olmalarını sağlamıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Yugoslavya'yı bir parçası görme arzusu ve Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) bunu arzu etmemesi başta Yugoslavya'nın bu iki tarafla aynı düzeyde ilişki kurmasına neden olsa da SSCB'nin yıkılması ile birlikte ABD'nin Yugoslavya üzerindeki etkisi artmıştır. Yıkılma sürecinde NATO, BM gibi uluslararası örgütlerin yeterli desteği sağlayamamaları Yugoslavya'da yaşanan olayların daha da şiddetli geçmesine neden olmuştur.Bu gelişmeler aynı zamanda uluslararası örgütlerin ve güç odaklarının bazı eleştiriler almalarına ve bu kapsamda kendi politikalarını yeninden şekillendirmelerine neden olmuştur. Yugoslavya'nın yıkılmasıyla birlikte farklı bir uluslararası, siyasi ve ekonomik yapı ortaya çıkmaya başlamıştır.

Yugoslavya'nın çöküşü uluslararası sistemin yeniden ele alınmasını gerekli kılmıştır. Çöküş sonrasında ortaya çıkan yeni devletlerin hangi yapıya dahil olacakları ile ilgili görüşler ve fikirler uluslararası sistemde yeni politikaların yaratılmasını gerekli kılmıştır. Uluslararası ilişkiler; idealizm, realizm, neorealizm, liberalizm, neoliberalizm, uluslararası siyasal teori, marksist yaklaşımlar, eleştirel teori, konstrüktivizm, post-yapısalcılık, feminizm ve yeşil teori kapsamında farklı arayışlar ve davranışlar içerisine girmiştir. Bu teoriler kapsamında genel olarak

uluslararası dengenin oluşturulmasına odaklanıldığı görülmektedir. Bu dengenin oluşturulmasında bazı teoriler gücün önemli olduğuna, bazıları ise uluslararası örgütlerin önemli olduğuna odaklanmaktadır. Bu durum uluslararası sistemde benimsenen görüşlerin uluslararası ilişkileri biçimlendirmede önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışma kapsamında hem uluslararası hem de Yugoslavya'ya özgü faktörlere yer verilmeye çalışılmıştır. Bu sayede Yugoslavya'nın parçalanma süreci daha iyi anlaşılabilecektir. Bununla birlikte söz konusu etmenlerin beraber değerlendirilmesi Yugoslavya'nın parçalanma sürecinin uluslararası sistemi nasıl etkilediğinin anlaşılması açısından önemli olacaktır.

Bu çalışma kapsamında ortaya çıkan temel sorular nelerdir, Yugoslavya'nın parçalanmasının ve parçalanma sürecinin uluslararası sistem üzerindeki etkileri nelerdir, gibi sorulara cevap aranmıştır. ABD, NATO, Avrupa Topluluğu ve SSCB'nin yıkılması gibi faktörler bu parçalanmada etkili olmuş mudur? Parçalanma sürecinin Uluslararası Sistem Teorisi ve Konstrüktivist Teori açısından yeri nedir? Bu sorular doğrultusunda çalışmada bazı hipotezler sunulacaktır. Bu hipotezler şu şekildedir;

Hipotez 1: Yugoslavya'daki etnik grupların tarihsel süreçte yaşamış oldukları sorunlar çöküş sürecine etki etmiştir.

Hipotez 2: Yugoslavya'nın tam olarak SSCB'ye ve ABD'ye yaklaşmayıp arada kalması Yugoslavya'nın destek görme ihtimalini azaltmıştır.

Hipotez 3: Yugoslavya'daki bölgeler arasındaki ekonomik farklılıklar çöküş sürecini hızlandırmıştır.

Hipotez 4: Çöküş süreci ile birlikte uluslararası yapıda farklı devletlerin ortaya çıkması uluslararası sisteminde güç dağılımının ve tarafların yeniden biçimlenmesini gerekli kılmıştır.

Bu çalışmada hipotezlerde ifade edilen konuların çözüme ulaştırabilmesi adına aşağıdaki yol haritası takip edilecektir.

Yugoslavya'nın çöküşünün uluslararası sistem ve politikada meydana getirdiği etkilerin incelenmesi amaçlanan bu çalışma üç bölümden meydana gelmektedir.Birinci bölümde sorunsalın anlaşılması açısından uluslararası ilişkiler ve uluslararası ilişkilerle ilgili teorilere yer verilecektir. İkinci bölümde Yugoslavya'nın parçalanmasının nedenlerinin anlaşılması açısından bu sürecin tarihsel arka planı üzerinde durulacaktır. Üçüncü bölümde ise; Yugoslavya'nın çöküşünün etkilerinin anlaşılması açısından bu konu uluslararası sistem ve uluslararası politika üzerinden ele alınacaktır. Çalışmanın temelini oluşturan üçüncü bölümde özellikle Amerika Birleşik Devletleri, Rusya Federasyonu, Almanya, İngiltere ve Fransa gibi devletlerin dağılma sürecindeki etkileri ve izlemiş oldukları politikalar üzerinde durulacaktır. Bununla birlikte Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ve Kuzey Atlantik İttifakı gibi uluslararası örgütlerin parçalanma sürecindeki etkileri ve bu süreçteki yaklaşımlardan bahsedilecektir. Güçlü devletlerin ve önemli uluslararası örgütlerin süreçlere etkilerinin değerlendirilmesinden sonra parçalanma konstrüktivist ve uluslararası sistem teorisi açısından değerlendirilecektir. Son olarak ise parçalanma sürecinin uluslararası sistem ve politikaya etkileri ifade edilecektir.

Yugoslavya'da ortaya çıkan karışıklık, Yugoslavya içerisinde yer alan halkların ekonomik, kültürel ve hayati açıdan zor günler yaşamalarına neden olmuş, süreç sonrasında büyük bir yıkım yaşanmıştır. Bu açıdan Yugoslavya'da yaşananları, uluslararası sistem ile Konstrüktivist kuramlar açısından ele almak, bu dağılım sürecinin yapısının ve bu dağılımın uluslararası yapıya etkisinin anlaşılması açısından önemli olacaktır.

Çalışmada literatür taraması kapsamında bulunan makaleler, tezler ve kitaplardan yararlanılmıştır. Uluslararası sistem ve uluslararası rejim teorileri ile ilgili pek çok yerli ve yabancı çalışma yapıldığı dikkat çekmektedir. Özellikle uluslararası ilişkiler teorilerinin temellerinin eski yıllara dayandığı dikkat çekmektedir. Bu durum literatür taramasında farklı kaynaklardan yararlanılmasını mümkün kılmıştır. Yugoslavya'nın yıkılışı ile ilgili tarihsel sürecinin değerlendirilmesinde yerli kitaplar ve tezler dikkat çekmektedir. Aynı zamanda Yugoslavya'da yaşanan gelişmelerin Türkiye tarafından da yakından takip edilmiş

olduğu ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle literatür taraması kapsamında edinilen bilgiler ışığında Yugoslavya'nın çöküşü ve uluslararası sistem kapsamındaki etkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE ULUSLARARASI REJİM TEORİLERİ

1.1. Politika Odaklı Uluslararası İlişkiler Teorileri

1.1.1. İdealizm

İdealizm olgusunun gelişiminde önemli etkilere sahip olan vakalardan biri I. Dünya Savaşı'dır. Söz konusu savaş siyasi amaçların ön plana çıktığı ve güç kavramının önem kazandığı bir olgudur. Bu açıdan güç kavramı politikanın bir aracı olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Söz konusu bu nitelendirmeyi ilk olarak detaylı biçimde açıklayan kişi Carl Von Clausewitz'dir. Clausewitz'in açıklamasına göre savaşlar düelloların gelişmiş biçimini ifade etmektedir.[1] Bu bakımdan düello yapan iki kişinin güçlerini birbirine kabul ettirmeye çalışması gibi savaş tarafları da birbirlerine güçlerini kabul ettirmeye çalışmaktadır.[2]İdealist teori ise güç kullanımı ve savaşın politika şekillendiren bir araç olduğuna karşı çıkarak gelişim kazanmıştır. İdealizm literatürde liberal uluslararasıcılık, liberalizm ve ütopyalizm adlarıyla da anılmaktadır. İdealizm geleneği 1918 yılında ABD Senatosu ve Temsilciler Meclisi'nin ilan ettikleri on dört ilke üzerine oturtulmuştur. Bu ilkelerin oluşumunda Immanuel Kant, Jeremy Bentham, John Locke, Thomas Paine ve Adam Smith gibi düşünürlerin fikirlerinin payı bulunmaktadır.[3]

İdealizm açısından bireyler, özlerinde barışçıdırlar. Bu açıdan idealistler devletlerde demokratik anlayışın yayılmasıyla birlikte ülkelerin savaştan uzak durulabileceğini söylemektedirler ve problemlerin üstesinden barışla gelinebileceğini

---

[1] Carl von Clausewitz, *Savaş Üzerine,* (Çev. Fahri Çeliker), Özne Yayınları, İstanbul, 1999, s. 20.
[2] Gös.yer.
[3]Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, "Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış", *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri,* ed. Atilla Sandıklı, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2012, s. 135.

iddia etmektedirler.[4] İdealistlere göre dünya barışı ancak bu olgu çerçevesinde tesis edilebilecektir.

İdealist görüşü savunanlar, I. Dünya Savaşı'nın olmasının sebeplerini savaşa dahil olan devlet yönetimlerinin baskıcı olmalarına ve bu devletlerin yönetimlerinin demokratik anlayışa sahip olmamalarına bağlamaktadırlar. Bunun dışında uluslararası sorunları önleyecek kurumların ve sistemlerin yetersiz olmasının savaşa zemin hazırladığını öne sürmektedirler.[5] İdealistler savaşların olmaması için devletlerde mutlak rejimler, gizli diplomatik ilişkiler yerine demokratik yönetimler ile açık diplomatik ilişkilerin olması gerektiğini öne sürmektedirler. Ayrıca uluslararası hukuk kavramının geliştirilmesi gerektiğinden bahsetmektedirler.[6]

I. Dünya Savaşı'nın başlamasını çeşitli siyasi etmenler etkilemiştir. Özellikle 1800'lü yılların ortalarından itibaren Almanya'nın "Avrupa Uyumunu" kendi lehine çevirmeye başlaması tetikleyici unsur haline dönüşmüştür. Bu dönemde Alman prensliklerinin birleşememiş olması; Prusya ve Avusturya arasındaki rekabet, Fransa'nın güçlü olmasını sağlamaktaydı. Ancak 1866'da Prusya'nın Avusturya'yı Sadova'da yenmesiyle birlikte Almanya'nın önündeki engeller kalkmaya başlamıştır. Savaş sonrasında yapılan antlaşmaya göre Avusturya'nın toprak kaybetmemek için Almanya ile ilgili olan gelişmelerden uzak kalması söz konusu olmuştur. Prag Antlaşması neticesinde ise Almanya'nın birleştirilmesi ile alakalı politikalar güç kazanmıştır. Tüm bu olgular Alman Birliği'nin sağlanmasında oldukça etkili olmuştur.[7] Tüm bu olgular güç çekişmesinin Avrupa'da ön plana çıkmasına ve savaşlara sebep olmuştur.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere ve ABD'de barışı hazırlamak adına idealizm güç kazanmaya başlamıştır.İdealizm devletleri savaşa sürükleyen unsurların devletlerin beraber hareket etmeleriyle ortadan kaldırılabileceğini savunmaktadır. Bu durum idealizmin liberalizmden güç almasını sağlamıştır. İdealizm kapsamında

---

[4] Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, *a.g.e.*, s. 135.
[5] Mustafa Aydın, *"*Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım Teori ve Analiz*", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt, 5, Ocak-Aralık, 1996, s. 114.
[6] Atilla Eralp, *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 62.
[7] Robert K. Massie, *Dretnot*, (Çev. Alaeddin Şenel), Sabah Kitapları, İstanbul, 1995, s. 65.

ütopya ve ideal düzen kurularak barışçıl bir ortam sağlanmak istenmiştir. Ancak bu amaçlara sahip olmasına rağmen idealizm bu amaçları sağlayamamıştır.

İdealist teorinin kapsamında insanın rasyonel ve barışçı olduğu varsayımının bulunması bazı yönleriyle katkı sağlayıcı olduğu söylenebilir. Özellikle uluslararası ilişkiler kapsamında örgütlenmelerin var olması gerektiğini savunması bu alanla ilgili çalışmaların yapılmasına zemin hazırlamıştır.[8]

İdealist fikirler Edward Hallett Carr tarafından eleştirilmiştir. Bu açından yaptığı eleştiriler kapsamında Carr bu düşünceye "liberal ütopyanlar" adını vermiştir.[9] İdealist görüşün anlaşılabilmesi açısından bu görüşün oluşumuna katkı sağlamış olan liberal düşüncelerin birlikte değerlendirilmesi yarar sağlayacaktır.[10]

İdealist görüşün oluşumuna katkı sağlayan önemli bir isim de Immanual Kant'tır. Kant 18. yüzyılda demokratik yapıların mutlakçı yapılara nazaran güce daha az önem verdiklerini söylemiş ve bu yüzden demokratik yapıların daha az savaş yanlısı olduğunu belirtmiştir. Ona göre insanlar özlerinde savaş istememektedirler. Bu açıdan devlet yönetimlerinin, halklarının düşüncelerine önem vermesi gerekmektedir. Böylelikle liberal demokrasinin barışı temin edeceğini belirtmiştir.[11]

Kant "Ebedi Barış" adlı eserinde barışın temin edilebilmesi açısından uluslararası bir kurumun oluşturulması gerektiği üzerinde durmuştur. Ayrıca bu eserde devletlerarasında barış halinin sürekliliğinin sağlanabilmesi açısından şu ön koşulları ortaya koymuştur:[12]

1. Devam eden süreçte yeniden savaşmak için gizli bir niyeti bünyesinde gizleyen barış anlaşması kabul edilmemelidir.
2. Bağımsızlığı olan herhangi bir devletin başka bir devlet tarafından mübadele, satın alma, istila edilme veya miras gibi yollarla ele geçirilmesi mümkün değildir.

---

[8] Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, 1. Baskı, Derin Yayınları, İstanbul, 2013, s. 40.
[9] Howard Williams, *Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme*, (Çev. Zana Çitak), Siyasal Yayınları, Ankara, 1996, s. 259.
[10] Gös.yer.
[11] Deniz Ülke Arıboğan, *Global Stratejinin Aktörleri*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1997, s.105-106.
[12] Howard Williams, *a.g.e.*, s. 163.

3. Sürekli olarak silah sahibi olan orduların aşama aşama ortadan kaldırılması gerekmektedir.
4. Herhangi bir devletin dış devletlerin hedefleri gerçekleştirmek adına iç borçlanmasına izin verilmeyecektir.
5. Bir devlet başka devletin iç yönetimine ve anayasasına müdahalede bulunamaz.
6. Savaşmakta olan herhangi bir devletin, ilerleyen dönemdeki barış sürecini bozacak bir girişimde bulunması engellenmelidir.

İdealist düşüncenin önem kazanmasında Wilson ilkeleri ayrı bir öneme sahiptir. Bu açından Wilson'un on dört ilkesi aşağıdaki gibidir: [13]

1. Diplomasi ile barış anlaşmalarının sürekli olarak açıklık ilkesine dayanarak oluşturulması,
2. Uluslararası yapılan sözleşmelerin uygulanabilmesi açısından denizlerin bir bölümünün ya da hepsinin kapalı tutulmasının dışında, karasuları dışındaki deniz alanları barış ile savaşta mutlak serbest olmaktadır,
3. Barışın temini ile devamlılığının sağlanmasında fikir birliğinde olan tüm ülkeler arasından ekonomik engellerin ortadan kaldırılması ile ticari şartların eşitlenmesi,
4. Devletlerin kendi yerel güvenliklerini sağlayacak kadar ulusal silahlarının olmalarını sağlamaya yönelik garanti alınması,
5. Sömürgeci devletler ile sömürge devletlerin sorunlarının çözülebilmesi açısından her iki tarafın istekleri göz önünde bulundurularak tarafsız çözümlerin aranması,
6. Tüm Rusya topraklarından çıkılması ile Rusya'ya kendi gelişimini sağlaması için imkan sağlanması,
7. Belçika'nın bağımsızlığının sağlanması,

[13] Deniz Ülke Arıboğan, *a.g.e.*, s. 142-143.

8. İşgal edilen Fransız topraklarından çıkılması ile Prusya'nın 1871 Alsace Lorraine meselesindeki hatanın düzeltilmesiyle birlikte barışın sağlanması,
9. Milliyetler prensibi göz önünde bulundurularak İtalya sınırlarının belirlenmesi,
10. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun gelişimine katkı sağlamak,
11. Karadağ, Romanya ve Sırbistan topraklarından çıkılması ile Sırbistan'a denizden çıkış tanınması,
12. Osmanlı Devleti'nin Türk nüfusu olan bölümlerine egemenlik verilmesi ile Türk nüfusu olmayan bölümlerine muhtar gelişme imkânının tanınması ve Çanakkale Boğaz'ının açık tutulması,
13. Polonya'nın bağımsız olarak kurulması,
14. Küçük veya büyük tüm ülkelerin toprak bütünlüklerinin ve bağımsızlıklarının koruma altına alınabilmesi açısından uluslararası bir kurumun faaliyete sokulmasıdır.

İdealist düşünce barış ortamının sağlanabilmesi için bazı şartların sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu açıdan bu görüş kapsamında savunulan şartlar şunlardır:[14]

1. İnsan doğası gereği iyidir ve bu durum insanların işbirliği kurabilmelerini ve karşılıklı yardımda bulunabilmelerini sağlamaktadır. 1900'lü yıllara gelindiğinde insanın aydınlanma dönemine girmesi ile birlikte insan tutumlarının değişmesi sonucunda insan davranışlarına yeni bir tutum kazandırılabileceği düşünülmektedir. Bu açıdan insanın mükemmeliyete ulaşabileceği düşünülmektedir.
2. Bireylerin diğer bireylerin huzur ile refahına duyduğu önem gelişimi olası kılmaktadır.
3. İnsanların kötü davranışları onların kötü kişiler olduklarının göstergesi değildir. Ancak bireylerin çıkarcı ve bencil tutum

[14] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002, s. 157.

sergilemelerine ve diğer insanlara zarar vermelerine neden olan unsurların kurumlar ile yapısal düzenlemeler olduğu ileri sürülmektedir.

4. Savaşların kaçınılmaz olduğu düşüncesi yanlıştır. Bu açıdan savaşlara neden olan kurumsal düzenlemelerin ortadan kaldırılması sonucunda savaşların sıklığı düşürülebilir.
5. Savaşların kontrol altına alınmasında ulusal çalışmalardan çok uluslararası çabaların önemi fazladır.
6. Uluslararası düzen ve yapı savaşın oluşumunu mümkün kılan yapıları ortadan kaldıracak biçimde tekrar düzenlenmek durumundadır.

İdealist görüş ve Wilson'un teklifleri doğrultusunda Milletler Cemiyeti örgütü önem kazanmıştır. Bu örgütün dünya barışı konusunda katkı sağlayabileceği görüşü ortaya çıkmıştır. Bu açıdan Milletler Cemiyeti 1919 yılında Paris Barış Konferansı'nda kabul edilmiş ve 10.01.1920 tarihinde faaliyete geçmiştir. Bu kurum savaşların sebep olduğu tahribatın tekrar yaşanmaması için çalışmalar yürütmeyi amaçlamıştır. Özellikle bu durum Cemiyet Misakı'nın 10. maddesinde cemiyete üye olan devletlerin toprak, siyasi bütünlüklerine ve bağımsızlıklarına saygı gösterilmesi gerektiği belirtilirken aynı zamanda bunlara zarar verecek unsurlara karşı devletlerin korunması gerektiği ifade edilmektedir.[15]

1.1.2. Realizm

Realist düşünce temelde uluslararası ilişkileri güç olgusu üzerine oturtmuştur. Ancak yapısal olarak realist düşünce günümüzde klasik ve modern realizm (neorealizm) olarak ayrılmış durumdadır. Bu bölümde klasik ve modern realizm olgularından yola çıkılarak konu açıklanmaya çalışılmaktadır.

[15] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 2. Baskı, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1995, s. 562.

1.1.2.1. Dış Politikaya İlişkin Realist Algı

Realizm uluslararası ilişkilerle alakalı teorilere göre değerlendirildiğinde güç kavramına en fazla önem verilen teorilerin başında gelmektedir. Bu açıdan realizm kavramının oluşumunda güç kavramının büyük önemi bulunmaktadır.[16]

Realist görüşte, milletler ve devletler arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde yegane etmenin güç olduğu öne sürülmektedir. Bu açıdan gücün dışındaki kişileri, uluslararası kurumları ve grupları uluslararası ilişkiler dışında bırakmaktadır. Bu anlayış kapsamında devletlerin sahip oldukları güç ön plana çıkmaktadır. Realistler açısından devletlerin sahip oldukları güç, farklı devlet üzerinde etki oluşturmaya yarayan bir araçtır. Bu açıdan uluslararası ilişkiler kapsamında sahip olunan güç; aynı zamanda yeni güçler sağlamak adına kullanılan bir araç olmaktadır. Bu durum bize, bu görüşün gücü küresel sistemin işleyişini sağlayan bir öğe olarak değerlendirdiğini göstermektedir.[17]

Realistlere göre güç kavramının fonksiyonu, devletlerin uluslararası ilişkilerde egemen olmalarını sağlamaktır. Bu açıdan devletler güç rekabeti içerisinde bulunmaktadırlar. Devletler güç sahibi olabilmek adına yeni süreçlere yönelmek durumunda kalmaktadırlar. Eğer devletler güç mücadelesinde bulunmazlarsa güç kaybı yaşayacaklar ve bu yüzden yeniden güç mücadelesi içinde olmak durumunda kalacaklardır.[18] Uluslararası ilişkiler kavramı kapsamında gücü inceleyen yazarlar ve düşünürler genel olarak ilk realistler olarak ifade edilmişlerdir.

Realist düşüncenin oluşumunda önemli düşünürler bulunmaktadır. Söz konusu bu düşünürler kendilerini realist biçimde ifade etmemelerine rağmen bu akımın oluşumuna katkı sağlamışlardır.

Klasik realizmin oluşumunda etkili olan düşünürlerin başında Thucydides gelmektedir. Bu düşünür ele almış olduğu "Poloponnes Savaşı" adlı çalışmasıyla bilinmektedir. Thucydides yaptığı çalışmalarda güç kavramını bazen zorlama, bazen

[16] David A. Baldwin, *"*Güvenlik Kavramı*"*, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 9, Sayı: 2, 2003, s.35.
[17] Deniz Ülke Arıboğan, *a.g.e.*, s. 20.
[18] Arnold Toynbee, *Savaş ve Uygarlık*, (Çev. Mehmet Dündar), 2. Baskı, Ürün Yayınları, Ankara, 1997, s. 136-137.

şiddet, bazen imparator kavramlarını kullanarak tanımlamıştır. Ayrıca güç kavramını deniz üstünlükleri ile zenginliğin fazlalığı üzerinden açıklamıştır.[19]

Thucydides, devletlerarasındaki güç rekabetini insan doğasına dayanarak ifade etmeye çalışmaktadır. Onun açısından bireylerin güdülenmesine sebep olan öğeler açgözlülük, korku, hırs ve bireysel çıkardır. Savaşların ise bireylerin yararları açısından güç kullanma teşebbüsleri sebebiyle çıktığını ifade etmektedir. Güç kullanımının ahlaksızlığı pozitif olgular arkasına saklamaya yarayan bir araç olduğundan bahsetmiştir.[20]Kendisi güç kullanımının meşru hale getirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca hukuksal kavramları ve ahlaki değerleri devlet yararları açısından gereksiz olgular olarak ifade etmektedir.[21] Onun yaklaşımı kapsamında devletlerin gücü elde etmeleri açısından ahlaki değerlere bağlı kalmamaları gerekmektedir. Bu durumda devletlerin güç sağlamak adına her şeyi yapabilmeleri mümkün olarak değerlendirilmektedir.

Realist düşüncenin şekil almasında etkili olan bir diğer düşünür ise Nichole Machiavelli'dir. Machiavelli, 1512 yılına kadar İtalya'nın Floransa Cumhuriyeti'nde diplomatlık yapmıştır. Machiavelli'nin görüşüne göre, herhangi bir devlet maksimum güce erişmiş ise bu gücü nasıl elde ettiğinin bir önemi yoktur. Eğer devlet suçlu olacaksa bu suç da güce erişememek olacaktır. Bu suçun nedeni ise güce erişemeyecek devletin ortadan kaldırılacak olmasıdır. Bu açıdan Machiavelli güce odaklanmaktadır. Bu görüşe göre devletlerin güce sahip olmak adına her şeyi yapabilmeleri mümkündür. Bu açıdan devletin güce erişmek adına yaptığı her şeyin iyi veya kötü olarak ifade edilmesi yerinde olmaktadır. Bu süreç kapsamında devletin güce erişmek adına bir faaliyette bulunmaması kötü olarak ifade edilebilecektir.

Machiavelli'nin insanla alakalı düşünceleri onun realist düşüncelere sahip olmasına neden olmuştur. Onun açısından insan çıkarcı ve bencildir. Bu tip durumlar insanın doğasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple devletlerin ve devlet adamlarının bu öğe üzerinden politikalarını yürütmeleri gerekmektedir. Bu bakımdan sürekli

[19] Deniz Ülke Arıboğan, *a.g.e.*, s. 38.
[20] Deniz Ülke Arıboğan, *a.g.e.*, s. 39.
[21] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler*, 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 1997, s. 178.

kazanma amacına sahip olan liderlerin kötü olmayı bilmesi gerekmektedir. Liderler iyi olurlarsa kaybetmek durumunda kalacaklardır.[22]

Realist düşüncenin gelişime katkı sağlamış bir diğer düşünür de Thomas Hobbes'tur. Hobbes "Leviathan" adlı eserinde devletlerarası savaşlarla insanların birbirleri ile mücadeleleri arasında ilişki kurmaktadır. Söz konusu bu olguların temelinde de güvensizlik, üstün olma isteği ve rekabet gibi olguların bulunduğunu ileri sürmektedir.

Hobbes, fikirlerini iç politika temelli oluşturmuş olmasına rağmen bu fikirler uluslararası politikaya uyarlanabilir özelliklere sahiptir. Bu açıdan uluslararası yapıda egemen güç bulunmamaktaysa anarşinin egemen hale gelmesi mutlak olmaktadır. Söz konusu anarşik şartlarda ise rekabet ortaya çıkmakta ve güçlüler güçsüzler üzerinde egemenlik kurmaya başlamaktadır.[23]

Hobbes'a göre her devletin diğer devletler hakkında güvensizliği ve kuşkusu bulunmaktadır. Söz konusu bu olgular, uluslararası yapı içerisinde barışın kurulabilmesi için cezalandırma gücüne sahip uluslararası bir devletin varlığını gerekli kılmaktadır. Devletlerarasındaki güvensizlik ortamından kurtulabilmek için devletlerin aralarında anlaşmalar yapmalarını sağlayacak bazı kurallar ve kanunların kurulması mümkün olabilecektir. Yapılacak antlaşmalar kapsamında devletlerin özgürlüklerini kısıtlayabilen ve yetki açısından sınırsız güce sahip bir yapının kurulması söz konusu olabilecektir.[24]

Realist görüşün ortaya koyduğu yapı kapsamında uluslararası devletlerin dışında uluslararası kurumların olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ancak söz konusu bu uluslararası kurumlar, uluslararası devletlerden bağımsız şekilde varlıklarını sürdüremeyecektir. Bunun nedeni ise uluslararası kurumları açan bağımsız ve egemen devletlerin kurum işleyişini tayin etmesidir. Bu açıdan realist görüşü savunanlar uluslararası kurumları egemenliğe sahip olmadıklarından dolayı

---

[22] Alaeddin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, 8. Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s. 305.
[23] Deniz Ülke Arıboğan, *a.g.e.*, s. 31.
[24] Deniz Ülke Arıboğan, *a.g.e.*, s. 181-184.

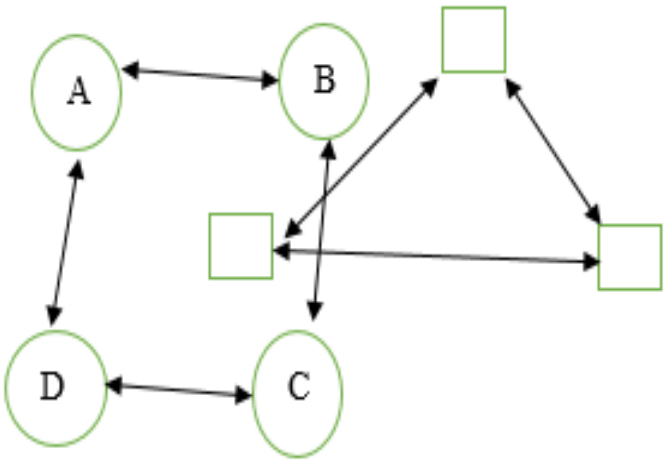
bir aktör olarak değerlendirmezler. Bu durum egemen olabilme yeteneğine sahip olan devletleri aktör olarak değerlendirmelerine neden olmaktadır.[25]

Uluslararası kurumların güce sahip olamayacakları düşüncesinden hareketle realist görüş bu kurumları bir aktör olarak ele almamaktadır. Uluslararası kurumların bir aktör olarak kabul edilebilmesi için ayrı bir güce sahip olmaları gerekmektedir. Bu kurumların bir güç unsuruna sahip olması durumu da aslında bu kurumların uluslararası bir kurum olmaktan çıkıp kendi çıkarlarını ve yararını gözeten devlet gibi varlık olmasına sebep olacaktır. Bu açıdan bu kurumların söz konusu güce sahip olmamaları bu oluşumun ortaya çıkmasına engel olmaktadır.

Dünyada devletler dışında elinde güç bulunduran bir kurumun var olmamasıyla alakalı düşünce realist sistemde güç ilişkilerinin yalnızca devletler üzerinden ele alınmasına neden olmaktadır. Fakat dikkat edilmesi gereken unsur ise uluslararası sistemlerde devletlerin üzerinde bir kurumun var olmasıyla birlikte kurumların kendi aralarında güç ilişkilerinin bulunduğudur. Bu durum Şekil 1'de ifade edilmektedir.

[25] Micheal Nicholson, *International Realions a Conscise Introduction: Theoris of International Relations*, New York, 1998, s. 102.

Şekil 1: Realist Teori Uluslararası Sistem Modeli

Kaynak: Micheal Nicholson, International Realions a Conscise Introduction: Theoris of İnternational Relations, New York, 1998, s. 102.

Şekil 1'de ele alınan daireler devletleri göstermekteyken kareler ise uluslararası örgütler ile uluslararası şirketleri ifade etmektedir. Görüldüğü gibi bu yapı içerisinde devletler birbirlerini etkilerken örgütler ve çok uluslu şirketler de birbirlerini etkilemektedir. Ancak bu örgütler ve şirketler kendi ilişkilerini etkilerken devletlerin ilişkilerine etki edememekte yani bir aktör olamamaktadır.

Yukarıda ifade edilenlerden hareketle realizmin ortaya koyduğu varsayımlar üç madde kapsamında ele alınabilmektedir:[26]

1. Temel uluslararası aktör, devlettir.
2. Uluslararası politika ile iç politika ayrımı yapılmamaktadır.
3. Uluslararası politika bir güç rekabeti olarak değerlendirilmektedir.

I. Dünya Savaşı sona erdikten sonra uluslararası ilişkiler kapsamında karar vericilerin akıllarında barış şartlarının sağlanabilmesi açısından nasıl bir ortak

[26] John A. Vasquez, *Classics of International Relations*, 3. Baskı Prentice Hall, New Jersey, 1998, s. 118-125.

görüşün kurulması gerektiği düşüncesi ön plana çıkmıştır.[27] Özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında Milletler Cemiyeti faaliyetleri kapsamında yürütülen çalışmaların barışı tesis etmede yetersiz kalması idealizmin ortaya çıkardığı bahar havasının ortadan kalkmasına neden olmuştur.

İktisadi olarak ABD'de yaşanan 1929 Buhranı ve buhranın giderek dünyaya yayılması, dünyadaki barışçıl ortamın bozulmasında etkili olmuştur. Dünya Buhranına kadar olan süreç içerisinde idealist görüşü destekleyen bir ortam oluşmuşsa da buhranla birlikte bozulan şartlar idealist görüşün kan kaybetmesine sebep olmuştur. Bunun temelinde dünyanın yeni bir savaşa gitme olasılığının artması yer almaktadır. Dünya buhranının ardından liberal politikalar zarar görürken aynı zamanda fakirliğin ve işsizliğin artması totaliter yönetimleri ön plana çıkarmaya başlamıştır. Bu sebeple İtalya'da Mussolini ve Almanya'da benzeri liderler ortaya çıkmaya başlamıştır.[28]

1929 Buhranı ile birlikte yaşanan ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar; Milletler Cemiyeti'nin problemlerin oluşmasını engellemede yetersiz kaldığı şeklinde algılanmasına sebep olmuştur. Uluslararası yapı içerisinde I. Dünya Savaşı'nı kaybeden devletlerde yükselen milliyetçilik eğilimi, giderek idealist görüşün ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Ayrıca savaş ardından devletlerarası işgallerin ve sömürgecilik düzeninin artması idealist görüşün değersizleşmesine neden olmuştur. Milletler Cemiyeti'nden beklenen performansın ortaya konulamamış olması realizmin gelişim göstermesine ortam hazırlamıştır.[29]

Devletlerin yayılmacı politikalar izlemesinin engellenebilmesi için farklı devletlerin silahlı güçlerine ihtiyaç olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Bu durum "güç dengesi" kavramının giderek kabul görmeye başlamasına sebep olmuştur. Bu kavram devletlerarası barış ortamının sağlanmasında ana etmen olarak nitelendirilmiştir.

---

[27] Atilla Eralp, *a.g.e.*, s. 71.
[28] Deniz Ülke Arıboğan, *a.g.e.*, s. 154-156.
[29] Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Sayı: 1, 2004, s. 34-35.

Realist düşüncenin gelişiminde merkantilist sistemin oldukça katkısı bulunmaktadır. Geçmişte merkantilistler bir devletin meydana gelebilmesi için askeri, ticari, endüstriyel ve mali gücün bir arada olması gerektiğini iddia etmişlerdir. Merkantilistlerin bu görüşleri genel olarak güç politikasını benimseyen bir görüş olarak değerlendirilmiştir. Merkantilistler yapısal olarak devlet gücünün feodal yapılara karşı güç kazanmasını istemektedirler. Bunun nedeni ise merkantilistlere destek veren güçlü bir devletle iktisadi faaliyetlerin geliştirilmesinin daha kolay olacağı düşüncesidir.[30]

Merkantilistler devlet imkânlarıyla birlikte askeri gücü de artırmak istemektedirler. Bu bakımdan dış ticaret faaliyetlerinin denetim altında tutulması ve değerli madenlerin saklanması önem arz etmektedir. Siyasi politikaların iktisadi öğeler üzerine kurulu olduğu merkantilist yapının özünde savaş isteği bulunmaktaydı. Amaç diğer devletlerin zayıf yönlerini kullanarak onların kaynaklarını ve güçlerini ele geçirmektir.

İngiltere'de 1700'lü yıllarda liberal görüşün savunucuları,savunmanın refahtan önemli olduğunu ifade etmektedirler.Bu açıdan devletin asli sorumluluğunun diğer devletlerin istilalarına karşı kendi toplumunu güç temelli korunması gerektiği ileri sürülmüştür. Yaşanan teknik ilerlemelerle birlikte savaşların daha da teknolojik olmaya başladığı, maliyetlerinin arttığı ve bu sebeple iktisadi kaynakların daha önem kazandığı belirtilmiştir.[31]

Zenginlik, toprak ve kaynak sağlamaya yönelik yaşanan rekabetlerin toplumsal olaylara ve ayrıca I. Dünya Savaşı benzeri büyük savaşlara sebep olacağı görüşü, düşünürlerin ve araştırmacıların bu konu üzerine odaklanmalarına neden olmuştur. Özellikle 1930'lu yıllarda devletlerüstü bir örgütün varlığının sorunları önleyebileceği görüşünün giderek çürümeye başlaması neticesinde yeni görüşlere ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Söz konusu bu durum realist görüşün önem kazanmasına neden olmuştur. Neorealist görüşün temelleri Edward Hallet Carr ile Hans Morgenthau tarafından atılmıştır.

---

[30] Mead Edward Earle, *Modern Stratejilerin Yaratıcıları*, (Çev. Demirhan Erdem), Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2003, s. 106.
[31] Deniz Ülke Arıboğan, *a.g.e.*, s. 109.

Modern realizmi yorumlayan kişilerin başında Edward Hallet Carr gelmektedir. Özellikle uluslararası ilişkilerle alakalı olarak "Yirmi Yılın Krizleri 1919-1939" adlı eseri oldukça önemlidir. Bu eserde Carr özellikle idealist yaklaşımın sunduğu fikirleri oldukça eleştirmiştir. Uluslararası politikaların güvensizlik, korku ve endişe üzerine kurulu olduğunu ve bu sebeple gücün önemli olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca ahlakı, politikanın bir fonksiyonu olarak değerlendirmiş ve bu sebepten ahlakın güçten doğacağını belirtmiştir. Carr, uluslararası rekabetin aktörleri olarak devletleri tanımlamış ve devletlerin çıkarlarının birbirleri ile uyuşmaz olduğunu savunmuştur.[32]Carr açısından devletlerarasındaki krizlerin sebebi, hazırlıksız olmak ve gerçekleri tam anlamıyla fark edememektir. Bu açıdan Carr'a göre, Batı Medeniyetleri yıkılmak istemiyorlarsa ütopyacılık yerine realizmi tercih etmek durumundadırlar. [33]

Carr açısından idealist görüşün başarısız olmasının en mühim nedenlerinden biri Milletler Cemiyeti'nin elinde herhangi bir gücün bulunmamasıdır. Bu nedenden ötürü Almanya'da Hitler durdurulamamıştır. Bu açıdan Carr'a göre agresif ve saldırgan bir tutum içerisinde olan toplumlar ancak devletlerin sahip olacakları güçle durdurulabileceklerdir.

Uluslararası ilişkiler açısından devletlerin en fazla önemsedikleri kavram olan gücü, liberal ütopyacılar görmezden gelmektedir. Carr açısından devletler, kendi güvenliklerini temin edebilmek açısından gücü temel bir gereç olarak nitelendirmekte ve Carr, devletlerin bu gücü uluslararası faydayı temin etmek amacıyla kullandıklarını ifade etmektedir. Söz konusu bu olay yaşananların kısır bir döngü haline gelmesine neden olmakta ve dolayısıyla çatışmayı durdurulamaz hale getirmektedir.[34]

Liberal ütopyacıların iddia ettiği gibi devletlerin çıkarları birbirleriyle uyuşmamaktadır. Devletler yapısal açıdan birbirlerine tehdit olmasına neden olmaktadır. I. Dünya Savaşı'ndan önce aralarında bir takım problemler olan Fransa

[32] Bilal Karabulut, *Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*, Barış Kitapevi, Ankara, 2011, s. 54.
[33] Scott Burchill, *Theories of İnternational Relations*, 2. Baskı, Palgrave, New York, 2001, s. 76.
[34] Howard Williams, *a.g.e.*, s. 269.

ile İngiltere, ilerleyen süreçte büyük güç haline gelen Almanya'nın ortaya çıkmasıyla birlikte birlik kurmayı kararlaştırmıştır. Daha sonra Almanya'nın tehdit özelliğinin bitmesinin ardından bu ittifaklar tekrar eski hallerine dönüşmüştür. Bu açıdan aktörler arasında bir uyumun yakalanması mümkün olmadığı için dünya barışının sağlanabilmesi de mümkün olmamaktadır.[35] Carr açısından dünya barışı talebinde bulunulmasının sebebi yapı içerisinde dağılan kendi değerlerinin yayılmasını sağlamak isteğidir. İdealist görüşü savunanlar I. Dünya Savaşı sonrasında ortak barışın ve güvenliğin tesis edilmesi için Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına vesile olmuşlardır. Ancak Carr söz konusu bu düşüncelerin ütopik olduğunu ifade etmiştir.[36]

Bu bakımdan Carr açısından idealistlerin öne sürdüğü faydanın ve çıkarların doğal uyum içerisinde olduğu görüşü gerçekçi değildir. Ayrıca Carr idealist görüşte bireylerin veya kurumların kendi çıkarlarının diğerlerinin çıkarları olduğunu ifade etmektedir. Bu bakımdan büyük güçlerin kendi çıkarlarını, diğerlerinin çıkarıymış gibi göstermeye çalıştığını ifade etmektedir.

Realist görüşte bir diğer önemli isim Hans Morgenthau'dur. Morgenthau insanın doğası gereği çıkarcı olduğunu ifade eden düşünürlerden bir tanesidir. Ona göre insan, çıkarlarını en üst seviyeye çıkarabilmek adına güce sahip olma isteği içerisindedir. İnsanlar gibi devletlerinde aynı temelde hareket ettiğini söylemektedir. Bu açıdan ona göre uluslararası ilişkilerin güç temelli ifade edilmesi gerekmektedir. Bunun dışında siyasetçilerin kendi uluslarının menfaatlerini korurken;devletlerinin sahip olduğu gücü de ön planda tutmaları gerektiğini ifade etmiştir.

Morgenthau güçle ulusal çıkar arasındaki etkileşimi ifade ederken realist düşünceden hareket etmiş ve bu olguyu uluslararası ilişkiler açısından da uygulamıştır. Morgenthau açısından uluslar kendi çıkarlarını sahip oldukları güçlere göre düzenlerlerse; farklı durumlar karşısında sahip oldukları kaynaklarını en üst düzeye çekebilecek konumda olacaklardır.[37] Morgenthau açısından ABD'nin güç kavramına önem vermesinin ve bu kavrama meşru nitelik kazandırmasının sebepleri

[35] Beril Dedeoğlu, *a.g.e.*, s. 38.
[36] Howard Williams, *a.g.e.*, s. 255-265.
[37] Atilla Eralp, *a.g.e.*, s. 74.

bellidir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD uluslararası politikada en fazla güce sahip olan devlet olarak görülmeye başlanmıştır. Burada ABD'nin nükleer güce sahip tek devlet olmanın dışında Avrupa'nın savaş sonrası halinin kötü olması da etkili olmuştur.[38]

Morgenthau çalışmasının yayınlandığı dönemde ABD, uluslararası politikada süper güç olarak ele alınmaya başlanmıştır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde ise Sovyetler Birliği ile ABD arasındaki ilişkiler uluslararası politikanın şekillenmesini sağlamıştır. Bu açıdan Morgenthau, dış politikanın uluslararası sistemdeki yapıya göre hazırlanmasını uygun bulmuştur.

Neorealizmde ulusal yararların sağlanması bir araç olarak kullanılmaktadır. Söz konusu bu durum güç politikasının bir sonucu olmakla birlikte bu olgu tüm devletler açısından geçerlidir. Morgenthau iç ve dış politikada politikaların üç temel şekilde ortaya çıktığını iddia etmektedir. Bu üç temel biçim şu şekildedir:[39]

1. Güce sahip olmak,
2. Sahip olunan güç ve iktidarı kuvvetlendirmek,
3. Sahip olunan ve kuvvetlendirilen güç ve iktidarı sergilemektir.

Yukarıda ele alınan politikalar çerçevesinde uluslararası politikaya da üç siyaset biçimi yansımaktadır. Bunlar:[40]

1. Devlet ele geçirdiği gücü kendi çıkarında stabil tutmak istiyorsa statüko politikası üzerinde duracaktır.
2. Devlet sahip olduğu güçten memnun değilse ve güç dengesinde kendine daha iyi konum elde etmeyi planlıyorsa revizyonist politika uygulamalıdır.
3. Devlet sağladığı gücü elinde tutmak istemekle beraber bu gücü artırmak isteğinde ise prestij politikası uygulamak durumundadır.

---

[38] Deniz Ülke Arıboğan, *a.g.e.*, s. 166.
[39] Gös.yer.
[40] Gös.yer.

Devletin yukarıdaki politikaları uygularken sistem dâhilinde en güçlü olma hedefine bağlı olarak hareket etmesi gerekmektedir.

Uluslararası sistem özellikler bakımından devlet çıkarlarının ön planda olduğu bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebepten dolayı devletlerin seçmiş oldukları politikaların temelinde iktidar ve güç sağlama arzusu bulunmaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı devletler sahip oldukları gücü göstermek için çeşitli teşebbüslerde bulunmakta ve farklı devletlerle ittifak kurarak daha da kuvvetli hale gelmek istemektedirler.

1.1.2.2. Neorealizm

Neorealizm realist görüşün modern hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bu görüş kendi içerisinde bir takım farklı öğelere sahiptir. Bu sebeple bu bölümde ilk başta dış politikaya ilişkin neorealist algı üzerinde durulacak ve ardından bu algının realist algıdan farklılıkları açıklanacaktır.

1.1.2.2.1. Dış Politikaya İlişkin Neorealist Algı

Neorealizm yapısal olarak uluslararası sistemi devletlerin dış politika yöntemlerinin tamamı şeklinde değerlendirmemektedir.[41]Bu açıdan devletlerin temel hedefi güç sağlamak değildir. Fakat güç araç olarak değerlendirilmektedir. Devletlerin temel hedefleri güvenliği temin edebilmektir. Bu durum devletin güvenliğini temin ederken yalnızca devletleri değil aynı zamanda uluslararası ilişkiler üzerinde etkili olan tüm etmenlerin göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir.[42]

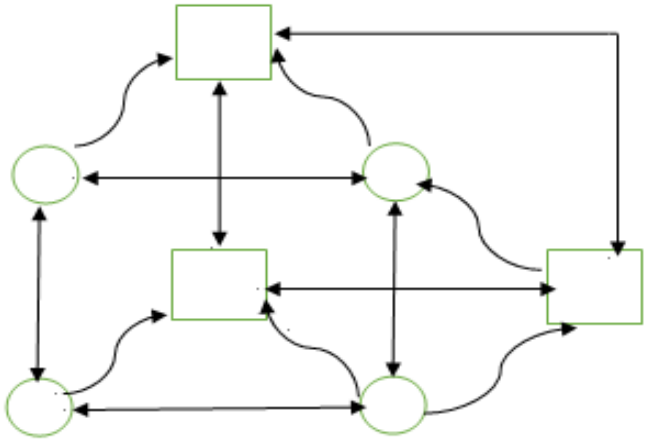
[41] Şeref Çetinkaya, "Güvenlik Algılaması ve Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenliğe Bakış Açıları", *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, S:2, Aralık-Ocak-Şubat 12-13, 2013, s. 250.

[42] Sezgin Kaya, "Uluslararası Alanda Polisiye İşbirliğinin Gelişimi: Avrupa Örneği", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C: XXVIII, S: 1, 2009, s. 52.

Dünyada 1960'lı ve 1970'li yıllarda siyasal açıdan bloklaşma giderek yerini iktisadi bloklaşmaya bırakmıştır. Bu durum dünyanın SSCB ile ABD odaklı hareket etmekten çok birçok faktörü ve gücü göz önünde bulundurarak hareket etmesine neden olmuştur. Bu sebeple dünyada farklı uluslararası akımlar görülmeye başlanmıştır. Neorealizm de bu değişimle ortaya çıkan akımlardan biri olmuştur.[43]

Uluslararası politikada gücün ABD lehine olduğu süreç giderek çok kutuplu bir yapıya erişerek dengeye ulaşmıştır. Ayrıca realizmin uluslararası ilişkileri güce dayandırdığı bir yapı içerisinde nükleer silahlara sahip olunması oldukça büyük bir tehdit olarak karşımıza çıkmaktadır. Realizmin devletler ve uluslararası ilişkiler açısından büyük tehlikelere neden olabileceği düşüncesi, farklı bir yapının varlığını gerektirmiştir.[44] Bu sebeple neorealizm realizmin eksik yönlerinin ortadan kaldırılması düşüncesiyle oluşturulmuş bir akım olarak karşımıza çıkmaktadır.[45] Neorealist teori uluslararası sistem modeli Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2: Neorealist Teori Uluslararası Sistem Modeli

Kaynak: Micheal Nicholson, International Realions a Conscise Introduction: Theoris of International Relations, New York, 1998, s. 106.

[43] Tayyar Arı, *a.g.e.*, s. 201.
[44] Şeref Çetinkaya, *a.g.e.*, s. 250.
[45] Micheal Nicholson, *International Realions a Conscise Introduction: Theoris of International Relations*, New York, 1998, s. 106.

Neorealist teorinin uluslararası sistem modelinde kareler uluslararası kurumları ve çok uluslu firmaları ifade ederken daireler ise devletleri simgelemektedir. Neorealizm yapısal açıdan daha kapsamlı iktisadi bir görüşe sahiptir. Bu açıdan neorealizmde ekonomik sistemin devlet sistemlerinden etkilendiği ifade edilmektedir. Şekil 2'deki sarmal oklar bu etkiyi göstermektedir. Dikkat edilirse sarmal oklar tek yönlü olarak devletlerden firmalara doğru yönelmektedir. Bu açıdan devlet güçlü aktör konumundadır. Bu bakımdan devletler firmaların davranışlarına etki edebilmektedir. Ancak firmalar devletlerin tutumlarını etkileyememektedir. Uluslararası sistemde devleti meydana getiren kurumların uygulamalarının uluslararası iktisat üzerinde etkili olduğu ifade edilmektedir.[46]

Realist düşünürlerin çoğuna göre aktörler ile uluslararası sistem, çıkarların örtüşmemesinden dolayı anarşiktir.[47] Devletler yapıları gereği herkese hitap eden güvenlik yapısı kurma isteği içerisinde olmamaktadırlar. Bu açıdan devletler yalnızca kendi güvenlikleriyle ilgilenirler. Ayrıca devletler güvenlik sistemi kurmayı hedefleseler bile yapının anarşik olması bunu mümkün kılmamaktadır. Uluslararası sistemde neorealizmin ön plana çıkmasıyla birlikte ise uluslararası güvenlik anlayışı benimsenmeye başlamıştır. Bu durum NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Organizasyonu), BM (Birleşmiş Milletler), AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu) benzeri kurumların etkinliğinin artmasını sağlamıştır. Neorealizm açısından söz konusu uluslararası örgütler, anarşik yapının belli kurallara tabi olmasının sağlanması açısından önem arz etmektedir.

Yapıların ve sistemlerin belirli kurallara tabi olmasının sağlanması ancak kuralları temin edebilecek büyüklüğe sahip aktörler tarafından sağlanabilecektir. Söz konusu bu aktörün tavırlarının diğer aktörler ile uyuşmuş olması barışı, çatışmacı olması ise kaosu tetikleyecektir. Belli bir güç tarafından koyulan kurallar, kendisine engel olacak bir diğer gücün ortaya çıkmasına kadar kendini sürdürebilecektir. Neorealizmin gelişimine katkı sağlayan iki tane düşünür bulunmaktadır. Bunlardan

[46] Micheal Nicholson, *a.g.m.*, s. 106.
[47] Robert O. Keoahane, *Neoralism, and Its Critics*, Columbia University Press, New York, 1986, s.27-28.

biri Kenneth Waltz iken diğeri ise Robert Gilpin'dir. Ancak neorealizmin gelişiminde en büyük katkıyı Kenneth Waltz sağlamıştır.

Waltz, 1979 yılında yayınlamış olduğu "Uluslararası Politika Teorisi" isimli eseriyle neorealizmin temellerini ortaya koymuştur.[48] Bu eserde Waltz, uluslararası sistemde devletlerin anarşik yapıda olduklarını, farklı fonksiyona sahip öğeler arasındaki etkileşimlerin neorealizmi ortaya çıkardığını ifade etmektedir. Uluslararası sistemin anarşik bir yapıya sahip olmasının uluslararası politika açısından en önemli sonucu, devletlerarasındaki işbirliği olasılığını azaltmasıdır. Böyle bir sistemde devletler sadece kendilerine ve kendi yarattıkları kaynaklara güvenmek zorundadır.[49]

Waltz, güç kavramını amaç olmaktan çok bir araç olarak değerlendirmektedir. Ona göre güç, devletin sahip olduğu tüm yetenekleri ifade etmektedir. Bu bakımdan gücün devletlere dağılış biçiminde ortaya çıkan farklılıklar sistemi ve sistem üzerindeki değişiklikleri açıklamak için kullanılmaktadır.[50]

Waltz, neorealizmde barış ve savaş kavramları üzerinde durmaktadır. Bu kavramların realizmden farklı olarak ele alınıp değerlendirilmesini sağlamıştır. Waltz'a göre uluslararası sistem, bir devlet içerisindeki iç pazara benzemektedir.[51] Ayrıca sistemde çok kutupluluğun olması, devletlerin belirsizlik şartları içerisinde olmalarına neden olmaktadır. Bu açıdan çok kutupluluğun düşürülmesi belirsizliğin azaltılması açısından önemlidir.[52]

Waltz, realizmin öne sürdüğü yapının dışında iki kutuplu güç dengesinin olması gerektiğini; çok kutuplu bir yapıdan iki kutuplu bir yapıya geçildiği takdirde, uluslararası sistemin daha güvenilir hale geleceğini ifade etmektedir.[53] Buna göre iki kutuplu uluslararası sistem içerisinde yer alan güçler ortaya çıkan olaylar karşısında birbirlerine yakın tutumlar sergileyecek ve ilerleyen süreçte bu hal belirsizliğin

[48] Bilal Karabulut, *a.g.e.*, s. 60.
[49] Bilal Karabulut, *a.g.e.*, s. 62.
[50] Emin Gürses, "Uluslararası İlişkilerde Paradigmalar",*İktisat Dergisi*, Şubat 1997, s. 53-54.
[51] Şeref Çetinkaya, *a.g.e.*, s. 252.
[52] Sezgin Kaya, *a.g.e.*, s. 52.
[53] Bilal Karabulut, *a.g.e.*, s. 63.

azalmasını sağlayacaktır. Waltz, iki kutuplu güç dengesine hakim bir uluslararası sistemin; İtalya, İngiltere, Almanya ve Fransa'nın savaşmanın gereksiz olduğunu anlamalarına neden olduğunu ifade etmektedir.[54]

Waltz, uluslararası sistemde büyük bir otorite olmadığı durumlarda sistemin çatışmacı olduğunu ifade etmektedir. Bu açıdan benzer nitelikleri olan devletler uluslararası ilişkilerde ana aktör görevi görmektedir. Ayrıca büyük ve küçük devletlerarasında imkan farklılıklarının olduğunu da söylemektedir.[55]

1.1.2.2.2. Dış Politikaya İlişkin Realist Algıdan Farklılıklar

Realizmi savunan Morgenthau açısından devlet adamları güç peşinden gidiyorlarsa akılcı davranmış olacaklardır. Ancak Waltz, devletlerin genel olarak bu görüşe göre faaliyetlerini yürütmediğini ifade etmektedir.[56] Waltz için güç, bir amaç değil; o sadece kullanılması gerektiğinde kullanılan bir araçtır. Devletin zayıf olması, güçlü devletlerin saldırısına zemin hazırlayabildiği gibi; aşırı güçlü olmak adına çabalaması ise, farklı devletlerin ittifak kurmalarına ve silahlanmalarına neden olabilmektedir. Bu nedenlere göre güç kavramı gerekli hallerde kullanılması gereken olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gücün ne zaman kullanılması gerektiğine ise devlet adamı karar vermektedir. Normal halin dışında özel durumlarda amaç güç değil güvenlik olmaktadır.[57]

Realistler insanın doğası gereği güç peşinde koştuğunu ve bu yüzden güç mücadelesinin ön planda olduğunu ifade etmektedir.[58]Neorealizmi benimseyenler

---

[54] Emin Gürses, *a.g.e*., s. 53-55.
[55] Gös.yer.
[56] Bilal Alper Torun, *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Gürcistan'da Amerika Birleşik Devletleri- Rusya Federasyonu Rekabeti*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2016, s. 2.
[57] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler*, s. 239.
[58] Abdulgani Bozkurt, "Türkiye'nin Libya Olaylarında İzlediği Politikayı Realizmin İnsan Doğası, Güç ve Ahlak Tanımları Üzerinden Açıklamak", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 2013, s. 3.

ise, sistemin anarşik olduğunu ifade etmektedir.[59] Bu sebeple, uluslararası sistemde düzensizlik meydana gelmekte ve bu durum güvensizlik ve korkunun açığa çıkmasına neden olmaktadır.

Neorealistler "Güvenlik İkilemi" üzerinde durmaktadır. Bu kavram; bir devletin güvenliğini temin etmek adına yaptığı uygulamaların, düşman devletler tarafından bir tehdit olarak algılandığını ifade etmektedir.[60] Buna göre bir devletin tam manada güvende olması, diğer devlet açısından güvensizlik olmakta ve bu sebeple diğer devlet güç edinmeye çabalamaktadır.[61]

Realistlere göre güç peşinden koşmak demek, diğer devletlerden daha güçlü olmak adına çaba sarf etmek anlamına gelmektedir.[62]Bu sebeple realizmi savunanlar; devletlerarasında işbirliği içerisinde olmayı, farklı devletlerle rekabet içerisinde olmadıkça bir yarar şeklinde değerlendirmezler.[63] Karmaşanın hakim olduğu bir uluslararası sistemde, devletlerarası işbirliği ile fayda temini çok daha kolay olacaktır. Neorealistlere göre ise, işbirliği kuran devletlerin hedeflerini gerçekleştirmesi daha kolay iken; uluslararası sistemin istikrarı yakalaması daha zor olacaktır.[64]

1.1.3. Liberalizm

Liberalizm, geçmişte eski Yunan şehir devletleri içerisinde kendini hissettirmektedir. Ancak liberalizm 1600'lü yıllarda John Locke'nin etkisiyle birlikte ön plana çıkmış ve 1700 ile 1800'lü yıllarda gelişimini sürdürmüştür. Liberalizm John Locke dışında Adam Smith ve David Hume benzeri düşünürlerin fikirlerinden de etkilenmiştir. Liberalizm yapısal olarak içerisinde özgürlükler, haklar, adalet ve

[59] Hasan Basri Yalçın, "Uluslararası Sistem ve İstikrar: Kavramsal Bir Değerlendirme." *Akademik İncelemeler Dergisi*, 10(1), 2015, s. 214.
[60] Bilal Karabulut, *a.g.e.,* s. 62-63.
[61] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler*, s. 198.
[62] Abdulgani Bozkurt, *a.g.e.,* s. 3.
[63] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler*, s. 239.
[64] Michael P. Sullivan, *Power In Contemporary International Politics*, 1. Baskı, University of South Caroline Press, 1990, s. 97.

bireysellik kavramları bulundurmaktadır. Bu bakımdan liberalizmin kişisel hak ve özgürlüklere önem verdiğini ve bu öğeleri ekonomik ve sosyal alanda göz önünde bulundurduğunu söylememiz mümkün olmaktadır. Liberalizm uygulamada zorunluluk olgusunun bulunmamasına önem vermektedir. Bu açıdan kişilerin başka birinin kontrolü altında olmaması, başka birinin zorlamasıyla girişimlerde ve eylemlerde bulunmaması gerekmektedir. Genel olarak bu zorlamayı yapabilecek kudrete sahip olan ise devlettir. Devletin kişilere müdahale etmemesi ve kişileri zorlamasının engellenmesi gerekmektedir. Bunu temin edebilmek için devlete birtakım sınırların koyulması gerekmektedir.[65]

Liberalizmin öne sürmüş olduğu bireysellik olgusu, ekonomik ve siyasal özgürlüklerin önem kazanmasını sağlamıştır. Bu açıdan bu özgürlüklere devlet müdahalesinin olmaması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Özgürlüğün sağlanabilmesi için olması gereken liberal devletlerin varlığıdır.[66] Devletlerin hiçbir müdahalede bulunmaması için "liberal demokrasi" görüşünün benimsenmesi önemlidir. Bunun nedeni ise demokrasi ile liberal sistemin birbirleriyle benzeyen niteliklerinin olması ve söz konusu bu anlayış benimsendiği takdirde ekonomik ve siyasi alanda da kullanılması mümkün olacaktır.

Liberalizm uluslararası ilişkiler kapsamında ele alındığında liberalizm açısından uluslararası ilişkilerde tek aktör devlet değildir. Bu açıdan liberalizm açısından uluslararası sistem uluslararası örgütler, devlet, baskı grupları benzeri pek çok aktörden meydana gelmektedir. Söz konusu bu aktörler rasyonel olmakla birlikte devletlerin tutumları üzerinde de etkili olarak kendi çıkarlarını en yüksek seviyeye çıkarmak için uğraşmaktadırlar.[67]

Liberalizm uluslararası ilişkiler sisteminin güç kavramı üzerinden değerlendirilmemesi gerektiğini ifade etmektedir.[68]Bu açıdan uluslararası sistem işbirliği ile karşılıklılık olguları üzerinden yürütülmeli ve uluslararası sistemin

---

[65] John Locke, *Hoşgörü Üzerine Bir Mektup*, (çev. Melih Yürüşen), Liberte Yayınları, Ankara, 1998, s. 28.
[66] John Locke, *a.g.e.*, s. 179.
[67] Gökhan Koçer vd.,*Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*, ed. Haydar Çakmak, Platin Basın Yayın Dağıtım, Ankara, 2007, s. 159.
[68] Michael P. Sullivan, *a.g.e.*, s. 97.

uluslararası örgütler, uluslararası hukuk ve normlar çerçevesinde farklılaştırılabilir olması söz konusudur. Ayrıca liberalizme göre devletlerin stabilbir şekilde belirli bir dış politikalarının olması mümkün değildir. Bunun dışında liberallere göre uluslararası ilişkilerde son çare olarak askeri gücün kullanılması gerektiği belirtilmektedir. Özellikle askeri güç kullanımının yüksek maliyetli olması bunun sebebi olarak ifade edilmektedir.[69]

1.1.3.1. Dış Politikada Barışıl Söylem ve Yaklaşım: Demokratik Barış Teorisi

Uluslararası sistemde liberal görüşün ortaya koymuş olduğu fikirlerden birisi de "Demokratik Barış Teorisi"dir. Bu görüş özellikle Soğuk Savaş döneminde önem kazanmıştır. Bu teorinin temel varsayımı ise demokrasi yönetimini benimseyen devletlerin birbirleriyle savaşa girmeyecekleri veya savaşma isteğinde bulunmayacaklarıdır.[70] Demokratik Barış fikri özellikle 1994 yılından sonra hızla kabul görmeye başlamıştır. Bu süreçte demokratikleşme hareketlerinin etkisi fazla olmuştur. Bu nedenle devletlerarasında savaşmama isteği ön plana çıkmaya başlamıştır. Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru Orta ve Doğu Avrupa'daki bazı devletlerin demokrasiyi benimsemeleri bu isteğin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir.[71]

Demokratik Barış teorisinin temelinde Immanuel Kant'ın fikirleri yer almaktadır. Kant'a göre, uluslararası ilişkilerde hukuksuz devlet anlayışının benimsenmesi mümkün değildir. Hukuksuz devlete yönelik tutumlar "Daimi Barış" görüşünün oluşmasına neden olmuştur. Tüm bu tutumlar özellikle uluslararası ilişkilerde adalet kavramının önem kazanmasına sebep olmuştur.[72]

---

[69] Gökhan Koçer, *a.g.e.*,s. 159.
[70] John Baylis, *International and Global Security*, ed. John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens, the Globalization of World Politics, Oxford University Press, New York, 2008, s. 232.
[71] John Baylis, *a.g.e.*, 232.
[72] Faruk Yalvaç, *Savaş ve Barış*, der. Atila Eralp, *Devlet ve Ötesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 270.

Kant tarafından yazılan "Daimi Barış" adlı kitapta demokratik barışın temin edilebilmesi için üç koşulun sağlanması gerektiği ifade edilmektedir. Bu koşullar şu şekildedir: [73]

1. Uluslararası ahlak ile evrensel değerlerin birbiriyle uyum içerisinde olması bir zorunluluktur.
2. Serbest ticaret ile uluslararası adil yapı arasında bir ilişki bulunmalıdır.
3. Demokratik devletlerin birbirleri ile savaşmaması gerekmektedir.

Kant tarafından sağlanması gereken koşullardan birisi olan serbest ticaret ile uluslararası adil yapı içerisinde ilişkinin bulunması, devletlerarası ticari ve iktisadi ilişkilerin karşılıklı yararlar kapsamında artırılması gerektiğini ifade etmektedir.[74] Ancak söz konusu bu ilişkilerde adaletin ön planda olması gerekmektedir. Böylece devletlerarasındaki gerginlikler de ortadan kalkmış olacaktır.

Kant açısından demokratik devletlerin savaşmaması gerekmektedir.[75] Bu açıdan liberal demokrasiyi benimseyen devletlerin, bu düşünceyi benimsememiş devletlerle savaşabilmesi mümkün olmamakla birlikte; liberal demokratik olan devletlerin de aralarında savaşmaları mümkün olmayacaktır. Söz konusu bu olgunun sağlanmasıyla birlikte adil bir sistemin işlemesi gerçekleşecek ve böylece barış şartları mümkün olacaktır.

1.1.3.2. Öncelik Olarak "Uluslararası İşbirliği"

Liberaller açısından uluslararası ilişkilerde denge, savaş veya mücadele ile değil ancak işbirliğiyle sağlanabilmektedir. Liberaller demokratikleşebilmeyi kişilerin özgürlüklerinin artırılmasının dışında, kişilerin refah düzeylerinin de artırılması gerektiğini ifade etmektedirler. Ayrıca ticaret kişilerin birbirlerine

[73] Faruk Yalvaç, *a.g.e.*, s. 270.
[74] Hayati Ünlü, *Uluslararası İlişkilerde Adalet Kavramı ve Uluslararası Adalet Mekanizmaları*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011, s. 27.
[75] Hayati Ünlü, *a.g.e.*, s. 28.

bağlanmasına neden olmakta ve adalet, barış ve refah gibi konularda uluslararası işbirliğinin kurulmasına olanak tanımaktadır.[76]

Gelişmiş ülkelerin refah devleti olmaları nedeni ile saygınlık ve güç konularına odaklanmak yerine bu ülkelerin sosyal güvenlik ve iktisat konuları üzerinde durmaları gerekmektedir. Liberal düşünce, güvenliği ve ekonomik refahı sağlayabilmek adına işbirliğinin sağlanması gerektiğini ileri sürmektedir.[77]

Liberaller açısından devletlerarasında karşılıklı bağlılık ilişkilerinin güvenliğin tesis edilmesi kapsamında önemli bir faktör olması aynı zamanda uluslararası işbirliğinin sağlanması açısından da önemli bir faktör olarak düşünülmektedir. Tarafların karşılıklı bağımlılıklarının olması onların barışçıl çözümler bulmasını sağlamakta ve böylelikle çatışma riskinin azalmasına sebep olmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak yürütülen nicel araştırmalar, karşılıklı çıkarlara bağlı olarak kurulan işbirliklerinin ticari ilişkilere bağlı çatışma olasılığını düşürdüğünü ve uluslararası güvenliğe katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Uluslararası kurumların uluslararası sistemde vermiş oldukları taahhütleri yerine getirmesi kapsamında uluslararası işbirliği oluşturulabilmekte ve devletlerarası karşılıklı güven korunabilmektedir. Bu bakımdan uluslararası teşkilatların uluslararası işbirliğini kuvvetlendirdiğini ve bu sayede karşılıklı bağımlılığı yükselttiğini ifade edebilmek mümkün olmaktadır.[78]

Liberal görüş açısından devletlerarası güvensizliğin ortadan kaldırılabilmesi için ortak çıkarlar kapsamında işbirliği kuran süreçler ile söz konusu işbirliği süreçlerinin devamlılığını sağlayabilecek uluslararası kurallar ve normların oluşması gerekmektedir. Uluslararası kurallar ve normlar devletlerin benzer istekler kapsamında hareket etmelerini ve istikrarın sürdürülmesine yönelik faaliyetlerde bulunmalarına yönlendirmektedir. Hazır kural ve normların var olması devletlerarasındaki belirsizlikleri ortadan kaldırmakta, açıklığı mümkün kılarak

---

[76] Şeref Çetinkaya, "Güvenlik Algılaması ve Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenliğe Bakış Açıları", *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, S:2, Aralık-Ocak-Şubat 12-13, 2013, s. 247.

[77] Joseph M. Grieco, *"Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism"*, *International Organization*, Vol. 42, No. 3, Summer, 1988, s. 489.

[78] Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, "Teoriler Işığında Türk- Yunan İlişkilerinde Ege Sorunu",*Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, 209, s. 227-228.

işbirliğinin kötüye kullanılmayacağı ile ilgili taraflara güven sağlamaktadır. Devletlerin isteklerini tespit edecek seviyede kabul gören kural ve normlar ise uluslararası bir rejim niteliğine yükselebilecektir. Bu sayede devletler çıkarlarını bu rejimin üzerinden devam ettirecek bir şekilde oluşturmak için çabalayacaktır. Rejimin bağlı olduğu kurallar ve normlar kapsamındaki sorumluluklara uyulmaması ise askeri müdahale ve ekonomik tecrit gibi sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Liberal görüş, uluslararası güvenliğin uluslararası işbirliği kapsamında kurulan güvenlik sistemi ile temin edilebileceğini iddia etmektedir. Uluslararası işbirliği kapsamında kurulacak kolektif güvenlik sistemi üzerinden saldırgan aktörlere beraber müdahale edilmesi öngörülmektedir. Bunun caydırıcı bir güç olacağı düşünülmektedir.[79]

1.1.3.3. Neoliberalizm

Liberalizm birçok teorinin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Özellikle realizmin katı uygulamaları, anarşik ortama gereksinim duyulmadığını, bu açıdan savaşa değil barışa gereksinimin duyulduğu olgusunu ortaya çıkarmıştır.[80] Söz konusu barış gereksinimi ise neoliberalizm ile ortaya çıkmıştır. Neoliberalizm ile işbirliği ve barış konularına odaklanılmıştır. Neoliberaller, devletlerin rasyonel aktörler olduğunu savunmakla birlikte uluslararası ilişkilerde baskı grupları, uluslararası örgütler gibi aktörlerin de olduğunu ifade etmektedirler.[81]Ayrıca neoliberalizm tıpkı liberalizm gibi temel ilkesini demokrasiye dayandırmaktadır. Buna göre neoliberaller açısından da devletlerarası demokratik işbirliği kurulabilmektedir. Bu işbirliğinin kurulmasına diğer aktörler de yardımcı olmaktadır. Neoliberaller anarşinin varlığını kabul ederken, bunun işbirliğine engel olmadığını

[79] Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, *a.g.e.*, s. 228.
[80] İskender Serdar, "Neorealizm, Neoliberalizm, Konstraktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış", *The Journal of Europe-Middle East Social Science Studies*, 1(1), 2015, s. 20.
[81] Joseph M. Grieco, *a.g.e.*,s. 489.

ileri sürmektedirler. Bu durum neoliberalllerin devletlerarasındaki ekonomik ilişkilerde "karşılıklı bağımlılık" ilkesini savunmalarına neden olmaktadır.[82]

Neoliberalizmin liberalizmden ayrılan en önemli yönü, direkt olarak hegemon bir devlete değil, uluslararası rejim ağı kapsamında ortaya çıkan bir uluslararası sisteme bağlı olmasıdır. Burada önemli olan unsurun güç olduğunu unutmamak gerekmektedir. Bir devletin gücünü fazlalaştırmak ve dünya genelinde kontrol sahibi olması istemesi halinde küresel bir güç mücadelesi açığa çıkmaktadır. Hegemon güçlerin yitirilmesi ile birlikte uluslararası rejimlerin düzenlemesi gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Bu rejimler özellikle uluslararası devletlerin egemenlikleri ve hareket alanlarını sınırlandıran davranış ve kural kalıpları olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sebeple uluslararası rejimlerin temelini aldıkları siyasi gücün anlaşılması gerekmektedir.[83]

Neoliberal görüşe göre dünya tek bir toplum olacak şekilde bir araya gelmektedir. Kurallar ve normlar kapsamında dünya kaostan uzaklaşacak ve barış içerisinde ilişkisini devam ettirecektir. Bir diğer ifadeyle uluslararası rejimler bütünleşmenin, gelişmenin ve ilerlemenin bir simgesi olmaktadır. Bu bağlamda uluslararası rejimler devletlerarası güç dağılımı neticesinde değil, meşru toplumsal hedefler kapsamında toplumların bir araya gelmesi neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle hegemonun gücünü yitirmesi rejimin sona ermesi ile neticelenmeyecektir.[84]

Neoliberaller temel aktör devleti alarak liberal görüşü geliştirmeyi hedeflemişlerdir. Neoliberal teorinin neoliberal ekonomik teoriden de etkilendiği görülmektedir. Bu açıdan neoliberal ve neoliberal ekonomik teori ekonomilerde karşılıklı bağımlılık teorisinin gelişmesine de katkı sağlamışlardır.

---

[82] İskender Serdar, *"Neorealizm, Neoliberalizm, Konstraktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış"*, The Journal of Europe-Middle East Social Science Studies, 1(1), 2015, s. 20-22.

[83] Yücel Bozdağlıoğlu ve Çınar Özen, "Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık", *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 1(4), 2004, s. 77-78.

[84] Yücel Bozdağlıoğlu ve Çınar Özen, *a.g.e.*, s. 78.

1.1.4. Uluslararası Siyasal Teori

Uluslararası siyasal teorinin temelinde devlet aktörü yer almaktadır.Devletin sorumlulukları, diğer devletlerle olan etkileşimi ve gücü birer tartışma konusudur. Ancak uluslararası siyasal teori tüm bu tartışma konularının etik boyutuyla ilgilenmektedir. Söz konusu tartışma konularının etik boyutu realistler tarafından hayali görülse de kozmopolitanlar etiğin olabilirliğini kabul etmektedirler. Bu sebeple ilk değerlendirilmesi gereken konunun kişilerin hak ve özgürlükleri ile kişilerin sorumlulukları olmaktadır.[85]

Uluslararası siyasal teorinin üzerinde durduğu ana unsurlardan biri adil savaş kavramıdır. Adil savaş kavramının temelinde ise nefsi müdafaa olgusu yer almaktadır. Burada ise önleyici darbenin haklı savaş olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği ön plana çıkmaktadır. Gücü az olan bir devlete karşı yapılan saldırının bu bakımdan nasıl değerlendirilmesi gerektiği düşüncesi önem kazanmaktadır. Özgürlüklere müdahale edilmesi durumunda müdahalenin gerekli olduğu savunulmaktadır. Bu bakımdan devletlerin kendi halklarının özgürlüğünü kısıtlaması ve kendi halkına zulmetmesi durumunda, o devlete müdahalede bulunulması mümkün olmaktadır. Burada müdahalede bulunması gereken devletin belirlenmesi olgusu da ortaya çıkmaktadır. [86]

1.1.5. İngiliz Okulu

Uluslararası ilişkilere yön veren görüşlerden biri de İngiliz Okulu'dur. Literatürde İngiliz Okulu'nun ortaya çıkışı ile alakalı iki farklı görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden bir tanesi bu yapının II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası yapıyı ifade etmek için ortaya çıktığını savunurken diğer görüş söz konusu sistemin 1930'lu

[85] Yasin Yaylar, "Uluslararası Siyaset Teorisi Nedir?",*The Journal of Europe-Middle East Social Science Studies*, 2(1), 2016, s. 1.
[86] Yasin Yaylar, *a.g.e.*, s. 1-2.

yılların sonunda ortaya çıktığını ifade etmektedir. İngiliz Okulu'nun kurulmasında Hedley Bull ve Martin Wight'in büyük katkıları olduğu ifade edilmektedir.[87]

İngiliz okulunun ideolojik açıdan üstünde durduğu konular şunlardır:[88]

1. Uluslararası ilişkilerde ana aktörler devletlerdir.
2. Uluslararası sistem içerisinde yalnız iki devletin olması durumunda ve bu devletlerin tutumları birbirini etkilemesi halinde uluslararası sistem varlığından bahsedilebilecektir.
3. Uluslararası sistem yapısal olarak anarşiktir. Burada kast edilen devletlerin üstünde bir merciinin bulunmamasıdır. Üst merciinin bulunmaması devletlerarası ilişkilerde kullanılan kuralların esnemesine neden olmakta ve bu durum anarşiye sebebiyet vermektedir.
4. Uluslararası ilişkiler sistemi içerisinde bulunan devletler, bir açıdan kendilerine sınırlar koyan uluslararası topluluk içerisinde hareket etmek durumundadırlar. Söz konusu topluluklar da belli kurallar ve kuruluşlar çevresinde şekillenmektedir.

İngiliz Okulu'nun beş tane ana varsayımının olduğu ifade edilmektedir. Bu varsayımlar şunlardır:[89]

1. Uluslararası ilişkilerin temelinde adalet, bağımsızlık, düzen ve güvenlik gibi konular bulunmaktadır. Bunun nedeni ise uluslararası ilişkilerin insani ilişkilerin bir kolu olmasıdır.
2. Uluslararası ilişkilerde alınan kararlarının insan odaklı olması gerekmektedir.
3. Uluslararası ilişkilerde sistem anarşik kabul görmektedir. Ancak ilişkiler kapsamında bazı kurallar dış ilişkilerde kullanılmaktadır.
4. Uluslararası toplumun varlığı sayesinde işbirliği artacaktır.

---

[87] İskender Serdar, *a.g.e.*, s. 24.
[88] İskender Serdar, *a.g.e.*, s. 25.
[89] İskender Serdar, *a.g.e.*, s. 26.

5. Uluslararası siyasette de rejimlerin, kurumların güçlendirilmesiyle birlikte ilişkiler geliştirilebilecektir.

1.1.6. Marksist Yaklaşımlar

Uluslararası ilişkiler yaklaşımları içerisinde Marksist yaklaşımı diğer yaklaşımlardan ayıran üç ana etken söz konusudur. Bu etkenler şunlardır:[90]

- Diyalektik bütünsellik,
- Materyalist tarih anlayışı,
- İnsanlığın kurtuluşuna yönelme.

Materyalist tarih anlayışında insanlık tarihini şekillendiren temel etkenin üretim olduğu ve üretimin toplumsal yapının şekillenmesine neden olduğu ifade edilmektedir.[91] Üretim yapısal olarak mülkiyet işleyişini de değiştirmiştir. Üretimin gerçekleştirilmesi açısından kurulan ilişkilerin üretimin önüne geçmeye başlamasıyla birlikte üretim biçimi çökme sürecine girmiştir.

Diyalektik yaklaşım ise toplumsal unsurların sahip olduğu tüm niteliklerin incelenmesi neticesinde toplumsal gerçekliğin elde edilebileceğini savunmaktadır.[92] Liberaller ile pozitivist görüşlerden farklı olarak toplumsal gerçekliğin yalnızca somut öğeler üzerine kurulu olduğunu varsaymamaktadır. Açık ve görünenden yola çıkarak egemen sınıfın ideolojisine bakarak gerçeğe erişmeye çalışmaktadır. Bu bakımdan diyalektik yöntem büyük resmi ele alırken birbirleriyle ilişkili farklı ancak bütünleşen temellere dayalı soyutlamalarda da bulunmaktadır.[93] Bu kapsamda

[90] Robert Gilpin, *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politiği*, (Çev Murat Duran ve diğ.), 2. Baskı, Kripto Yayınları, Ankara, 2012, s. 57.
[91] Tezcan Eralp Abay, *Uluslararası Rejim Tartışmaları ve Karadeniz'de Çevre Yönetimi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013, s. 119.
[92] Tezcan Eralp Abay, *a.g.e.*, 119.
[93] Robert Gilpin, *a.g.e.*, s. 57.

Marksist görüşte uluslararası ilişkilerde devlet yalın olmamakla birlikte toplumsal ilişkiler kapsamında şekillenen bir etmendir.[94]

Marksist görüşe göre insanlığın kurtuluşuna yönelim konusu üzerinde durulan konulardan bir tanesidir. Bu açıdan Marx tarafından yürütülen çalışmalarda insanların gelecek kaygısı yaşamaları yalnızca politik bir konu olarak ele alınmamıştır. Marx günümüzün koşullarının anlaşılabilmesi için geçmişin anlaşılması gerektiğini öne sürmektedir. Bunun nedeni ise geçmişin bugünü şekillendirmesidir. Bu bakımdan Marx incelemelerini geçmiş tarihe giderek yapmaktadır.

Uluslararası ilişkiler ile alakalı olarak Marx ve Engel görüşlerini kapitalizmin ilerleyişi ve karşılıklı ilişkilerle birlikte prekapitalist devletlerin milli öğelerinin dışında, sınıfsal ayrımlar ile birlikte gelişim göstermeye başlamaları üzerine oturtmuşlardır. Burada ele alınan gelişim iki sistem üzerinden sağlanmaktadır. Bunlardan ilki burjuvazi, devlet iktidarını ele geçirmekte ve prekapitalist formların dışında kendine has bir karakteri oluşturmaktadır. İkincisi ise kapitalist devletlerin iktisadi, politik ve askeri yöntemlerle gelişim kaydetmesidir. Bu bakımdan kapitalist düzen dikeyde derinleşmeye yatayda ise derinleşme yürüterek ulusal farklılıkların azalmasına neden olmaktadır. Bu açıdan devletler kapitalist düzen etrafında birleşmektedir. Ancak devletler kapitalist düzen içerisinde birleşirken sınıf ayrımları görülmektedir. Bu nedenle ulusal farklılıklar yerini sınıfsal çatışmalara bırakmaktadır. Fakat uluslararası farklılıkların da tamamen ortadan kalkacağı hakkında bir öngörü de sunulmamaktadır. [95]

[94] Tezcan Eralp Abay, *a.g.e.*,s. 120.
[95] Hannes Lacher, *Beyond Globalization: Capitalism, Territoriality and the International Relations of Modernity*, London: Routledge, 2006, s. 45-49.

1.1.7. Eleştirel Teori

Eleştirel teori uluslararası ilişkiler teorileri içerisinde 1990'lı yıllardan sonra yer edinmeye başlamıştır. Özellikle siyaset bilimi ile diğer sosyal bilimler kapsamında 1960'lı yıllardan itibaren dikkat çekmeye başlamıştır. Eleştirel teorinin başlıca temsilcileri ise Jürgen Habermas, Max Horkheimer, Theodor Adorno ve Herbert Marcuse'tur. Eleştirel teori Marksist bir çerçeve içerisinde kalmakla beraber bireylerin toplumsal eleştirilerle birlikte özgürleşmesine odaklanmıştır. Ayrıca toplumdaki çatışmaların, toplumsal çıkarların bireylerin fikirlerini ne ölçüde etkilediği ve bu açıdan özgürlükleri kısıtlayan sistemlerin ne şekilde ortaya çıktığı üzerinde de durulmaktadır.[96]

Eleştirel teoriye göre, uluslararası ilişkilerde devlet tek aktör değildir. Bu teoriye göre uluslararası ilişkiler yalnızca devletlere bağlı olacak kadar bütüncül değildir. Bunun nedeni ise doğru bir uluslararası ilişkiler incelemesi yapılabilmesi için devletlerin dış politikalarını belirleyen iç dinamiklerin de incelenmesi gerekmektedir. Devletlerin sahip olduğu sivil toplum, ekonomi, politik ve askeri yapı dış politikalarını belirlemektedir. Eleştirel teori diğer uluslararası teorileri ve başta realizmi katı pozitivist anlayışa sahip olmaları açısından eleştirmektedir. Bunun nedeni ise katı pozitivist yaklaşımların, SSCB'nin çöküşü, Berlin Duvarı'nın yıkılışı gibi olayları öngörememiş olmasıdır. Ayrıca Eleştirel teorinin sağladığı en büyük katkılardan birisi de güvenlik anlayışında yarattığı değişimlerdir. 1990'lı yıllara kadar devlet tabanlı güvenlik anlayışının benimsenmesi söz konusu iken 1990'lı yıllardan sonra mikro milliyetçiliğin etkileri ile birey temelli güvenlik anlayışının gelişme göstermesi söz konusudur.[97]

---

[96] İrfan Kaya Ülger, *Uluslararası İlişkiler Giriş Kavram ve Teoriler*, Çakmak Haydar (Ed.) Platin Yayınları, Ankara, 2007, s. 189.
[97] Allan Collins, *Comtemporary Security Studies*, Oxford University Press, New York, 2007, s. 57.

1.1.8. Konstrüktivizm (Sosyal İnşacılık)

Uluslararası ilişkiler teorileri kapsamında Konstrüktivizm 1980'li yıllardan sonra önem kazanmaya başlamıştır. Konstrüktivizm uluslararası ilişkilerin değerlendirilmesinde insan davranışlarını, insanların birbirleriyle ilişkilerini ve bu olgulardan ortaya çıkan bilgileri, değerleri ve normları ele almaktadır.[98] Konstrüktivizm siyaset bilimi, antropoloji, sosyoloji, psikoloji gibi sosyal bilimlerden oldukça etkilenmiştir. Sosyal Konstrüktivistler, uluslararası hareketlerin, bürokrasilerin ve ulusların karar verme aşamalarına etkisini, devletlerarası iletişim açısından ortak faydaların edinilmesini, aktörlerin rızasının alınmasını ve sosyalleşmeyi incelemektedir. Böylece uluslararası işbirliğinin psikolojik ve sosyal değerlendirmesini yapmaktadırlar.[99]

Konstrüktivizm teorisinin uluslararası ilişkiler alanında yer edinmesini sağlayan kişi World of Our Making adlı kitabın yazarı Nicholas Onuf'tur. Ancak disiplin içerisinde bu teorinin adının daha fazla duyulmasını Alexander Wendt sağlamıştır.

Konstrüktivizmin ele aldığı önemli konulardan birisi aktör-yapı arasındaki ilişkidir. Wendt'e göre bu iki yapıyı birbirinden ayırarak ele almak mümkün değildir. Aktör ve yapı birbirine zaman içerisinde etki etmektedir. Aktörler birbirleriyle ilişki içerisine girdiklerinde yapıyı oluşturmakta ve bu yapı da aktörlere etki etmektedir.[100]

Konstrüktivistler, uluslararası sistemde değişim ve dönüşümün var olduğunu savunmakta, aynı zamanda yapı içerisinde ortaya çıkan anarşi kavramı üzerinde durmaktadırlar. Wendt'e göre uluslararası ilişkilerde temel aktör devlettir. Konstrüktivistler, devletin üzerinde bir otorite olmadığı için anarşinin kaçınılmaz olduğunu kabul etmektedirler. Wendt 3 tip anarşiden bahsetmektedir.[101] Birincisi

---

[98] Emmanuel Adler, *"Seizing the Middle Ground",Europen Jounurnal of Insternational Relations*, Vol. 3, No. 3, 1997, s. 322.
[99] Mustafa Küçük, *Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstrüktivist Dönüş*, University of Wales, Aberstwyh, 2009, s. 9.
[100] Birgül Demirtaş, "İnşacılık", *Uluslararası İlişkilere Giriş (Tarih, Teori, Kavram ve Konular),* (ed: Şaban Kardaş, Ali Balcı), 7.Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2017, s.171.
[101] Gös.yer.

Hobbes'çu anarşidir. Hobbes'çu anarşiye göre devletler bencilce hareket ederek çıkarlarını belirlemekte ve birbirlerini düşman olarak görmektedir. Locke'cu anarşide bir üst otorite olmadığı halde devletler birbirleriyle ilişki içerisine girmekte ancak bu durum devletlerarasında rekabet ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Son olarak Kant'çı anarşide ise devletler birbirleriyle ortak çıkarlar doğrultusunda hareket etmekte ve bu durum devletlerarasında dostça ilişkilerin gelişmesine olanak tanımaktadır.

Konstrüktivizm açısından devletlerin davranışlarının değerlendirilmesinde devletlerin sahip olduğu kimlik oldukça önem arz etmektedir. Söz konusu devlet kimlikleri tarihsel süreç içerisinde devletlerin birbirleriyle etkileşimleri sonucunda oluşmaktadır. Bunun dışında sosyal konstrüktivizmin devlet çıkarları, sosyo-kültürel ve siyasi yapı oluşumundan sonra ortaya çıktığı varsayılmaktadır.[102] Konstrüktivistler, çıkarların nasıl ortaya çıktığını ifade etmek için bireylerin ve devletlerin sosyal kimliklerine dikkat çekmektedir. Wendt, kimlikleri çıkarların belirleyicisi olarak görüyor ve çıkarları belirleyen sosyal yapıların karşılıklı etkileşim içerisinde olduğunu ortaya koyuyor.[103] Devletler önce kimliklerini belirlemekte ve belirledikleri kimlikler doğrultusunda çıkarlarını oluşturmaktadır. Kimlikler çıkarları, çıkarlar ise devletlerin dış politikalarının belirlenmesinde etkin rol oynamaktadır.[104]

Nicholas Onuf ise konstrüktivist teori çerçevesinde temel aktör olarak insanları ele almaktadır. Bu çerçevede aktör olarak devletleri kabul ettiği gibi, aynı zamanda çıkar grupları, hükümet dışı aktörler ve etnik kimliklere de yer vermektedir. Onuf, World of Our Making adlı çalışmasında konstrüktivizmin temel yapı taşlarını ortaya koymaktadır. Yapı ve amil arasındaki etkileşimde dil, söylem, kurallar ve kültür ön plana çıkmaktadır. Konstrüktivizmde sosyal gerçeklik, sürekli bir inşa halindedir ve bu inşa insanlar ve toplum arasındaki ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Onuf'a göre yapı ve amil arasındaki sosyal inşa iki taraflıdır ve süreklilik arz eden bir süreçtir. Onuf, kimliği bu açıdan ele almaktadır. Etnik

---

[102] Jutta Weldes, "Constructing National İnterest", *European Jounral of International Relations,* Vol. 2, No. 3, 1996, s. 276-277.
[103] Christian Reus-Smit, "Konstrüktivizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (Çev. Muhammed Ağcan, Ali Aslan), 5. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2017, s.295.
[104] Birgül Demirtaş, *a.g.m.*, s.171.

kimlikler amil olarak konumlandırıldığında sosyal düzeni belirlemekte, sosyal düzende bu kimlikleri inşa etmektedir. Yapı ve amil arasındaki inşa kurallar vasıtasıyla sağlanmaktadır.[105] Onuf'un konstrüktivizminde üç temel kabul vardır. Birincisi, toplum ve birey birbirini sürekli biçimde oluşturur. İkisi arasındaki ortak oluşturma süreci, toplumsal ilişkilerin sabit görünümünü ve değişimini birlikte belirler. İkincisi, dil ve onun türevleri (kurallar, kurumlar, politikalar vs.), toplumsal inşada araçtır. İnsan dil yoluyla aktör olur. Zira isteklerini dille ifade eder, onları dille amaca dönüştürür ve amaçları doğrultusundaki hareketlerini dille destekler. Sosyal inşa her zaman kural koyucudur. Üçüncüsü, kurallar maddi varlıkları kaynağa dönüştürür. Böylece, denetim fırsatının yaratılmasında ve faydanın dağıtımında asimetrik yapı kendiliğinden ortaya çıkar. Çünkü kural, içeriğinde hiç bir şekilde tarafsız değildir ve bu nedenle kuralı kullanan başkalarını kontrol etme kabiliyeti elde eder. [106]

Realistler ulusal güvenliğe bütüncül olarak yaklaşırken sosyal konstrüktivistler ulusal güvenliği stratejik düzey, yapısal düzey ve rejim düzeyi şeklinde üçe ayırarak değerlendirmektedirler.Sosyal konstrüktivistler bu üç düzeye aynı seviyede önem vermektedirler.[107] Konstrüktivizm uluslararası ilişkiler teorisine güvenlik anlayışıyla ilgili farklılıklar getirmekle beraber Demokratik Barış Yaklaşımı'nın benimsenmesini sağlamıştır. Bu yaklaşıma göre demokratik yönetimlere sahip devletlerin birbirleriyle savaşmayacağı varsayılmaktadır.[108] Demokrasi anlayışını benimseyen devletlerde uzlaşma, basın ve fikir özgürlüğü benzeri değerlerle birlikte sorunların barışçıl yollardan çözülebileceği ifade edilmektedir.[109]

---

[105] Jülide Karakoç, "Konstrüktivizmde Dış Politika ve Etnik Kimlikler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:28, Sayı: 2, 2013, s.131- 160.
[106] Davut Ateş, *"Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Orta Yol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi", Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı 1, 2008, s.11.
[107] Jutta Weldes, "Constructing National İnterest", European Jounral of International Relations, Vol. 2, No. 3, 1996, s. 276-277.
[108] İskender Serdar, *a.g.e.*, s. 22.
[109] Gös.yer.

1.1.9. Post-Yapısalcılık

Uluslararası ilişkilerde post-yapısalcılık; başta uluslararası aktörlerden, ilişkilerden ve yapılardan, ilişkiler ile aktörlerin anlaşılmaya başlandığı bir sisteme geçiş yapılmasını sağlamıştır. Bu açıdan sistemden çok sistemin kurulduğu süreçlere geçiş söz konusudur. Post-yapısalcılık görüşünün temsilcileri arasında Michel Foucault, Jacques Lacan ve Jacques Derrida bulunmaktadır. Bunlar dışında Jean-François Lyotard, Gilles Deleuze ve Felix Guattari yeni kuşak temsilcileri arasında yer almaktadır.[110]

Post-yapısalcılık yaklaşımı uluslararası ilişkiler disiplinin dışında daha çok dilbilim kapsamında ele alınan çifte okuma, yapı söküm, metinler arası bağlantı, soy bilim gibi metotlardan yararlanarak, idealist, realist ve neorealist teorilerin amprik nesnelliğini, kavramsal geçerliliğini ve global, rasyonalist görüşleri değerlendirmektedir.[111]

Uluslararası literatürde Post-yapısalcı yaklaşım, 1980'lerde yer bulmaya başlamıştır. Post-yapısalcı görüş, modern devletlerin ötekileştirilmesini temel alanlarından biri olduğunu varsaymaktadır. Bu varsayımın sebebi ise, kimlik kavramının egemenlik vasıtası ile belirli bir toprak parçasıyla ilişkilendirilmesidir. Devlet kimliğinin yaratılmasında dış politikanın ayrı bir önemi bulunmaktadır. Post-yapısal yaklaşım; dış politikayı, egemen devletlerarasında etkileşimi ve belirli kararların gerçekleştirilmesini sağlayan bir araç olarak değerlendirmemektedir.[112]

Post-yapısalcılar uluslararası sistemi örgütler, devlet gibi aktörler kapsamında ele almaktan çok "kimlik", "egemenlik", "dış politika" ve "anarşi" kavramlarını eleştirel biçimde ele almaktadır. Bu görüş kapsamında uluslararası ilişkiler kuramlarının konumlandırılmaları, konum değişimlerini diğer bir anlamda bu teorilerin nasıl marjinalleştirildiğini ve ötekileştirildiğini açığa çıkarmakta ve

---

[110] Madan Sarup, *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm: Eleştirel Bir Giriş*, (çev. Abdülbaki Güçlü), Kırk Gece Yayınları, İstanbul, 2010, s. 14-15.
[111] Ahmet Yusuf Özdemir, *"Post Yapısalcılık ve Eleştirel İnşacılık Yaklaşımları Çerçevesinde Küresel Terörizm Söylemi"*, s. 3-4.
[112] Senem Aydın-Düzgit, "Post-Yapısalcı Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 12, Sayı, 46, s. 161.

teorilerin istekler doğrultusunda nasıl olaylardan ayrıştırıldığını değerlendirmektedir. Post-yapısalcılık, uluslararası ilişkilerin uygulaması ile teorisinin farklı hareket ettiğini ifade etmektedir. Bu açıdan post-yapısalcı teori bir analiz aracı olmaktan çok analiz nesnesi olarak değerlendirilmektedir. Diğer uluslararası teorilerin aksine post-yapısalcı yaklaşım, metinsel analiz ile bilgi-iktidar arasındaki ilişkileri değerlendirmelerinin temeli olarak ele almaktadır.[113]

Post-yapısalcı yaklaşımda güvenlik unsuru yalnızca askeri alanla sınırlandırılmamaktadır. Bu bakımdan güvenlik kavramı toplumsal ve siyasi olayları da yakından ilgilendirmektedir. Buna göre belli bir konunun güvenlik açısından ele alınması "güvenlikleştirme" kavramı ile değerlendirilmektedir.[114]

Post-yapısalcı yaklaşım uluslararası ilişkiler kapsamında önem arz eden kavramların yalnızca bir tek öğe ile açıklanamayacağını ifade etmektedir. Bu açıdan bu görüş kapsamında uluslararası ilişkilerde post yapısalcı yaklaşım çerçevesinde değerlendirme yapılırken kavramların birkaç yönden ele alınması gerekmektedir.

1.1.10 Feminizm, Maskülinite ve Uluslararası İlişkiler Teorisi

Dünyada süre gelen politik işleyişe farklı açıdan bakan bir diğer teori feminizmdir. Feminizm diğer tüm uluslararası ilişkiler teorileriyle bir mücadele içerisine girmiştir. Uluslararası ilişkilerde feminizmin 1960'lı yılların sonlarından itibaren gelişme kaydetmeye başladığı ifade edilse de, özellikle 1980'li yılların sonları 1990'lı yılların başlarında üzerinde durulan bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında belirginleşen Birinci Dalga Feminizm, kadınların oy kullanması, kamu kurumlarında çalışma ve eğitim konularında fırsat eşitliği gibi hakları talep etmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.[115] Doğal haklar düşüncesinden gelen feminist kuramcılar, kadınların birer yurttaş

[113] Ahmet Yusuf Özdemir, *a.g.e.*, s. 4.
[114] Senem Aydın-Düzgit, *a.g.e.*, s.162-163.
[115] Mehmet Evren Eken, "Feminizm, Maskülinite ve Uluslararası İlişkiler Teorisi: Uluslararası Siyasetin Toplumsal Cinsiyeti", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (der. Ramazan Gözen), İletişim Yayınları, 2014, s.450.

olarak erkekler ile aynı derecede temel haklara ve özgürlüklere sahip birer insan olduklarını ileri sürmekteydiler.[116] Bu dönemde kadınlar hem sosyal ve siyasal haklar için hem de ırkçılığa karşı mücadeleye girişmişlerdir.[117] 1960'lardan itibaren ABD ve Avrupa ülkelerinde gelişen kadın hareketleri İkinci Dalga Feminizm ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde feminizm sadece toplumsal ve siyasi hayat üzerinde değil, aynı zamanda bilimsel alanda da etkisini göstermektedir. Özellikle sosyal bilimlerin kurallarına, tanımlarına, araçlarına ve yöntemlerine yönelik eleştiriler yönelttiği görülmektedir.[118] Son olarak Üçüncü Dalga Feminist akım ise, genellikle toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk, etnisite, cinsellik, milliyetçilik, siyaset, iktisat vb. konuları ele almış ve bu olguları feminist bir bakış açısıyla değerlendirmeye çalışmıştır. Kadın sorunlarıyla bireysel düzlemde ilgilenmektedir. Kadınları hem cinsiyet açısından ele almakta hem de bir kimlik olarak görmektedir. Bu dönemde feministler sadece kadınların erkeklere karşı mevcut durumunu eleştirmekle kalmamış, bununla birlikte savaş, güvenlik, ekonomik kalkınma, az gelişmişlik, çevre sorunları, sosyal eşitlik, sosyal gruplara saygı, adalette eşitlik gibi konularda da alternatif kadın bakış açıları geliştirmeye çalışmışlardır.[119] Bu görüş uluslararası teorilerin feminizm tarafından tekrar değerlendirilmesine fırsat tanımıştır. Sistem tarafından baskı altına alınan kadınların siyasi ve diğer konularla alakalı olarak kendilerini tekrar tanımlamaları söz konusu olmuştur.[120] Uluslararası ilişkilerin uzun bir süre erkeklerin ön planda yer aldığı bir alan olması "Prens-Prenses" tartışmalarının yükselmesine neden olmuştur.

Eril üzerine kurulu bir uluslararası ilişkiler mantığını eleştiren Feministler, AIDS, iç savaş, savaş ve etnik çatışmalar gibi yıkıcı özellikleri olan olguları negatif unsurlar olarak değerlendirmektedir. Feministler açısından uluslararası sistem kontrol merkezlerinin kadınlar üzerinden yönetilmesi gerektiğini düşünmektedir. Feminist etki kendini yarım yüzyıl ortaya koymuş olsa da bu yapının kökleri çok geçmiş dönemlere dayanmaktadır. Feministler 19. Yüzyıldan sonra uluslararası bir

---

[116] Gün Taş, "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri", *Akademik Hassasiyetler*, 2016, s.167.
[117] Gün Taş, *a.g.m.*, s.169.
[118] Özlem Tür, Çiğdem Aydın Koyuncu, "Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 7, Sayı 26 (Yaz 2010), s.6.
[119] Gün Taş, *a.g.m.*, s. 172.
[120] Muhittin Ataman, "Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti", *Alternatif Politika*, C.1, S.1, 2009, s. 6-9.

nitelik kazanmaya başlamışlardır. 20. Yüzyıl ile birlikte feministler uluslararası konferanslar gerçekleştirmeye başlamışlardır. Milletler Cemiyeti faaliyetlere başlamadan önce ilk feminist uluslararası kurum olan Lahey'de göreve getirilmiştir. Bu kurum Barış ve Özgürlük İçin Uluslararası Kadınlar Birliği (Women'sInternatıonalLeageforPeaceandFreedom) adı altında işlemeye başlamıştır. Özellikle süreç içerisinde emperyalizm karşıtı hareketler ile karşımıza çıkan bu grup Rosa Luxemburg'un yaptıklarıyla birlikte günümüz feminist uluslararası yapısına oldukça önemli katkılar sağlamıştır.[121]

Tarihsel açıdan feminizme 1800'lü yıllarda rastlanmaktadır. Ancak siyaset biliminde ise kendini 1960'lı yıllarla birlikte ortaya koymaya başlamıştır. Özellikle 1960 yılında Feminist hareket "Women Strike forPeace" isimli bir grup oluşturarak nükleer silahlanmaya karşı çıkmıştır. Giderek siyasi nitelik kazanmaya başlayan hareket 1960'lı yılların sonlarında değişik dallara ayrılmaya başlamıştır. Aynı dönemde ortaya çıkan dekolonizasyon (bir devletin, bir başka ülke halkı ve kurumları üzerindeki kontrolünü sona erdirmesi) süreci bu durumla yüzleşmiş olan ülkelerde bazı toplumsal problemlerin açığa çıkmasına sebep olmuştur. Söz konusu problemler etnik çatışmalar, diktatörlük ve benzeri uygulamalar, kolera ve AIDS benzeri hastalıklardır. Bu problemlerin ortaya çıkması uluslararası ilişkiler kapsamında çalışmaların hızlanmasına sebep olmuştur. Feministler söz konusu problemlerden en fazla etkilenen kesimler olarak kendilerini ifade etmişlerdir. Bunun nedeni ise söz konusu sorunlar kapsamında iç savaş ya da benzer durumların orta çıkması halinde kadınların babasını, erkek kardeşini ve çocuğunu kaybetmesi söz konusu olmakla birlikte kadınların bu öğelere ruhsal açıdan katlanmak durumunda olmalarıdır. Feministler uluslararası ilişkilerinin erkeksi nitelikler taşıdığını söylemektedir. Erkeksi bir uluslararası evreninin yaratılması kadınların ikinci planda kalmasına ve kadınların önemsenmemesine neden olmaktadır.[122]

Feminist görüşün 1990 yılı ve sonrasında uluslararası ilişkilere güvenlik açısından katkılarının olduğunu da ifade edebilmemiz mümkündür. Feministler güvenlik faktörünün toplumsal niteliğinin bulunduğunu ve söz konusu ilişkiler

[121] Muhittin Ataman, *a.g.e.*, s. 9.
[122] Gös.yer.

kapsamına toplumsal cinsiyet rollerinin de eklenmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Feminist görüşün yalnızca kadın haklarına odaklandığını ifade etmek yanlış bir değerlendirme olacaktır. Bu açıdan feminist görüş barış, güvenlik, savaş konuları ile birlikte gelişmişlik düzeyi, iktisadi kalkınma gibi unsurlara da odaklanmaya çalışmaktadır. Söz konusu bu süreç feministler arasında ayrı kolların oluşmasına neden olmaktadır.. Bunlar radikaller (Marksist), özcü (essentialist) ve liberallerdir.

Marksist görüş kapsamında birleşen feministler globalleşmeye karşı bir tavır sergilemektedirler. Liberal feministler ise globalleşmenin yalnızca liberal unsurlarla bir anlam kazanabileceğini ifade etmektedirler. Özcü feministler ise erkeksi dış politikanın savaşı, dişi bir dış politikanın ise barışı ifade ettiğini savunmaktadırlar. Bu açıdan özcü feministlere göre erkeksi politika kalıplarıyla siyaset dizayn edilmekte ve barışçıl olan dişi politikalar ise uluslararası ilişkilerden uzak tutulmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde önemli aktörlerden biri olan devletin oluşumunda kadınların katkısının olmadığı görüşünün benimsenmesi, devletin erkek medeniyetinin eriştiği en yüksek nokta olarak algılanmasına neden olmuştur. Uluslararası ilişkilerde feminist görüş, erkek alanının büyümesinin savaşçı grupların oluşmasına neden olduğunu ileri sürmektedir.

1.1.11. Yeşil Teori

Yeşil teori, iktisadi etkinliğin 1960'lı yıllarda yükselmeye başlaması ve bunun çevre şartları üzerinde bozulmayı artırması sonucu kamu tepkisi ile ortaya çıkan bir teoridir. Söz konusu bu çevresel bozulmalarda tüketimin ve nüfusun hızla artması, kaynakların azalmaya başlaması gibi etkenler etkili olmuştur. Dünyada giderek azalmaya başlayan kaynaklar devletler arasındaki rekabetin artmasına neden olmaktadır.[123]

Şehirleşmenin dünyada giderek artması sonucunda sanayi merkezleri şehirlere taşınmakta ve şehirlerde su ve hava kirliliğinin yaşanmasına neden

[123] Serhan Ünal, "Yeşil Teori", *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Temel Kavramlar*, (der.) Mehmet Şahin & Osman Şen, Ankara, Kripto Yayınları, 2014, s. 229.

olmaktadır.Bu durum gelişmiş ülkelerde "yeşil tepki" hareketini doğurmuştur.Özellikle kentlerdeki sanayi üretiminin fazla olması kentlerin kırsal kesimlere kıyasla daha fazla kirlenmesine ve kentlerde ortaya çıkan gelişim sürecinin bu alanlara olan göçü artırması, bu kirlilikten daha çok insanın etkilenmesine neden olmuştur. Bu durum ise daha fazla insanın çevre duyarlılığına sahip olmasına yol açmıştır.

Yeşil tepki hareketiyle insanlar devletlere ve siyasi iktidarlara seslerini duyurma çabası içerisine girmişlerdir. Bu durum yeşil tepki hareketinin demokrasi temeline oturmasına zemin hazırlamıştır. Bu açıdan demokrasi anlayışını benimsemek isteyen devletlerin geliştirmek zorunda kaldıkları bir hareket haline gelmiştir. Yeşil teori iki yaklaşım kapsamında gelişimini sürdürmüştür. Bunlardan ilki yeşil ilkesel teori iken diğeri yeşil siyasi ekonomik teoridir. Yeşil teori özellikle uluslararası ilişkiler kapsamında demokratik katılım esasına öncelik vermektedir. Bu sayede çevresel katılım haklarına sahip çıkılabileceğini ifade etmektedir. Bu sebeple güçlü veya güçsüz devletlerin çevresel adalet yönünde hareket etmeleri gerektiği savunulmakta ve böylelikle uluslararası ilişkiler kapsamında demokratikleşmenin yakalanabileceği ifade edilmektedir. Devletlerin ortak çabalarının bulunmasının çevresel önlemlerin alınması açısından da yarar sağlayacağı savunulmaktadır.[124]

Yeşil teorinin özünde yeşil alanların azalmasının önlenmesi ve böylece mevcut kaynakların korunması gerektiğini ifade etmek mümkün olmaktadır. Bununla birlikte kaynakların korunmasının sağlanması ülkelerarası rekabet ortamının oluşmayacağının düşünülmesi ve böylelikle uluslararası yapı kapsamında da demokratik bir ortamın benimsenebileceğinin düşünülmesi söz konusu olmaktadır.

1.2. Kavramsal Açıdan Uluslararası Rejimler

İkinci Dünya Savaşı sonrasında devletlerin birbirlerine karşı artan bağımlılıklarıyla birlikte uluslararası örgüt yapılarında da artış gözlemlenmiştir.

[124] Serhan Ünal, *a.g.e.*, s. 230.

Ayrıca söz konusu bu kurumsallaşma süreci uluslararası davranışların da kurumsallaşmasına neden olmuştur. Bu açıdan devletler davranışlarında artık uluslararası örgütlerin tavırlarını dikkate almak durumundadır. Söz konusu bu örgütlerin devredilebilir veya taşınabilir faydaları bulunmasa bile uluslararası ilişkileri etkileyecek kısmi güçleri bulunmaktadır. Uluslararası rejim teorileri ise bu uluslararası örgütlerin arasında ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bakımdan uluslararası rejim teorileri realist görüşteki gibi yalnızca devletlerin aktör olduğunu söylememektedir. Ayrıca uluslararası rejim teorilerinin uluslararası örgütler ile devletler çerçevesinde kurulan antlaşmalar doğrultusunda aktörlerin tutumlarının etkileneceğini savunmaktadır. [125]

Dünyada uluslararası rejim teorilerinin açıklanabilecek hale geldiği ilk süreç 1980'li yılların başına denk gelmektedir. Bu kapsamda gerçekleştirilen ilk girişim ise "International Organisations" kapsamında yapılan çalışmalardır. Günümüzde uluslararası ilişkiler rejim kuramları disiplinlerin ana yönelimlerine bağlı olarak kategorilere ayrılmaktadır.[126]

1.3. Rejimlerin Oluşumu ve Gelişimi

Uluslararası ilişkiler kapsamında 1990'lı yıllardan sonra hız kazanmaya başlayan kurumsal genişleme uluslararası rejim kurumlarının uluslararası ilişkiler literatürüne bağlı olarak kategorilendirilmesine neden olmuştur. Bununla birlikte literatürde rejimlerin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde bazı temel değişkenlerin etkili olduğu ifade edilmektedir. Bu değişkenler şu şekilde ifade edilebilir:[127]

- "Egoistik öz çıkar (egoistic self interest)": Egoistler diğerinin tutum ve davranışlarıyla yalnızca kendi çıkarları ölçüşmesi durumunda ilgilenmektedir. Bu faktörle ifade edilmek istenen, bir bireyin kendi fayda fonksiyonunu diğer kesimin faydasını içermediği duruma kadar maksimize etme isteğinde olduğudur.

[125] Philip D'anieri, *International Organisations, Environmental Cooperation and Regime Theory, International Organisations and Environmental Policy (Ed. Robert V. Barlet ve diğ.) Greenwood Press, Conneticut*, 1998, s. 153-154.
[126] Philip D'anieri, *a.g.e.*, s. 155.
[127] Rejhan Gjul, *"Rejim Teorileri Çerçevesinde Uluslararası İşbirliği Süreçleri",* 2011, s. 7-8.

- "Politik güç (politicalpower)": Bu kavram açısından iki yaklaşımdan söz etmek mümkün olmaktadır. İlk yaklaşım kozmopolitan ve araçsal yaklaşımdır. Bu yaklaşım, gücün bir bütün şeklinde sistem kapsamında optimal çıkarları koruma altına almak maksadıyla kullanıldığını ifade etmektedir. İkinci yaklaşım ise partikülaristik yaklaşımdır. Bu yaklaşımsa gücün yapı içerisinde bazı aktörlerin kazanımlarını artırılması açısından kullanıldığını ifade etmektedir.
- "Normlar ve ilkeler (normsandprinciples)": Normlar ve ilkeler bir rejimin ana niteliklerini ifade etmek açısından oldukça önemli olmakla birlikte, belli bir problem kapsamı ile ilgili rejimi etkileyen ancak bununla direkt olarak ilişkili olmayıp rejimin sürmesi ve ortadan kalkması açısından açıklayıcı bir yükümlülüğe sahiptir.
- "Alışkanlıklar ve gelenekler (usage ve custom)": Bu faktör rejimin oluşumunu yalnız başına açıklamamakla beraber diğer değişkenlerin güçlendirilmesi ve desteklenmesi açısından yararlanılmaktadır. Alışkanlıklar, güncel ve düzenli uygulamaları hatırlatmakta iken gelenekler uzun vadeli uygulamaları hatırlatmaktadır.
- "Bilgi (knowledge)": Rejim gelişimini ifade etmek için yararlanılmasına rağmen gelenek ve alışkanlıklar gibi dışsal değil, içsel bir faktördür. Daha önce anlamlandırılamayan kompleks karşılıklı bağımlılık durumunu ifade etmek için işbirliği kurulması adına uyun şartları oluşturmakla birlikte uluslar arası sistemde özerk bir etki ortaya koyabilmesi için politika belirleyicilerce büyük ölçüde kabul edilmesi gerekmektedir.

Andreas Hasenclever, Peter Mayer ve Volker Rittberger tarafından ele alınan ve 1997 yılında çıkartılan "Theories of International Regimes" adlı eserde geçmiş yirmi yıl kapsamında ele alınan rejim kuramlarının ele aldıkları temel

unsurların üç kategori altında incelenebileceğini belirtmektedirler. Bu üç kategori şu şekildedir:[128]

1. Gücü ön planda tutan yaklaşımlar,
2. Bilgiyi ön planda tutan yaklaşımlar,
3. Çıkarı ön planda tutan yaklaşımlardır.

Yukarıdaki kategorileri benimseyen düşünürler olduğu gibibu kategorilerden farklı kategoriler düzenleyen düşünürler de söz konusudur. Stephan Haggard and Beth A. Simmons rejimlerle alakalı dört farklı yaklaşım ortaya koymuşlardır. Bunlar: bilişsel kuram, yapısal kuram, işlevsel kuram ve oyun kuramıdır.[129]

1.4. Uluslararası Rejim Türleri

Rejimler kullanılacakları veya düzenlendikleri alanlara bağlı olarak değişik niteliklere sahip olabilmektedirler. Bu durum rejimlerin kapsadıkları konulara ve etkinlik alanlarına bakılarak farklı türler açısından ele alınmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan Oran R. Young(2001), oluşturulma biçiminden hareketle rejimleri spontane rejimler, müzakere edilmiş rejimler ve dayatılmış rejimler olarak üçe ayırmaktadır. Kalevi J.Holsti (1995) ise rejimleri etkinlerine göre türlere ayırmaktadır. Bu açıdan rejimler en zayıf rejimlerden en güçlü rejimlere göre ayrılmaktadır. Donald J. Puchala, ve F. Raymond Hopkins (1991) tarafından rejimler ise içerdikleri konular açısından iki kapsamda ele alınmaktadır. Puchala ve Hopkins açısından rejim tek bir konuyla alakalı gereksinimi karşılamaktaysa spesifik, birden çok konuyla alakalı fonksiyonu bulunmaktaysa karmaşık rejim olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca Puchala ve Hopkins rejim türlerini değişim üzerinde

[128]Andreas Hasenclever, Peter Mayer, Volker Rittberger, *Theories of International Regimes,* Cambridge University Press, 6. Baskı, 2004, s. 2.
[129] Gös.yer.

değerlendirmektedirler ve değişime göre rejimleri evrimsel ve devrimsel rejimler olarak ele almaktadırlar.[130]

1.5. Uluslararası İşbirliği ve Uluslararası Rejimlerin İşbirliği

Devletlerin birbirleriyle işbirliği içerisinde olabilmeleri benimsenen uluslararası ilişkiler politikalarına göre farklılık göstermektedir. Bu açıdan realist görüşü benimseyenler işbirliği yerine devletlerarasındaki rekabeti tercih etmektedirler. Uluslararası rejimlerin de rekabet üzerine kurulu olması söz konusudur. Söz konusu yapı nedeniyle güçlü devlet kurma çabası ön plana çıkmaktadır. Bir devletin diğer devletten güçlü olması işbirliğinin oluşmasına mani olmaktadır.[131]

Liberaller ise uluslararası alanda ilişki dengesinin ancak işbirliği neticesinde kurulabileceğini ve bu açıdan uluslararası rejimlerde özgürlüklerin ve demokratikleşmenin artması gerektiğini ifade etmektedirler. Ayrıca uluslararası ticaret zemininin oturtulmasıyla savaş ortamı daha maliyetli olmakla birlikte,uluslararası adalet ve işbirliğinin sağlanmasının daha kolay hale geleceği ifade edilmektedir.[132]

Neorealist görüşe göre, dünyada çatışma ortamı söz konusu olsa da tüm sistem bu çatışma üzerine kurulu değildir. Neorealist görüşe göre kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden devletler nispi kazanca yöneldiklerinden dolayı işbirliğine başvurduklarında kimin daha fazla kazanacaklarına odaklanmaktadırlar.[133] Kendi çıkarlarına odaklanan devletler kısa dönemli işbirliği kurabilseler de bu

---

[130] Yasemin Kaya ve Sezgin Kaya, *"* Uluslararası Rejim Türleri: Çevre Rejimleri ve Etkinliği Üzerine Bir Değerlendirme, Paradoks Ekonomi*", Sosyoloji ve Politika Dergisi*, C. 7, S. 2, 2011, s.49-50.
[131] Cenap Çakmak, *"Realist Teori, Uluslararası İlişkilere Etkisi ve Kritiği", Kamu Hukuku Arşivi*, C. 9, S. 1, s. 44.
[132] Şeref Çetinkaya, *a.g.e.*, s. 253-254.
[133] Tayyar arı, *a.g.e.*, s. 185.

devletlerin uzun dönemde kurmuş oldukları işbirliğini sürdürebilmeleri mümkün olmamaktadır. [134]

Görüldüğü gibi uluslararası işbirliği ve uluslararası rejimlerin işbirliği, benimsenen uluslararası ilişkiler disiplinine göre şekillenmektedir. Bu açından disiplinin işbirliğini benimsemesi veya benimsememesi bu olguyu şekillendirmektedir.

[134] Şeref Çetinkaya, *a.g.e.,* s. 254.

İKİNCİ BÖLÜM

YUGOSLAVYA'NIN PARÇALANMASININ

TARİHSEL ARKA PLANI

2.1. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve Yugoslavya Krallığı (1918-1941)

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı sonrasında yıkılması sonucunda Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın kurulması ile ilgili birtakım adımlar atılmaya başlanmıştır. İlk olarak Avusturya-Macaristan Krallığı'nın dağılmasının ardından bu krallığın parlamentosunda yer alan yetmiş üç Slav milletvekili bir araya gelerek "Sloven-Hırvat-Sırp Milli Komitesi"ni kurmuştur. Bu komite, Avusturya-Macaristan Krallığı bünyesinde yaşayan tüm Slavları bağımsız bir devlet altında toplamak istemektedir.Bu hedef doğrultusunda komite Sırbistan ile iletişim kurmuştur. Ayrıca komite Bosna-Hersek, Slovenya ve Hırvatistan'ın da Sırbistan ile birleşmesini talep etmiştir. Karadağ ile Makedonya'yı da egemenliği altına almak isteyen Sırbistan, Rusya tarafından desteklenmemiştir. Bunun üzerine Sırbistan, Slovenler ve Hırvatlar ile etkileşim içerisinde bulunmuştur.[135]

1917 yılında Yunanistan'ın Korfu Adası'nda imzalanan bildirge ile Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın kurulması kararlaştırılmıştır.Bunun üzerine 01.12.1918'de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı bağımsızlığını ilan etmiştir. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı şu temeller üzerine oturtulmuştur:[136]

- Sırp, Hırvat ile Slovenlerin Krallığı Yugoslavya'nın Karacorceviç Hanedanlığı altında kurulacaktır.

---

[135] Mark Mazower, *The Balkans: From the End of Byzantium to the Present Day*, Phonix Press, London, 2000, s. 112-115.

[136] Nesrin Kenar, *Yugoslavya: Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*, Palme Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 43.

- Krallık bünyesinde din eşitliği temin edilecek, Kiril ile Latin alfabeleri birlikte kullanılacak ve Sırplar, Hırvatlar ile Slovenler için ortak vatandaşlık söz konusu olacaktır.
- Krallık parlamenter monarşi ile yönetilecektir. Bu parlamenterler meclisi gizli oyla seçilen temsilciler meclisinden meydana getirilecektir.

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kurulduktan sonra Slovenya, Dalmaçya ve Hırvatistan 1918'de bu krallığa dâhil olma isteklerini açıklamışlardır. Ayrıca Macaristan'dan ayrılmış olan Voyvodina ve Karadağ bu krallığa katılma kararı aldıktan sonra 10.09.1919'da imzalanan St. Germain Barış Antlaşması ile Sloven-Hırvat-Sırp Krallığı dünya tarafından tanınmaya başlanmıştır.[137]

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı yapısal açıdan pek çok milletten insanı içerisinde barındırmıştır. Nüfus sayım raporu sonuçlarına göre krallıkta bulunan milletler ve bu milletlerin oranları şu şekildedir: [138]

- Arnavutlar %3,5,
- Makedonlar %5,
- Boşnaklar %8,
- Slovenler %8,5,
- Hırvatlar %22,
- Sırplar %41,
- Çingeneler, Macarlar, Ulahlar ve
- Diğerleri %12.

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı süreci iki dönem olarak ele alınmaktadır. Bunlardan ilki 1928'den 1929 yılına kadar süren parlamenter sistem, ikinci dönem ise 1929'dan 1941 yılına kadar devam eden diktatörlük sistemidir. Krallık kapsamında pek çok etnik yapının bulunması ve bu etnik yapılar içerisinde bir

[137] İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 37.
[138] Tanıl Bora, *Yugoslavya: Milliyetçiliğin Provokasyonu*, 2.baskı, Birikim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 41.

antlaşma olmaksızın krallığın kurulmuş olması krallık içerisinde problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı içerisinde Sırbistan'ın gücün tamamını elinde toplama isteği içerisinde olduğu görülmektedir. Slovenler ve Hırvatlara rağmen 1921 yılında uygulamaya koymuş olduğu anayasa ile krallık, Sırbistan hakimiyeti altına girmiştir.[139]

Yönetim gücünün Sırbistan'a geçmiş olması, Slovenler ve Hırvatlar tarafından kabul edilmemiş ve bu durum birtakım ayaklanmaların çıkmasına neden olmuştur. Bunun üzerine 1929'da Kral Aleksander Karacorceviç yönetimi ele geçirmiştir. Bu ele geçirme sonrasında Sırp egemenliğini artıran Vidovdan Anayasası yürürlüğe koyulmuş ve ülkenin adı "Yugoslavya" olarak değiştirilmiştir. Ülke yönetiminde ise "tek kral, tek devlet, tek millet" görüşü güç kazanmıştır. [140]

Yugoslavya Krallığı'nın kurulmasının ardından Yugoslavya Birliği'nin oluşturulması bir takım sebeplerle eksik kalmıştır. Bunun temelinde, eğitim sisteminde tek millet anlayışının benimsetilememiş olması, Vidovdan Anayasası kapsamında geçmişteki milli sorunlara çözüm getirilememiş olması ve Yugoslavya Birliği'ni aşılamak amacıyla yazılan kitaplarda "Büyük Sırbistan" ideasının üstü kapalı olarak var olması gibi nedenler bulunmaktadır.[141]

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ile Yugoslavya Krallığı döneminde yaşanan problemlerin temelinde Hırvatlar ile Sırplar arasındaki çekişmeler yer almaktadır. Ayrıca Yugoslavya Krallığı döneminde Müslüman Boşnakların yalnızca dini olarak tanınmış olması, Karadağlılar ile Makedonların ulus olarak tanınmaması da sorunların artmasına ve bu sorunlar ise Hırvatistan ile Makedonya'da ayaklanmaların çıkmasına neden olmuştur. Hırvatlar farklı ülkelere göç etmek durumunda kalırken, Makedonlar ise Yugoslavya ideasından uzaklaşmaya başlamışlardır. [142]

Tüm dünyada etkisini gösteren 1929 ekonomik buhranı sonrasında Avrupa'da güç dengesi tekrar şekillenmeye başlamıştır. Bu değişimle birlikte İtalya

---

[139] İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*...s. 38.
[140] Tanıl Bora, *a.g.e.*, s. 46.
[141] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 55.
[142] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 56.

ile Almanya güç kazanmaya başlamışken, Fransa güç kaybetmeye başlamıştır. Ayrıca süreç içerisinde İtalya ile Almanya arasına Japonya'da dâhil olmuştur. Almanya-İtalya-Japonya beraber mihver üçlüsünü oluşturmuş ve 1940 yılı sonrasında bu üçlü mihver, Yugoslavya'nın bu güce katılmasını talep etmiştir. Yugoslavya ise I. Dünya Savaşı sonrasında Fransa ile yakınlaşsa da, İngiltere'nin Balkan ülkelerine artan ilgisi nedeniyle belli bir tarafa dâhil olmamak gibi bir politika izlemiştir. Fakat komşularının mihvere katılmaları sebebiyle baskı altında kalan Yugoslavya, 1942'de imzaladığı antlaşmayla mihvere adım atmıştır.[143] Ancak Yugoslavya'nın Almanya ile anlaşmasından rahatsız olan Sırp çoğunluğu sahip olduğu imkânlar doğrultusunda darbeyle yönetimi ele geçirmiştir. Bu süreç sonunda Almanya da Yugoslavya'yı işgal etmek durumunda kalmıştır.[144]

2.2. II. Dünya Savaşı ve Yugoslavya'daki Gelişmeler (1941-1945)

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya'da oluşan gergin ortam şartları, savaş döneminde yaşananların bir sonucu olarak oluşmuştur. 1941 yılında Yugoslavya Almanya himayesi altına girmiş ve burada Bağımsız Hırvat Devleti'nin kurulması söz konusu olmuştur. Hırvatistan ile Bosna-Hersek toprakları üzerinde kurulan devletin sınırlarına Yugoslavya dâhil olmamıştır. Ancak Yugoslavya bu dönemde mihver devletlerin saldırılarına maruz kalmıştır. Bu süreç içerisinde İtalya Slovenya'nın güney kıyıları ile Dalmaçya kıyılarını işgal etmiştir. Bunun dışında İtalya'nın denetimi altına geçen Arnavutluk ise Karadağ ile Kosova'nın bir bölümünü kapsayacak şekilde büyümüştür. Ayrıca Sırbistan topraklarında Almanya'yı takip eden bir devlet oluşumu söz konusu olmuştur. [145]

---

[143] Erleta Gjejlani, *Değişen Uluslararası Güvenlik Sistemi Bağlamında Yugoslavya'nın Dağılması ve Kosova'nın Nihai Statüsü Sorunu*, Uludağ Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2007, s. 36.
[144] Tanıl Bora, *a.g.e.*, s. 47.
[145] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s.58.

Hırvatistan ile Bosna-Hersek sınırları içerisinde kurulmuş olan Bağımsız Hırvat Devleti'nin nüfusunun yaklaşık %50'si Boşnaklar ile Sırplardan meydana gelmektedir. Bu devletin yönetimini Hırvat Ante Paveliç üstlenmiştir. 1941 yılında Almanya'nın Rusya'ya karşı açmış olduğu savaşta Hırvat Devleti Almanlara destek vermiştir. Yugoslavya'da ise Almanya'nın yapmış olduğu işgale karşılık Çetniklerden destek alınmıştır. Sırplar Almanlara direniş gösterirken, Bağımsız Hırvatistan Almanya ile birlikte hareket etmiştir. Bu esnada Çetniklerin başında Sırp Kralı tarafından atanmış Draja Mihayloviç bulunmaktadır. Londra'da yer alan sürgün krallık tarafından destek alan Çetnikler, Almanlara karşı direnmişler ve Çetnikler eski krallığı tekrar oluşturmayı planlamışlardır.[146]

Bu dönem içerisinde Almanlara karşı direnen bir diğer grup Partizan hareketidir. Partizan hareketinin başında Tito bulunmaktadır. Fakat Partizan hareketi Almanları ülkeden kovmak dışında Yugoslavya'da "Komünist Rejim"in hakim olmasını istemektedir. Bu sebeple bu grubun Almanlara karşı direniş göstermesi,Almanların Ruslara karşı yönelik birtakım saldırılar düzenlemesiyle başlamıştır. Yugoslavya'nın kurtuluşu sonrasında Partizanların ulusüstü bir yapı kurmak istemeleri, Komünist Parti tarafından destek görmelerine neden olmuştur.[147]

Alman işgaline karşı Mihayloviç kontrolündeki Çetnikler ile Tito kontrolündeki Partizanlar birleşmiştir. Ancak bu birleşmede, savaş sonrasında kurulacak düzenle alakalı ayrılıklar yaşanmaktadır. Bu sebeple bu iki grup başlarda Alman işgaline birlikte direnmiş olsa da belli bir süre sonra bu iki grubun arası açılmıştır. Partizanlar Komünist Yugoslavya'yı kurmayı hayal ederken, Çetnikler Sırp kontrolü altında bir devlet hayalini kurmaktadır. Bunun dışında İtalyan ve Almanların desteğiyle kurulmuş olan Bağımsız Hırvat Devleti, Hırvatlar dışındaki etnik gruplara yönelik olarak "etnik temizlik" yapmayı sürdürmüştür. Söz konusu temizlik kapsamında farklı etnik grupların bir kısmı ortadan kaldırılmaya çalışılmış, sürgün edilmeye çalışılmış ya da bunlar dışındakiler Katolik olmaya zorlanmıştır. [148]

---

[146] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s.58.
[147] İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 47.
[148] İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 48.

Yugoslavya'nın kaderi II. Dünya Savaşı'nın nasıl sonuçlanacağıyla yakından ilgilidir. Savaşın sonunda mihver devletlerinin başarısızlık elde etmiş olmaları bu devletlerin katkısıyla kurulmuş olan Bağımsız Hırvat Devleti'nin varlığını sürdürmesini imkânsız kılmaktadır. Savaş sonrası Partizanlar ile Çetnikler arasındaki rekabette etnik gruplar ve ulusüstü komünist yapı kurmak isteyen Partizanlar etnik gruplardan daha fazla destek almıştır. Bunun nedeni ise, Çetniklerin Sırp üstünlüğünde olan bir Yugoslavya Krallığı kurmak istemeleri olmuştur.

İtalya'nın 1943 yılında teslim olması sonucunda Partizanlar İtalya'nın işgal etmiş olduğu bölgelerde yer alan silahları kontrol altına almışlardır. Ayrıca Almanya'nın savaşı kaybedeceğinin giderek belirginleşmesiyle birlikte İtalya ve Almanya yardımıyla ilerleyen Ustaşa birimleri Partizan hareketine katılmaya başlamışlardır. Savaş sonrasında yaşananlar sonucunda SSCB'nin ve İngiltere'nin Yugoslavya'nın geleceğini tayin etmelerini sağlamıştır. Söz konusu dönem içerisinde Amerika Birleşik Devletleri, Yugoslavya'ya ilgisi olmadığından dolayı bir müdahalede bulunmamıştır. Süreç içerisinde SSCB'nin Josef Stalin'i ile İngiltere Başbakanı Winston Churchill arasında "Yüzdeler Antlaşması" imzalanmış ve bu antlaşma Yugoslavya üzerinde de uygulanmıştır. Bu antlaşmaya göre Yugoslavya'nın yarısının batı, yarısının ise doğu kontrolü altında kalması kararlaştırılmıştır. [149]

Tito yaşanan süreç içerisinde Ulusal Anti Faşist Konseyi (AVNOJ) adında bir yapı oluşturmuştur. Söz konusu bu yapı içerisinde Yugoslavya'da bulunan tüm etniklerin temsilcilerinin olmasını sağlamıştır. Tito, SSCB'nin yönetiminde olan Stalin'den destek almak istemiştir. Fakat Stalin İngiltere ile yapmış olduğu Yüzdeler Antlaşması sebebiyle bu isteğe karşı çıkmıştır. Bu durum Stalin ile Tito arasında anlaşmazlıkların çıkmasına neden olmuştur. Tito'nun desteğiyle kurulan AVNOJ'la birlikte Tito kendi hükümetini kurmuştur. Yapısal açıdan AVNOJ bünyesinde her milletin temsilcisinin bulunması, Yugoslavya'da her milletin çıkarlarının korunmasını sağlamıştır.

[149] Tanıl Bora, *a.g.e.*, s. 52.

1945 yılında Yugoslavya'daki Alman askerleri teslim olmuşlardır. Söz konusu süreç öncesinde Sovyet ordusu yardımıyla Tito Belgrad'a kadar ilerlemiştir. Bunun dışında İngilizlerin desteği ile birlikte Yugoslavya Krallığı'nda son başbakan olarak görev yapmıştır. Tito'nun son başbakan olmasından dolayı Yugoslavya'daki Çetnikler gerilemek zorunda kalmış ve Çetniklerin başındaki Mihayloviç Belgrad'dan çekilmek durumunda kalmıştır.[150]

Yugoslavya Krallığı Almanya'nın yenilmesi ve Yugoslavya'da bulunan Alman askerinin teslim olmasından sonra resmi şekilde 29.11.1945'teortadan kaldırılmıştır. Ayrıca daha önce yapılan seçimlere tek parti olarak katılan komünist parti temsilcileriyle birlikte Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti kurulmuştur.

2.3. Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti ve Tito Dönemi (1945-1980)

Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti tarihsel açıdan "II. Yugoslavya" olarak ele alınmaktadır. Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti, 1945 yılında kurulduktan sonra 1980 yılına kadar olan süreçte Tito başkanlığında yönetimini sürdürmüştür. Yapısal açıdan bu Cumhuriyet sosyalist modele uyum sağlayan bir federal anayasadan yola çıkılarak kurulmuştur. Ayrıca içerisinde altı tane federe devlet bulunmaktadır. Bu altı federe devlet Hırvatistan, Sırbistan, Bosna-Hersek, Slovenya, Makedonya, Karadağ'dır. Bunun dışında bu devlet içerisinde Kosova ve Voyvodina adlı iki özerk yapı da bulunmaktadır.[151]

Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti (SFRY), Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın(SHS Krallığı)bir farklı versiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu birleşme yapısal açıdan farklılıklar içermektedir. Bu yapı özellikle halkların kardeşliği ve eşitliği prensibine bağlı olarak kurulmuştur. Bu yapı üzerinde hedeflenen bir unsurda, SHS Krallığı döneminde ortaya konan milliyetçilik

[150] İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 52.
[151] Oral Sander, *Siyasi Tarih, Cilt. 2: 1918–1994*, 5. Baskı, İmge Yayınları, Ankara, 1994, s. 215.

kavramının ortadan kaldırılmasıdır. Söz konusu bu görüş, Partizan hareketiyle birlikte farklı devletlerin de SFRY içerisine dâhil olmasını sağlamıştır. Ayrıca Hırvat kökenli lider Tito'nun da bu görüş altında toplanılmasında etkileri olmuştur. Bunun dışında Tito liderliğinde SSCB'den ayrılan bazı politikalar oluşturulmuş ve bu durum Tito'nun siyasal sistemde "Titoizm" olarak anılmasına neden olmuştur.[152]

SFRY yönetiminin şekillenmesini sağlayan farklı prensipler bulunmaktadır. Bu prensipler şunlardır: [153]

- Özyönetim,
- Sosyalist piyasa ekonomisi,
- Federalizm,
- 1941 Kulübü,
- Bağlantısız dış politika.

Yukarıda ele alınan beş prensiple birlikte milliyetçi yapıya sahip Sırplar dışında ortak iradeyle SFRY'nin kurulması söz konusu olmuştur. Ayrıca II. Dünya Savaşı'nın insanlar ve halklar üzerinde bırakmış olduğu yıpratıcı etki bu yönetimin benimsenmesini kolaylaştırmıştır. Yapılan seçimlerde komünist parti dışında parti bulunmamıştır. Ancak halkın %90 oranında partiye oy vermiş olması bu yönetim biçiminin insanlar tarafından benimsendiğini ortaya koymaktadır. [154]

Tito'nun yönetimindeki SFRY kurulduğu dönemden itibaren ekonomine sosyalist bir sistem uygulamıştır. Söz konusu ekonomik sistem ilk başlarda SSCB'de yürütülen sistem ile aynıdır. Ancak Churchill ve Stalin arasında yapılan "Yüzdeler Antlaşması", Stalin ve Tito'nun arasının açılmasına sebep olmuştur. Bu sebeple Tito yolunu Stalin'den ayrı çizmeye karar vermiştir. Tito, SFRY ile SSCB arasında bir eşitlik olmasını beklemektedir. Bu açıdan Tito'ya göre, SFRY'nin SSCB altında

[152] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 70.
[153] İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 53.
[154] İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 52.

olması özgürlük anlamına gelmemektedir. Stalin ise sosyalist devletlerin bir araya geldiği Kominform'a liderlik etme amacını taşımaktadır. [155]

SFRY sosyalist yapıyı uygulamaya koyarken bankacılık, hizmetler sektörü gibi alanlarda öncelikli davranmıştır. SFRY, Tito yönetiminde 1945 yılından 1947 yılına kadar olan süreçte sosyalist uygulamaları süratli bir biçimde hayata geçirmiş ve ardından 1947 yılında Kominform yapısına katılmıştır. Genel yapı içerisinde söz konusu bu gelişmeler SFRY'nin Doğu Blok'una hızlı bir biçimde uyum göstermesi anlamına gelmektedir. Ancak Stalin söz konusu bu hızlı gelişmeden memnun değildir. Bunun nedeni ise, Stalin'in İngiltere Başbakanı Churchill ile yapmış olduğu antlaşmaya göre Yugoslavya üzerinde Batı ve Doğu Bloklarının etkisinin yarı yarıya olması gerektiğidir. [156]

Dış politikada SFRY ile SSCB arasında bazı problemler su yüzüne çıkmaktadır. Stalin, Tito'nun "Balkan Federasyonu" adlı yapıya bağlı olmak isteyebileceğinden endişe duymaktadır. Bu açıdan bu süreç içerisinde SFRY'nin Bulgaristan ve Arnavutluk ile iyi ilişkiler kurması söz konusu endişelerin artmasına neden olmuştur. Tüm bu işleyiş içerisinde Stalin, SFRY içerisinde SSCB'nin ajanlarının serbestçe gezebilmesini ve Tito'nun denetlenebilmesini talep etmiş ancak bu teklifler Tito tarafından geri çevrilmiştir. Tüm bu süreç SFRY ile SSCB arasındaki gerginliğin artmasına neden olmuştur. Bunun dışında Stalin, SFRY ile Bulgaristan'ın denk seviyede bir federasyon kurmalarından yanadır. Böylelikle "Güney Slav Birliğinin" kurulacağına inanmaktadır. Stalin'in söz konusu bu düşüncesi SFRY tarafından kabul görmemiştir. Stalin'in bu talepleri Tito tarafından bir tehdit olarak algılanmaktadır.[157]

Tito'nun batılı güçlerin destek tekliflerine rağmen tek başına iktidara gelmiş olması ve devlet içerisinde muhalif başka bir gücün olmaması Tito'nun güç kazanmasını sağlamıştır. SSCB ile SFRY'nin birbirinden kopması ve Doğu

---

[155] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 85.
[156] Mustafa Aydın, "Yüzdeler Antlaşması", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar*, (ed. Baskın Oran), Cilt. 1. 1919 – 1980, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 471.
[157] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 86.

Blok'unda bir kopmanın bulunması, Batı güçlerini pozitif kılmıştır. Bu açıdan Birleşmiş Milletler, Avrupa ve ABD iktisadi açıdan SFRY'ye destek vermişlerdir. Tito'nun ABD'den Truman Doktrini kapsamında almış olduğu destek devlete has iktisadi modellerin kullanılmasına imkân tanımıştır.[158] SFRY'nin SSCB'den kopmasında bir diğer önemli sonuç ise halkların kendi milliyetçi hisselerine tehdit olarak gördükleri bir devletten kurtulmuş olmalarıdır. Böylece SFRY içinde yer alan milletler, bütünlük düşüncesiyle hareket edebilmişlerdir. Bu iki devlet arasında olan sorunlara rağmen SFRY, iktisadi olarak sosyalist modelleri kullanmayı sürdürmüştür. 1955 yılında Stalin'in ölmesiyle birlikte ise SSCB ile SFRY arasındaki ilişkiler düzelmeye başlamıştır. Stalin ve Tito arasında geçen gerginlik SFRY ile batı arasındaki ilişkilerin iyileşmesini sağlamıştır.[159]

SFRY kapsamında özyönetim uygulaması ilk defa 1950 yılında uygulamada yerini bulmaya başlamıştır. Tito özyönetim uygulamasını "Fabrikalar İşçilerin, Topraklar Köylülerin" sloganıyla birlikte halka tanıtmaya başlamıştır. Bu tanıtımın ardından bu uygulama ile ilgili birçok kanuni düzenleme yapılmıştır. Özyönetim kapsamında yapılmak istenen, işletme yönetimlerinin; çalışanlar ve işçiler tarafından kurulan konseylere devredilmesidir. Bu nedenle seçilen işletmeler içerisinde ormancılık, tarım, ulaşım ve maden benzeri işletmeler bulunmaktadır.[160] Özyönetim uygulamasında yapılmak istenen bir diğer olgu SSCB ile araları bozulan Tito'nun sosyalist sistemden uzaklaştığıyla ilgili fikirleri ortadan kaldırabilmektir. Bunun dışında SSCB'de özyönetim uygulamalarında doğru uygulanmadığı düşünülen unsurları Tito değiştirebilme imkanı bulmuştur. Diğer sistemde devlete ait olan güç, bu uygulamayla birlikte işçilere ve halka sunulmuştur. Bu kapsamda işçi konseyleri oluşturulmuştur. Ayrıca bu yapı kapsamında Stalin'in sistemiyle ters düşen özelleştirmeler konusu da ele alınmıştır.[161]

1950 yılında başlayan özyönetim uygulaması 1960'lı yıllara gelindiğinde kurumsallaşabilmiştir. Söz konusu uygulamada özerk yapılar ve teşebbüsler faaliyete sokulmuştur. Ürün fiyatlarının düşük tutulmasıyla birlikte yapısal açıdan pazar

[158] Tanıl Bora, *a.g.e.*, s. 64.
[159] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 86.
[160] Mustafa Aydın, "*Uluslararası İlişkilerde*…, s. 117.
[161] Mustafa Aydın, *"Uluslararası İlişkilerde…*, s. 118.

ekonomisiyle nispeten örtüşen bir yapı ortaya çıkarılmıştır. Çiftçiler toprak sahibi olmaya başlamıştır. Özellikle 1951 yılından sonra batıdan gelen desteklerle birlikte iktisadi yapı daha etkin sürdürülmeye başlanmıştır. Bu durum, SFRY'nin batılı ülkelerle iktisadi ilişkilere girmesini sağlamıştır. Tüm bu gelişmeler halkın refah düzeyinin artmasını sağlamakla birlikte insanların devlete bağlılık hissetmelerine de olanak tanımıştır.

SFRY'nin Tito döneminde bu kadar refaha kavuşmasında yalnızca özyönetim uygulamasının etkili olduğunu söylememiz mümkün değildir. Burada özellikle süreç içerisinde batılı güçlerden alınan ekonomik yardımlar oldukça etkili olmuştur. Ayrıca ülke dışında yaşayan ve ülkelerine para aktaran SFRY vatandaşlarının sağladığı katkılar ülkenin refah düzeyini arttırmıştır. Özyönetim uygulaması ülkede hızlı bir endüstrileşme olgusunu açığa çıkarmıştır. Bu açıdan dünyada endüstriyle ilgili gelişmeler yakından takip edilmiştir. Ancak SFRY içerisinde farklı federe devletlerin varlığı ve bu devletlerin aynı düzeyde endüstrileşememesi bölgelerarası farklılıkların oluşmasına neden olmuştur. Bu sebeple bölgelerarasında iktisadi güç farklılıkları ortaya çıkmıştır.[162]

1950'li yılların sonlarında SFRY sağladığı iktisadi gücü giderek kaybetmeye başlamıştır. Bu sebeple devlet içerisinde iktisadi reformlar geliştirilmiştir. Fakat söz konusu iktisadi reformlar, Tito'nun izlediği sıkı kontrol mekanizması sebebiyle 1965 yılında uygulanabilmiştir. Söz konusu politikalar kapsamında liberal bir sistem oturtulmaya çalışılmış fakat 1968 yılında yaşanan öğrenci olaylarıyla birlikte bu politikalar uygulamaya konulamamıştır.

Özyönetim düzenlenmelerinin uygulamaya koyulduğu ilk dönemlerdeki iktisadi gelişim, 1960'lı yıllarla birlikte tersine dönmeye başlamıştır. Özellikle 1968 döneminde yaşanan öğrenci hareketleri, 1965 yılıyla birlikte uygulanmaya çalışılan liberalleşme politikalarının başarısız olmasına sebep olmuştur. Bunun dışında bölgeler arasındaki ekonomiyle ilgili farklılıklar sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Makedonya, Bosna-Hersek ve Karadağ benzeri bölgelere kaynak gitmesi bazı devletler tarafından şikâyet konusu haline gelmiştir. Bu dönemde Slovenler

[162] Mustafa Aydın, "*Uluslararası İlişkilerde*…, s. 118.

ekonomin geliştirilebilmesi için liberal politikaları savunmaktadır. Makedonya, Bosna-Hersek, Karadağ, Sırbistan gibi devletler az üretmelerine rağmen ürettiklerinin üstünde pay edinmektedirler. Ancak Slovenya ve Hırvatistan ise çok üretmelerine rağmen istedikleri payı alamamaktan şikâyetçi olmuşlardır. Yapılan reformların da istekleri tam olarak karşılayamamış olması bazı problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Tito'nun benimsediği amaçlardan birisi de, SHS Krallığı sürecinde yaşanan etnik ayrımcılığın son bulması ve eşitliğin ön planda olduğu her milletin kendini rahatça ifade edebileceği bir sistemin oluşturulmasıdır. Yapı kapsamında eşitliğin benimsenmesi, federe bir sistem kurulumunu gerektirmiştir. Bu hedeflere ulaşılabilmesi açısından Tito "kardeşlik ve birlik" sloganını ortaya sürmüştür.[163]SHS Krallığı döneminde Yugoslavya Birliği'nin inşa edilmemesi halinde krallığın ayakta kalamayacağı deneyimlenmiştir.

II. Dünya Savaşı sırasında Çetnik ve Ustaşa hareketlerinin ortaya çıkardığı kıyım ve vahşeti yakından bilen Partizan hareketi kimlik ayrımı yapmayan bir federal devletin varlığının gerektiğinin farkında olmuştur. Ayrıca SFRY içerisinde bulunan kimlikler içerisinde Slovenya dışındakilerde homojen bir dağılım söz konusu değildir. Makedonya'da Arnavutlar, Sırbistan'da Müslüman Boşnaklar, Hırvatistan'da Sırplar yaşamaktadır. Bu karmaşık sistem içerisinde milletlerin üstünde bir yapının oluşturulması mantıklı tek seçenek olarak değerlendirilmektedir. SFRY Devleti'nin kurulumu sırasında Müslümanlar, Hırvatlar, Karadağlılar, Slovenler, Makedonlar kurucu öğe olarak değerlendirilmiştir. Ancak Arnavutlar Makedonya'da daha fazla nüfusa sahip olmalarına rağmen kurucu öğe olarak ele alınmamıştır.

Sahip olunan bu özellikler neticesinde 1946 Anayasası hazırlanmış ve bu anayasa ile birlikte Slovenya, Sırbistan, Karadağ, Makedonya, Bosna Hersek devletleriyle birlikte Kosova özerk bölgesi ile Voyvodina özerk eyaletini içeren bir federasyon oluşturulmuştur. SFRY'nin merkezci tavır takınmaması gerektiği gayet açık bir şekilde görülmektedir. SHS Krallığı döneminde merkezci politikalar SHS

[163] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 71.

Krallığı'nın dağılmasına neden olmuştur. SHS Krallığı döneminde yer alan dokuz özerk bölge içerisinde Sırp baskısının olması büyük sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuş ve bu sebeple yeni sistemde sınırlar bu faktörler göz önünde bulundurularak belirlenmiştir.

SFRY yönetimi içerisinde milliyetçilik fikri büyük bir sorun olarak değerlendirilmekte ve bu kapsamda milliyetçilik fikrinin ortadan kaldırılması ile ilgili uygulamalar üzerinde durulmaya özen gösterilmektedir. Bu açıdan federal yapı içerisinde tüm uluslara belirli bir düzeyde otonomi sunulmaktadır. Fakat özerk birimlerin hepsi siyasi güç açısından ulus altında yer almakta idi. Söz konusu uygulamayla birlikte egemen ulus dışındakiler kendi isteklerine bağlı hareket etmeye bırakılmış olmaktadır. Bu alanla alakalı problem yaşanmamış olmasının sebebi Komünist Parti'nin özerk birimler içerisinde iyi organize olmuş olmasıdır. Ayrıca ortaya çıkabilecek herhangi bir tehlikeye karşı önceden önlemlerin alınmış olması söz konusudur.

SFRY ilk krallık döneminde yaşanan öğeler deneyimlenerek kurulmuş olsa da ilerleyen süreçte kardeşlik ve eşitlik konularıyla alakalı birtakım sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. İktisadi unsurlarında etkisiyle Slovenya ve Hırvatistan diğerleri içerisinde daha fazla eşit olmak istemekte ve Sırbistan tarihsel süreç içerisindeki gücünü korumak ve bu açında tüm SFRY'yi kontrol altına almak düşüncesine sahip olmuştur. Bu durum federe devletlerarasında sorunların çıkmasına neden olmuştur. 1946 Anayasası temelinde her ne kadar inanç özgürlüğünü barındırmış olsa da SSCB'ye bağlı kesimler dini topluluklar üzerinde baskı uygulamıştır.Müslümanlar, kişisel ve sosyal yaşamlarında çok fazla baskı altında tutulmuş; Katoliklerin kiliseleri yıkılmıştır. Bu süreç içerisinde Ortodoksluk üzerine fazla baskı yapılmamıştır. SFRY yönetimi kapsamında halkların hepsinin "Yugoslav" kimliği altında toplanmak istenmesi söz konusu olduğu için dinler söz konusu kimliğe zarar verici unsurlar olarak değerlendirilmiştir.

Ortaya çıkan problemleri önleyebilmek için, SFRY bir takım kanuni ve anayasal reformlar yapma yoluna gitmiştir. Bu değişiklikler kapsamında özellikle milliyetçiliğin önüne geçilmek istenmiştir. Ayrıca SSCB ile yolların ayrılmasıyla

birlikte; komünizm etkisi giderek azalarak,devlet batı dünyasına yönelerek liberal politikaları izlemeye başlamıştır.Söz konusu süreç sonrasında SFRY'de köylü ve kentli kesimler arasında farklılaşma görülmeye başlanmıştır. Şehirli ve köylü farkının oluşması federe kesimler arasında farkların oluşmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda ise milli kimlikler zarar görmeye başlamıştır. Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Slovenya'nın; Makedonya ve Sırbistan ile kıyaslandığında daha varlıklı olmalarından dolayı oluşan ayrım şehirli ve kentli algısının oluşmasına neden olmuştur.[164]

Ortaya çıkan sorunların çözümlenebilmesi için 1963 yılında yeni bir anayasa yürürlüğe koyulmuştur. Söz konusu bu anayasa önceki anayasayla kıyaslandığında özgürlüklere daha çok önem veren ve Cumhuriyet'in sahip olduğu yetkileri artıran özelliklere sahip olmuştur. Ayrıca bu anayasayla birlikte Arnavutlara, Hırvatlara ve Boşnaklara daha fazla yetki verilmiştir. Ancak Sırplar bu durumdan pek hoşnut kalmamışlardır. Boşnaklara "ulus" olma hakkının tanınmasıyla birlikte diğer uluslar daha çok hak isteğinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine 1966 ile 1968 yılları arasında Kosovalı Arnavutlar protesto gösterileri düzenlemiştir. Söz konusu protesto gösterilerinde eğitim sistemi içerisinde Arnavutçanın yer alması ve Arnavutça bir üniversitenin açılması savunulmuştur.[165]

SFRY'de 1970'li yıllara gelindiğinde federal devlet yapısı farklı bir yapıya dönüşmeye başlamıştır. Ayrıca bu süreçle birlikte milliyetçi istekler artış göstermiştir. Tito önderliğinde kurulan federal yapının etkin olamamasının en önemli sebebi, birçok farklılığı içerisinde barındıran devletin tek bir yapı altında birleştirilmek istenmesiyle birlikte otonom özellik kazanmış olmasıdır.SFRY'deki federal yapı incelendiğinde fonksiyonel özellik sergilenmesine rağmen sosyalist düzeyde milliyetçilik problemine çözüm bulunamamış olması yapının bozulmasını hızlandırmıştır. Ayrıca ortaya çıkan yeni bir problemle birlikte yeni özgürlük ve hakların tanınması yeterli olmamıştır. Voyvodina ile Kosova'nın başta özerk olması ardından 1974 Anayasası'yla birlikte Cumhuriyet yetkilerinin Voyvodina ve

[164] Egon Zizmand,"The Collapse of the Yugoslav Economy" *Soviet Studies*, Vol. 44. No.1, 1992, s. 105.
[165] İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 71.

Kosova'ya tanınması, önceden Sırpların kontrolünde olan bu bölgelerde sorunların artmasına neden olmuştur. Bu kapsamda Sırpların milliyetçi davranışları artış göstermiştir. Bunun dışında Makedonya'nın federe bir devlet olarak ilan edilmesiyle birlikte Sırbistan'dan koparılmış olması, Boşnakların ancak 1963 yılında bir ulus olarak tanınmaya başlaması, Slovenya ve Hırvatistan gibi iktisadi olarak güçlü yapıların diğer güçsüz federelerin yaşadıkları ekonomik zorlukları sırtlamak durumunda kalması gibi durumlar SFRY'de ortaya çıkan diğer sorunlar olmuştur. SFRY'de sorun haline gelen bu olguların hepsi, Tito'nun ölümüyle birlikte SFRY'nin dağılmasına sebep olmuştur.

2.4. Dış Politikada Bağımsızlık ve Yugoslavya Halk Ordusu

1948 yılında Bükreş'te düzenlenen Kominform toplantısında Yugoslavya'nın ihraç edilmesi sonrasında SSCB ile ayrım yaşanmıştır. Bu durum devletin batı desteği almasına neden olmuştur. Fakat yapısal açıdan liberal veya sosyalist olmayan bu yapının bir temeli bulunmaktadır. Bu durum dış politikada da kendini hissettirmeye başlamıştır. Söz konusu süreç içerisinde Tito, ortaya çıkan Soğuk Savaş ile birlikte bölünen Batı ve Doğu Bloğu içerisinde kuvvetli kalabilmek adına yeni bir ideoloji arayışına girmek durumunda kalmıştır. Yapısal açından ele alındığında iktisadi açıdan Batı Blok'una bağlı duran SFRY, ideolojik açıdan sosyalist görüşte olması sebebiyle Doğu Blok'una bağlı gibi gözükmektedir. Bu durum birleştirici bir yapı sergilenmemesine sebep olmuştur. Bu süreç içerisinde Stalin dünyada iki kamp olduğunu ve üçüncü bir kampın varlığının kapitalist sisteme hizmet edeceğini ifade etmiştir. Tito ise, bu görüşün dışında kalmak ve Stalin'den bağımsız hareket edebilmek adına Bağlantısızlar Hareketi'ni ortaya çıkarmıştır.

Soğuk Savaş döneminde, Batılı devletlerle belli bir düzey içerisinde etkileşim içerisinde olan, "özyönetim" uygulamasıyla birlikte bağımsız komünistlik anlayışına sahip SFRY, bu süreçte Doğu ve Batı Bloğu içerisinde önemli bir konumda bulunmuştur. Doğu ve Batı Blokları, SFRY'ye farklı süreç içerisinde yaklaşarak ilgi göstermiştir. Burada bloklarca SFRY'nin diğer bloktan uzak tutulma

isteği ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Tito'nun sahip olduğu liderlik vasıfları nedeniyle her iki bloktan da mali ve iktisadi destekler alınabilmesi mümkün olmuştur. [166]

Gelişmekte olan devletler, Tito'nun ortaya çıkarmış olduğu bağlantısızlık politikasını izlemeye başlamıştır. Bu yönüyle Tito, gelişmekte olan devletlerin lideri pozisyonuna erişmiştir. Bandung'da 1955 yılında Asya-Afrika halkları zirvesinde alt yapısı oluşturulan "Bağlantısızlık Hareketi" 1961 yılında Belgrad'da kurulmuştur. Bu yapı ile Tito,elliden fazla devletin diplomatik desteğini almakla birlikte; Yugoslavya'nın uluslararası sistemde etkinliğini, prestijini ve gücünü arttırmıştır.[167]

Bağlantısızlar Hareketi kapsamında SRFY'nin liderlik konumuna erişmesinde Yugoslav kimliğinin oldukça benimsenmesi etkili olmuştur. Bu açıdan Tito'nun liderliğinde federal yapı içerisindeki halkların Yugoslav kimliğinde birleşmiş olmaları, uluslararası alanda SFRY'nin lider konumuna erişmesine yardımcı olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu sistem ve süreç içerisinde Tito'nun liderlik yapıyor olması, etki gücünün artmasını sağlamıştır. Burada Tito'nun özellikle Yugoslav ortak kimliğinin üzerinde durmuş olması, Tito'ya olan güven ve inancın olumlu yönde gelişmesini sağlamıştır. Söz konusu yapı içerisinde Titoizm olgusunun kurumsal bir yapı kazanması mümkün olmuştur. Ancak söz konusu bu yapı Tito'nun ölümüyle birlikte hızlıca dağılmıştır.[168]

Bağlantısızlık Hareketine dâhil olunmasının bir etkisi de Müslümanlar üzerinde olmuştur. Tito söz konusu harekete liderlik etmesiyle Hindistan lideri Nehru, Mısır lideri Nasır gibi liderler halkların eşitliği ve kardeşliği sloganıyla birlikte hareket etmeye başlamıştır. Tüm bu süreç içerisinde Müslümanlara kurucu ulus hakkı verilmiştir. Ayrıca Müslümanlık, Yugoslavya Anayasası içerisine ulus kimliği olarak eklenmiştir.[169]

SFRY kapsamında önemli olan bir diğer unsur ise halk ordusudur.Özellikle ordu silahlı kuvvetler olmasının dışında iktisadi, sosyal ve siyasi yaşamda önemli

---

[166] Tanıl Bora, *a.g.e.*, s. 67.
[167] Mehmet Hasgüler ve M. Bülent Uludağ, *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*, 3. Baskı, 2007, Alfa Yayınları, İstanbul, s. 434.
[168] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 91.
[169] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 92.

görevler üstlenmiştir. Yugoslavya bu süreç içerisinde dünyada önemli silah üreticilerinden biri olmakla birlikte, Bağlantısızlık Hareketi kapsamında diğer ülkelere silah satmıştır. Söz konusu bu durum aynı zamanda halk ordusunun iktisadi açıdan bir aktör olmasını sağlamıştır. Bunun dışında siyasi alanda ise halk ordusu mevcut yapının korunması, siyasi ve sosyal düzenin devamlılığının sağlanması, yapının bölünmesinin engellenmesi gibi görevleri üstlenmiştir. SFRY'de halk ordusuna bu kadar önem ve yetki verilmesi ortaya çıkan problemlerde bu ordunun direkt olarak sürece dahil olması olgusunu ortaya çıkarmıştır.[170]

SFRY içerisinde oluşan çatışma ortamının anlaşılması açısından Yugoslavya Halk Ordusu'nun üstlendiği rolü anlamak önem arz etmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra faaliyete geçen Yugoslavya Komünist Partisi'nin Partizan Hareketi arasındaki kuvvetli ilişki bu hareketin orduya dönüşmesine sebep olmuş ve yönetim kademesinde de bu hareket içerisinde yer alan atamalar söz konusu olmuştur.[171]

Karadağlılar ile Sırplılar, Yugoslavya Halk Ordusu'nun çoğunluğunu oluşturmuştur. Tito bu orduyu yalnızca dış güçler için değil aynı zamanda ülkede asayişin sağlanması açısından kullanmak istemiştir. Bu açıdan genişletilen ordu Sırplar ile Hırvatlar arasındaki rekabetin artmasına neden olmuştur. Hırvatistan'da 1970'li yıllarla birlikte ön plana çıkmaya başlayan milliyetçi söylemler ordunun iç düşmanların durulmaması açısından kullanılmasına sebep olmuştur.[172]

Yugoslavya Halk Ordusu'nun Merkezi komitedeki etkinliği, 1974 Anayasası kapsamında %2'den %12'ye çıkarılmıştır. Bu durum ordunun özerklik kazanmasını sağlamıştır. Özerklik kazanan ordu siyaset içerisinde oldukça etkin olmaya başlamış ve bu doğrultuda ordu mensupları siyasi güç ve statü elde etmenin yanında yüksek maaşlar almaya başlamıştır. Ayrıca dağılma süreci sırasında elde

[170] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 103.
[171] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 104.
[172] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 105.

ettikleri gücü kaybetmek istemeyen ordu ayrılmak taraftarı olanlara karşı güç kullanma eğilimi göstermiştir.[173]

Ordunun siyasetteki varlığının artması sürecin güçlü olan taraflara yönelmesine neden olmuştur. Ordunun sahip olduğu silah gücü aynı zamanda siyaseti şekillendiren bir yapıya dönüşmesine sebep olmuştur. Tito'nun ölümünün ardından ise ordunun siyasetteki varlığının güç kazanmış olması Yugoslavya'nın dağılma sürecine geçişini hızlandıran bir etki göstermiştir. Her ne kadar Yugoslavya Halk Ordusu siyasetteki gücünü artırmış olsa da Tito'nun yüklenmiş olduğu liderliği yüklenememiş ve Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesine engel olamamıştır. Hatta dağılma sürecini kolaylaştıran bir etki ortaya çıkardığını söylemek mümkündür.

2.5. Tito Sonrası Dönem ve Parçalanmaya Giden Süreç (1980-1990)

Tito Yugoslavya'nın otuz beş yıl boyunca yönetimini üstlenmiştir. Tito'nun 04.05.1980 tarihinde ölmesinden sonra Yugoslavya'nın giderek dağılmaya başlamıştır. Aslında Yugoslavya'nın dağılma sürecini Tito'nun ölümünden önceki on ve ölümünden sonraki on sene olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Bunun nedeni Yugoslavya'nın dağılmaya başlamasını tetikleyen sürecin 1970'li yıllarda ortaya çıkan milliyetçi harekettir.Milliyetçi hareketlerin önlenebilmesi açısından çıkarılan 1974 Anayasası da bu sürecin gelişimine katkı sağlamıştır. Yugoslavya'daki cumhuriyetler arasındaki ekonomik eşitsizlik, milliyetçilik hareketleri ve bunlarla birlikte 1979 yılında yaşanan petrol krizi dağılma sürecini hızlandırmış, özellikle bozulan ekonomik şartlar cumhuriyetlerin arasının açılmasına sebep olmuştur.[174]

Milliyetçilik hareketleri, içerisinde pek çok cumhuriyeti bulunduran Yugoslavya'da farklı seslerin ortaya çıkma gereksinimlerini ortaya çıkarmıştır.

[173] Egon Zizmand, *a.g.e.*, s. 105.
[174] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 109.

Bununla birlikte iktisadi yapı içerisinde ortaya çıkan bozulmalar ve bu bozulmaların cumhuriyetler içerisinde farklı dağılması, adalet kavramının öne çıkmasına ve bu durumun cumhuriyetler arasındaki tartışmaların hız kazanmasına sebep olduğunu söylemek mümkündür.

Tito'nun güçlü bir lider olması Yugoslavya'nın yıllarca bir arada kalmasını sağlayan etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Tito'nun ölümünden sonra güçlü bir liderin olmayışı ve Federal Başkanlık sisteminin her yıl farklı cumhuriyette olması gibi sebepler cumhuriyetlerarası karışıklığın artmasına neden olmuştur. İlk federal başkanlık görevini Makedonya temsilcisi üstlenmiş ve sistemin Tito dönemindeki gibi devam etmesi istenmiştir. Fakat süreç siyasi tartışmaları doğurmuş ve bu durum karmaşanın artmasına neden olmuştur.[175]

Yugoslavya'da Tito'nun ölümünden sonraki dönemde Federal başkanlığın her sene farklı cumhuriyette olması cumhuriyetlerarası rekabetin artmasına neden olduğunu ifade etmek gerekir. Özellikle her cumhuriyetin kendi cumhuriyetlerinden olmayan başkandan memnun olmadıklarıyla alakalı algıları cumhuriyetlerarasındaki tartışmaların artmasına sebep olmuştur.

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde görüldüğü gibi cumhuriyetler arasında yaşanan milliyetçilik sorunları, cumhuriyetlerarasındaki ekonomik eşitsizlikler ve Tito'nun ölmesiyle birlikte güçlü bir siyasi liderin var olmayışı etkili olmuştur. Özellikle güçlü bir siyasi kimliğin bulunmaması her cumhuriyetin kendini ön planda olma isteğini ortaya çıkarmış ve bu durum cumhuriyetler arasında siyasi kavgaların çıkmasına neden olmuştur.

Siyaset içerisinde Yugoslavya Halk Ordusu'nun bulunması siyasi çekişmelerin daha da artmasına sebep olmuştur. İktisadi sorunların cumhuriyetler kapsamında eşit dağılmaması, bazı cumhuriyetlerin daha çok gelirinin olmasıyla birlikte bazılarının ise daha az gelire sahip olmaları, bazılarında üretim yapılmasına rağmen bazılarında üretim yapılamaması gibi etkenler ekonomik sıkıntıları arttırmakla beraber cumhuriyetlerin birbirlerine diş bilmelerine neden olmuştur. Bu

[175] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 110.

bakımdan ekonomik sıkıntılar cumhuriyetler arasında yaşanan etnik sorunların daha da artmasına sebebiyet vermiştir.

2.6. Yugoslavya'nın Parçalanmasında Dış Güçler ve Bosna Savaşındaki Planlar

Soğuk Savaş süreci uluslararası sistemde iki kutuplu yapı ortaya koymaktadır. Bu süreç içerisinde SSCB ile ABD süper güç olarak söz konusu kutupları oluşturmaktadır. SSCB'nin 1980'li yılların sonunda dağılması sonucu uluslararası sistem yasal, ekonomik ve siyasi açıdan farklı bir boyuta taşınmıştır. Ortaya çıkan bu farklılıkla beraber devletler güç tanımlamalarını tekrar yapmaya çalışmıştır. Özellikle Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslar gibi bölgelerde güç boşluğu ön plana çıkmaya başlamıştır.[176]

Uluslararası ilişkiler kapsamında Soğuk Savaş'ın bittiğini ortaya koyan en büyük kanıt Berlin Duvarı'nın yıkılmasıdır. Ayrıca SSCB'nin Perestroyka ile Glasnot politikalarını uygulamış olması, bu uygulamalar sonucunda doğu bloğu devletlerinde hareketlenmelerin başlaması sonucunda SSCB'nin dağılma sürecinin başlamış olması da önemli gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır.[177]

Soğuk Savaş dönemi SSCB'nin dağılmasıyla birlikte sona ermiştir. Ancak SSCB'nin etkin olduğu bu bölgelerde güç boşlukları oluşmuştur. Söz konusu güç boşlukları ise NATO'nun işe yarayıp yaramadığının değerlendirilmesine sebep olmuştur. Uluslararası ilişkiler kapsamında oluşan güç boşluklarının sorunlara neden olup olmayacağıyla alakalı tartışmalar başlamış ve bu durum BM'nin nasıl bir rol üstleneceğinin sorgulanmasına yol açmıştır.[178]

Soğuk Savaş döneminin bitmesi süreci içerisinde Yugoslavya'da giderek kriz ortamı içselleşmiş ve Soğuk Savaş dönemi sona erinceye kadar süreç içerisinde

[176] Beril Dedeoğlu, *a.g.e.*, s. 18.
[177] Gös.yer.
[178] Gös.yer.

Yugoslavya, Bağlantısızlar Hareketi kapsamında uluslararası sistemde iyi bir konumda olmasıyla birlikte Doğu ve Batı Bloğu'na aynı mesafede kalarak konumunu korumuştur. Söz konusu politikalar Yugoslavya'nın yaşadığı sorunlara rağmen ayakta kalmasını sağladığı söylenebilir.

1989 yılında Tito'nun önderliğinde başlamış olan uluslararası ilişkiler devam etmekte ve bu kapsamda Bağlantısız Ülkeler Dünya Konferansı Yugoslavya tarafından sürdürülmekteydi. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan yeni yapıya adapte olma sürecinde Yugoslavya kapsamında bulunan cumhuriyetlerin farklı eğilimler göstermesi, bu farklı eğilimler içerisinde ekonomik krizlerin ve milliyetçiliğin tekrar ortaya çıkmasına sebep olmuştur.[179]

Slovenler ile Hırvatlar tarihsel süreç içerisinde Batı Avrupa'nın çok etkisinde kalmışlardır. Bu bakımdan Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte Slovenler ve Hırvatlar Avrupa ile bütünleşmek istemişlerdir. Ayrıca Sırplar tarihsel fikirleri kapsamında kendilerinin ve Rusya'nın öncülüğünde olan bir Slav Birliği'nin kurulmasını da istemiştirler. Farklı amaç ve isteklere sahip cumhuriyetleri bünyesinde bulunduran Yugoslavya'da çatışmaların çıkması, gayet olağan bir durum olmuştur.[180]

SSCB'nin dağılması sonucu statik yapının bozulması neticesinde Avrupa'da iç pazar ile bütünleşme tartışmaları yaşanmıştır. Bu dönemde Yugoslavya'ya yönelik olarak herhangi bir dış tehdidin varlığı söz konusu değildir. Yugoslavya'daki cumhuriyetler arasındaki tarihsel sorunlar, bu birliğin ortadan kalkmasına zemin hazırlamıştır. Dış tehdidin bulunmaması Yugoslavya'nın kendi iç sorunlarına odaklanmasına neden olmuş ve bu dağılım sürecini hızlandırmıştır.[181]

Soğuk Savaş'ın bitmesi ve SSCB'nin dağılması sonucunda dünyada iki kutuplu sistem değişmiştir. Bu durum Avrupa kıtasındaki devletlerin Yugoslavya'ya olan düşüncelerinin değişmesine neden olmuştur. Özellikle Fransa, Almanya ve

---

[179] İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 98-99.
[180] İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden …*,s. 100.
[181] İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden …*,s. 100-101.

İngiltere gibi güçlü devletler Yugoslavya'da yaşanan iç sorunları farklı açıdan değerlendirmeye başlamışlardır. Bu bakımdan Avrupa'daki birçok devlet Yugoslavya'da yaşanan sorunların iç çatışmaya dönüşmesiyle birlikte farklı politikalar izlemeye başlamışlardır.

Yugoslavya'da yer alan Bosna Hersek yapısal açıdan Yugoslavya'daki diğer cumhuriyetlerden farklı özellikler sergileyen bir yapıya sahip olmuştur. Söz konusu farklılığın temelinde demografik değişkenler ile karmaşık etnik yapı yer almaktadır. Yugoslavya'da üç büyük grup içerisinde yaşamakta olan Hırvatlar Hırvatistan'a komşu olan Batı Hersek'te yaşamaktadırlar. Bunun dışında Müslümanlar ise Doğu Bosna, Orta Bosna ve kuzeyde bulunmaktadırlar. Sırplar ise Yugoslavya'nın pek çok farklı yerinde yaşamaktayken yoğunluk olarak Doğu Hersek'te yaşamaktaydılar.[182]

1980'li yılların ikinci yarısı Bosna Hersek de diğer Yugoslav cumhuriyetleri gibi bir ekonomik kriz içerisine girmiştir. Söz konusu süreçte Boşnaklar İslami kimlikleri nedeniyle baskı altında tutulmaktayken Yugoslavya'da milliyetçilik eğilimi artış göstermiştir. Bosna Hersek'te Miloseviç yanlısı gösterilere onay verilmemesi de ayrıca tepkilerin oluşmasına neden olmuştur. [183]

Bosna Hersek'te 1990 yılına gelindiğinde Yugoslavya Cumhuriyeti'nin geleceğiyle alakalı tartışmalar söz konusu olmuştur. Bu tartışmalar kapsamında 15 Ekim 1991 tarihinde Bosna Hersek Parlamentosu'nda bağımsızlık kararı alınmıştır. Bağımsızlık ise 29.02.1992 tarihinde yapılan referandum neticesinde %97,7 oranıyla kabul edilmiştir. Bosna Hersek'in bağımsızlık ilanı 1992 yılının Nisan ayında ABD ve AB tarafından kabul görmüştür.

Bağımsızlık ilanından sonra Sırplar ile Hırvatlar arasındaki gerginlik artmış ve bu iki kesim arasında çatışmalar başlamıştır. Ayrıca Sırp ve Hırvatların Bosna Hersek ile alakalı bazı planlarının var olması çatışmaların buraya sıçramasına da neden olmuştur. 1992 yılının ilkbaharıyla birlikte Bosna Hersek'te çatışmalar başlamıştır. Etnik gerginlik kapsamında süren çatışma ortamına AB müdahale etmek

[182] Nesrin Kenar, "Bosna Hersek Savaşı, Balkanlar El Kitabı", 2. Cilt: *Çağdaş Balkanlar*, (2. Baskı), Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay, Akçağ Yayınları, Ankara, 2013, s. 181.
[183] Nesrin Kenar, Bosna Hersek…, s. 183.

istemiş ve bu açıdan 1992 yılında Bosna Hersek'te yer alan Hırvat, Müslüman ve Sırp parti liderlerini Lizbon'da bir araya getirmiştir. Bu görüşmelerde kantonal federasyon modeli önerilmiştir. Model benimsenmiş ve antlaşma imzalanmıştır. Fakat iki hafta sonra antlaşma sona ermiştir.[184]

Bosna Savaşı kapsamında savaşa en hazır grup Sırplardır. Bunun en önemli nedeni Yugoslav Halk Ordusu'nun büyük çoğunluğunun Sırplardan oluşmasıdır. Bu durum savaş esnasında Sırpların çoğunluğa sahip oldukları bölgeleri kolay bir biçimde kontrol altına almalarına ve böylelikle Boşnaklara karşı avantaj kazanmalarına neden olmuştur.[185]

AB ve ABD'nin Bosna Hersek Cumhuriyeti'ni tanımalarının ardından Bosna'da yer alan Sırp parlamentosu ise "Republika Srpska" adlı bir Sırp Cumhuriyeti ilan etmiştir. Bu sürecin devamında ise Sırp Cumhuriyeti Yugoslavya'ya dâhil olma kararı almıştır. Söz konusu karar öncesi yerel olarak süren çatışmaların sayısı artmıştır. Söz konusu artışla birlikte Sırplı topçular pek çok Boşnak kentini bombalamıştır. Süreç içerisinde iki defa ateşkes ilan edilmesine rağmen Sırplar çok sayıda sivilin ölmesine sebep olmuş ve bu durum süreci daha kızgın hale getirmiştir. Sırplar tek tip nüfus sağlayabilmek adına etnik temizlik faaliyetlerini yürütmüşlerdir.[186]

BM Güvenlik Konseyi aldığı karar neticesinde Yugoslavya ordusunun Bosna Hersek'ten çekilmesini talep etmiştir. Çekilen ordunun silahları ise Sırplara devredilmiş ve bu durum Sırpların gücünü artırmıştır. Süreç içerisinde Lizbon Konferansı düzenlenmiş ve bundan bir netice alınamamıştır. Daha sonra ise Londra Konferansı düzenlenmiştir. Londra Konferansı barışın temini açısından oldukça katkı sağlamıştır. Konferans kapsamında Sırbistan ile Karadağ'dan meydana gelen Yugoslavya Cumhuriyeti saldırgan taraf kabul edilirken, Bosna'nın ise toprak

[184] Nesrin Kenar, *Bosna Hersek*…, s. 187-188.
[185] Osman Karatay, "*Bosna Sırp Cumhuriyeti, Balkanlar El Kitabı*", *2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*, (2. Baskı), Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay, Akçağ Yayınları, Ankara, 2013, s. 215.
[186] Nesrin Kenar, *Bosna Hersek*…, s. 189.

bütünlüğü tanınmıştır. Fakat saldırgan tarafa bir yaptırımda bulunulması gibi bir durum söz konusu olmamıştır.[187]

Sırplar, 1992 yılının sonbaharına gelindiğinde Bosna'nın yaklaşık üçte ikisini kontrol etmeye başlamıştır. 1992 yılının aralık ayına gelindiğinde ise Sırplar Bosna'da çok fazla toprak kontrol etmeye başlamıştır. Söz konusu bu süreç Sırpların "Büyük Sırbistan" hedefine ulaşmalarını sağlamıştır. Bu sebeple Sırp lider Karadziç elde edilenleri koruyabilmek adına barış yanlısı tavır sergilemiştir.

AB temsilcisi Lord Owen ile BM Yugoslavya özel temsilcisi Cyrus Vance tarafından yapılan çalışmalar neticesinde Vance-Owen Planı oluşturulmuş ve bu planla alakalı müzakerelere başlanmıştır. Plan dâhilinde Bosna'nın on vilayete bölünmesi ve bu vilayetlerin Müslüman, Sırp ve Hırvatlara üçer üçer dağıtılması hedeflenmiştir. Ayrıca Saraybosna'da ise üç toplumu içeren bir yapı oluşturulması istenmiştir. Bosnalı Hırvatlar ile Müslümanlar tarafından kabul edilen plan, Bosnalı Sırplar tarafından kabul edilmemiştir. Sırpların bu planı kabul etmemelerinin en büyük nedeni savaş sırasında elde ettiklerini plan dâhilinde koruyamamaları olmuştur.[188]

Sırpların planı reddetmesinden sonra 1993 yılında Bosna'da açlık ve salgın hastalıklar görülmeye başlanmıştır. Bu süreç içerisinde ABD Bosna'nın doğusundaki şehirlere ilaç ve yiyecek yardımları yapmıştır. Fakat uluslararası arenada Sırpların amansız saldırılarını önleyecek hiçbir teşebbüste bulunulmamıştır. Ayrıca Vance-Owen Planı kapsamında saldırılan ve saldırgan tarafın ele alınmamış olması Sırpların bu durumdan daha fazla cesaret almalarına sebep olmuştur. Bunun neticesinde ise Sırplar saldırırlarını giderek daha da şiddetlendirmiştir. [189]

Vance-Owen Planı'nın işe yaramaması üzerine 1993 Mayıs'ta Owen-Stolenberg Planı hazırlanmıştır. Bu plan dâhilinde Bosna'nın etnik hatlara bağlı olarak üç bölgeye ayrılması istenmiştir. Bu üç bölge dışında merkezi hükümete pek bir yetki tanınmamıştır. Söz konusu plana da fazla bağlı kalınmamış ve çatışmalar

[187] Nesrin Kenar, *Bosna Hersek*…, s. 191.
[188] Nesrin Kenar, *Bosna Hersek*…, s. 191-193.
[189] Osman Karatay, *Bosna Sırp*….,s. 217.

şiddetini daha da artırmıştır. Giderek ağırlaşan savaş şartlarında 1994 yılına gelindiğinde ölen kişi sayısı 150 binin üzerine çıkmıştır.[190]

Rusya, ABD, Fransa ile İngiltere tarafından 22.05.1993 tarihinde Ortak Hareket Planı ortaya konmuştur. Bu plan dâhilinde 04.06.1994 tarihinde Güvenli Bölgeler Planı adlı bir plan hazırlanmıştır. Bu planda dikkati çeken ilk husus planın barış üzerine kurulu olmamasıdır. Planda yaşanabilir bölgelerin belirlenmesi ve Müslümanların bu bölgelerde BM koruması altına sokulması hedeflenmiştir. Fakat plan kapsamındaki güvenli bölgelerden olan Zepa ile Srebrenica'nın 1995 yılının temmuz ayında Sırpların eline geçmesiyle birlikte bu plan uygulanamamıştır.[191]

ABD'nin 1994 yılında yapmış olduğu müdahaleler neticesinde Bosna Hersek Savaşı'nda önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bosnalı Müslümanlar ile Bosnalı Hırvatlar ABD'nin çabaları neticesinde Washington'da bir araya gelmiştir. Görüşmeler neticesinde "Boşnak-Hırvat Federasyon Antlaşması" imzalanmıştır. Söz konusu bu antlaşmayla birlikte ekonomi, savunma ve dış politika benzeri konularla ilgili olarak federal hükümet kurulması kararlaştırılmış ve bu hükümette iki kesime de eşit yetkiler tanınmıştır. Başkanlık ve Cumhurbaşkanlığı makamlarında ise dönüşümlü çalışılması planlanmıştır. Diğer planlardan farklı olarak bu planda ABD aktif olarak görev almıştır. Ayrıca barışın sağlanabilmesi açısından ABD maddi destekte bulunmuştur. Bunun dışında Sırpların antlaşmaya arzu ettikleri zaman katılabilmelerine olanak verecek şekilde düzenlenmiştir.Antlaşmanın Sırpların istediği zaman katılabilmelerine imkân tanıyan şekilde düzenlenmesine rağmen antlaşma Sırplar tarafından reddedilmiştir. Bu olaydan sonra 1994 yılında ABD, İngiltere, Almanya, Rusya ve Fransa tarafından "Temas Grubu" kurulmuştur. Bu grup tarafından bir barış önerisi oluşturulmuştur. Plan kapsamında Washington Antlaşması sonucunda Boşnak-Hırvat Federasyonu'na Bosna Hersek topraklarının %51'inde, geri kalan %49'luk kesimde ise Sırplara yetki tanınmıştır. Belgrad yönetimi bu planın Sırplar tarafından kabul edilmesi için Sırp lideri Radovan Karadziç'e ekonomik ve siyasi baskı yapmıştır. Plan Müslümanlar tarafından kabul edilmiştir. Karadziç "Dayton Antlaşmasını" imzalayan bir savaş suçlusu olması

[190] Nesrin Kenar, *Bosna Hersek*…, s. 195-196.
[191] Nesrin Kenar, *Bosna Hersek*…, s. 197.

sebebiyle görevi sağ kolu Nikola Koljevic'e vermiştir. Plan kapsamında temsili Nikolo Koljevic üstlenmiştir.[192]

BM 1994 yılında harekete geçerek çatışma bölgesine yardım göndermeye başlamıştır. Ayrıca BM tarafından çatışan kesimlere ambargo uygulanması söz konusu olmuştur. Bunun dışında BM'den yetki alan NATO ise iki defa Sırp mevzilerini bombalamıştır. Fakat bu gelişmeler Sırpların durdurulmasını sağlamamıştır. Temas Grubu tarafından sunulan planın Sırplar tarafından kabul edilmesini sağlamak adına 31.08.1995 tarihinde NATO, hava harekâtı düzenlemiştir. Bu sürecin ardından da Bosnalı Sırplar planı kabul etmek durumunda kalmışlardır.[193]

Askeri, siyasi ve diplomatik çalışmalar sonucunda taraflar arasındaki çatışmalar sonlandırılmış ve 1995 yılının aralık ayında Paris'te Dayton Antlaşması imzalanmıştır. Söz konusu antlaşma neticesinde daha önce Temas Grubu tarafından dile getirilen ülke yönetiminin %49'u Sırplara, %51'i ise Boşnak-Hırvat Federasyonu'na verilmiştir. Bu bakımdan devletin ikili bir yapı olarak düzenlenmesi öngörülmüştür.

Bosna Hersek'teki savaşın bitirilmesi adına pek çok girişimde bulunulduğunu söylemek mümkündür. Planlar dâhilinde bazı asimetrilerin varlığı anlaşmaya varılmamasına neden olmuş ve bunlar neticesinde savaş daha da şiddetlenmiştir. Ancak Dayton Antlaşması, savaşın sonlanmasını sağlaması bakımından oldukça etkili olmuştur.[194]

---

[192] Osman Karatay, *Bosna Sırp….,*s. 216.
[193] Nesrin Kenar, *Bosna Hersek*…, s. 200-201.
[194] Necmettin Alkan, "Yugoslavya'nın Dağılması, Balkanlar El Kitabı",*2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*, (2. Baskı), Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay, Akçağ Yayınları, Ankara, 2013, s. 206.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PARÇALANMANIN ULUSLARARASI SİSTEM VE POLİTİKAYA ETKİLERİ

3.1. Büyük Güçlerin Parçalanma Sürecine İlişkin Politikaları

Bu bölüm içerisinde ABD'nin, Rusya Federasyonu'nun, Almanya'nın, Fransa'nın ve İngiltere'nin Yugoslavya'nın parçalanması süresince uyguladıkları politikalar ve bu politikalar bağlamında parçalanmanın uluslararası sistem ve politikaya etkileri üzerinde durulacaktır.

3.1.1. ABD'nin Süreçle İlgili Politikaları

Soğuk Savaş sonrasında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte dünyada güç dengesi farklı bir boyut kazanmaya başlamıştır. Özellikle 1990'lı yılların başında ABD Başkanı George Herbet Bush'un dile getirdiği "Yeni Dünya Düzeni" söylemiyle ABD güç kavramında ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu bakımdan ABD, oluşan güç boşluklarını kullanma ve kendi çıkarına karşı olan unsurları engellemek adına birtakım düzenlemeler yapma imkanına kavuşmuştur.[195]

Yugoslavya dağılma sürecindeyken ABD'nin öncelikli hedefi Irak ve Kuveyt arasındaki Körfez Savaşı'ydı.Bu bakımdan söz konusu dönem içerisinde ABD'nin önceliğinde Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler bulunmaktadır. Yapısal açıdan Balkanlar öncelikli olarak nitelendirilmemektedir. ABD'nin Ortadoğu'ya bu kadar önem vermesinin nedeni bu bölgede zengin petrol kaynaklarının bulunmasıdır. Ayrıca Balkanlarda böyle bir zenginlik bulunmamakla beraber, ABD'nin Balkanlarda yatırımlarının olmayışı da ABD'nin balkanlara ilgisinin az olmasına

[195] Tayyar Arı ve Ferhat Pirinçci, "Soğuk Savaş Sonrasında Balkan Politikası", *Alternatif Politika*, Cilt 3, Sayı, 1, 2011, s. 2-3.

sebep olmuştur. ABD genel olarak Yugoslavya meselesini AB'nin çözüme ulaştırması gereken bir sorun olarak değerlendirmiştir.[196]

ABD, Yugoslavya sorununu BM ve AB'ye bırakmıştır. Ancak BM ile AB'nin bu sorunu çözememeleri neticesinde yaşananlara müdahale etmesi söz konusu olmuştur. ABD'nin Yugoslavya'ya müdahale etmemesinde SSCB'nin dağılması neticesinde tek güç haline geldiğini göstermek istemesi ve AB'nin ABD olmadan çözüm bulamayacağını ortaya koymak istemesi söz konusudur. Böyle bir kanı kesin olmasa da ABD'nin müdahalesi sonucunda Yugoslavya'da iç savaşın sona ermesi böyle bir fikrin doğru olduğunun düşünülmesine sebep olmaktadır.[197]

Yugoslavya'da yaşanan sorunların ABD tarafından AB meselesi olarak ifade edilmesi "Yeni Dünya Düzeni" fikrinin bir neticesi olarak değerlendirmek mümkün olmaktadır. Bill Clinton'ın 1993 yılında göreve gelmesinden sonra ABD'nin öncelikli olarak serbest piyasaya ve demokrasiye önem vermesi söz konusu olmuştur. Bu açıdan sorunlara doğrudan müdahale etmek yerine AB, BM ile Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gibi kurumlara yardımcı olma hedeflenmiştir.[198]

ABD, Yugoslavya'da yaşanan olaylar kapsamında uzun bir süre bekle-gör politikası izlemiştir. Daha sonra harekete geçtiğinde ise Bosna-Hersek'te ortaya çıkan iç savaşı Boşnakların gördüğü soykırımın ardından bitirmesi Balkanlar kapsamında sağlayacağı faydalardan çok Avrupa'dan sağlayacağı faydalara yöneldiği düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. ABD'nin Avrupa'dan temin edeceği faydalar ise 1995 yılında yayınlanan "Genişleme ve Müdahil Olma Konularında Ulusal Güvenlik Stratejisi" adlı belgede askeri konularla alakalı işbirliğine dayalı olarak emniyetli bir Avrupa'nın meydana getirilmesi ve Amerika sermayesinin Avrupa'da istediği gibi dolaşabilmesi gibi konulara değinilmektedir. Bununla birlikte

---

[196] Glenny Misha, *Balkanlar 1804-1999: Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler*, (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah Yayınları, İstanbul, 2000, s. 506-507.
[197]Vasil Tuprokovsky, "The Dissolotion of Yugoslavia: An Insider's View", *Mediterrain Quarterly*, Spring, 1993, s. 24.
[198] Tayyar Arı ve Ferhat Pirinçci, *a.g.e.*, s. 5.

bu belgede Orta ve Doğu Avrupa'da özgürlüklerin arttırılması gerektiğine değinilmektedir.

ABD'nin Yugoslavya'da yaşanan olaylara müdahil olmasının temelinde birçok çıkar bulunmaktadır. Yugoslavya'da yaşanan krizlerin Avrupa'ya yayılması ve bunun sonunca Avrupa'da bir savaşın patlak verme riski Avrupa'da ekonomik sorunların oluşmasına sebep olacaktır. Bunun neticesinde ise ABD'nin bu bölgeden ekonomik çıkar sağlayabilmesi güçleşecektir. Bunların dışında Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte NATO'nun sorgulanmaya başlanmış olması ABD'nin bu kurumu merkezileştirmede önemli görevler üstlenmesine neden olmuştur.[199] Rusya'nın etkisi ile kurulacak Sırp merkezli bir yapının ABD tarafından tehlikeli olarak görülmesi, ortaya çıkan trajedileri görmezden gelerek demokrasi ve insan haklarıyla alakalı ortaya koyduğu görüşe zarar gelmemesini istememesi de belli bir süre bekledikten sonra Yugoslavya'ya müdahale etmesinin sebepleri arasında yer alabilecektir.[200]

ABD genel olarak Yugoslavya ile ilgili politikalarını G.W. Bush dönemindeyken yeni dünya düzeni, B. Clinton dönemindeyse seçici angajman ve genişleme söylemeleri üzerinden yürütme eğiliminde bulunmuştur. ABD uluslararası sistem kapsamında liderliğini ve üstünlüğünü kabul ettirmeye çalışırken Yugoslavya'da yaşananlara kayıtsız kalmadığını söylemek mümkündür. Ayrıca bölgede yaşananlar ABD'yi de etkiler boyuta erişmiştir. Başta ABD Yugoslavya'da yaşananları toprak bütünlüğü bahanesi üzerinden Birleşmiş Milletler ile AB'ye bırakmıştır. Bölgede yaşananların giderek büyümesi ve bunun neticesinde Avrupa'da giderek hakim olmaya başlayan istikrarsızlığın ABD üzerinde hızla bir tehdit haline gelmesi, ABD'nin bölgeye müdahale etmesini gerektirmiştir. Bunun üzerine ABD Soğuk Savaş sonrası NATO'nun sorumluluklarını meşruiyet kazandıracak müdahalelerde bulunmasını sağlamıştır. Bunun dışında yaşanan trajedilerin azaltılmasını temin etmiştir.

---

[199] S.J. Blank, "U.S. Policy in the Balkans: A Hobson's Perspective", *Strategic Studies Institute*, U.S. Army War College, 1995, s. 4.
[200] Tayyar Arı ve Ferhat Pirinçci, *a.g.m.*, s. 7.

3.1.1.1. Amerikan Barışı ve Yeni Dünya Düzeni

Her siyasi ve sosyal yapının bir hedefi ve bu hedefe erişebilmek için yürüttüğü faaliyetler ve kurguladığı varsayımlar bulunmaktadır. Söz konusu faaliyetler bir düzen içerisinde yerine getirilmektedir. Uluslararası ilişkiler kapsamında da devletlerin ortaya koydukları bir düzen bulunmaktadır. Her ne kadar farklı olursa olsunlar her devletin birbirleriyle benzeyen hedefleri söz konusudur. Bu hedefler refahın sağlanması, güvenlik, meşruiyetin sağlanması, farklı devletlerle olan ilişkilerin iyileştirilmesi gibi hedeflerdir.

Devletlerin kendi içlerinde bir düzensizlik oluşturması kadar, içerisinde pek çok devletin bulunduğu uluslararası yapının da bir düzene oturtulması gerekmektedir. Tarihsel süreç içerisinde genellikle belirli bir düzen var olmuştur. Fakat günümüz şartlarındaki düzeni açıklayabilmek ve anlayabilmek oldukça güçtür. Yeni dünya düzeni olarak ifade edilen olgu küreselleşmenin bir sonraki aşaması olarak ele alınırken, Berlin Duvarı'nın 1989 yılında yıkılması, SSCB'nin 1991 yılında dağılıp Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra ABD tarafından dillendirilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni dünya düzeni kavramı ABD ile onun müttefikleri tarafından devletlerarasındaki barışın sağlanması, serbestleşme hareketlerinin artması, demokratikleşe ile globalleşmenin yeni boyutunun ifade edilmesi maksadıyla kullanılmıştır.

Yeni dünya düzeni kavramı kapsamında ABD'ye yönelik yaklaşımlar da farklılık arz etmektedir. Pek çok insan ABD'yi globalleşme sürecine yön veren ve bu açıdan yeni dünya düzenini kontrol eden güç olarak ifade etmektedir. Bazı kesimler ABD'yi her kötülüğün başı şeklinde görmektedir. Bu açıdan yeni dünya düzeninin ise ABD'nin tüm dünyaya erişme unsurları olarak ifade edilmektedir. Bunun dışında bazı kesimler ise yeni dünya düzeni kavramını ABD'nin üzerinde bir kuvvete dayandığını ifade etmişlerdir. Yeni dünya düzeni kapsamında hiçbir ülkenin lider olabilmesi mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Bunun pek çok farklı nedeni olduğu söylenmektedir.Ayrıca nükleer silahlanmanın yayılmasıyla birlikte en zayıf ülkelerin dahi askeri güç olarak büyümeleri söz konusu olmaktadır. Bunun dışında ülkelerin ekonomilerinin birbirlerine bağlı olması, enerji bağlılıkları, global terör gibi unsurlar

dünyada tek başına güç olunmasına engel olmaktadır. Günümüzde nükleer silahlara sahip olmak yalnızca güçlü devletlere has bir nitelik olmamaktadır.[201]

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından pek çok konuyla alakalı değişlikler ortaya çıkmıştır. Doğu ve Batı arasındaki çekişmenin sakinleşmesiyle birlikte uluslararası sistem içerisinde değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır.[202] Süreç içerisinde iki kutuplu dünyanın son bulmasıyla birlikte sistem giderek farklılaşmıştır. Temelinde globalleşmenin olduğu bu sistemle alakalı olarak farklı tanımlamalar yapılmıştır. 1900'lü yılların son çeyreği kapsamında ortaya çıkan bu değişim kendisini sadece politikada ve ekonomide göstermemiş entelektüel ve akademik hayatta da etkilerini aynı derecede hissettirmiştir.[203]

Yeni dünya düzeninin bir düzen olmaktan çok düzensizlik olduğunun savunanlar da bulunmaktadır. Buna göre Soğuk Savaş ile iki kutuplu dünyada rekabet sebebiyle bir denginin oluştuğu ifade edilmekte ve bunun bitmesi neticesinde düzenin ve rekabetin ortadan kalktığı ifade edilmektedir. Bu durumun ise belirsizliği arttırdığı söylenmektedir.[204]

Soğuk Savaş sonrasında üzerinde durulan öğelerden biri de dünyada yeni bir düzenin mi başladığı yoksa Amerikan hâkimiyetinin mi başladığı konusudur. Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistem Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin politikaları doğrultusunda şekillenmekte idi. Bu durum o dönemde dünya düzenini oluşturmuştur. Ancak Soğuk Savaş sonrasında bu durum ortadan kalkmıştır. Yeni dünya düzenin ortaya çıkışındaki asıl unsur da bu olmuştur. Yeni düzen kapsamında ortaya çıkan güçlerin kendi çıkarlarını daha kuvvetli savunuyor olmaları önemli bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte devletler artık

---

[201] Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, Çeviren: Ersin Kuşdil, 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları,İstanbul, 1994, s. 75.
[202] WilfriedVonBredow, *Medeniyetler Arası Tartışma ve Çatışmalar*, Editörler: Prof. Dr. Karl Kaiser, Prof. Dr. Hans-Peter Schwarz,*Yeni Yüzyılda Yeni Dünya Politikası*, (Çeviren: Müjdat Kayayerli), 1. Baskı, Sinemis Yayınları, Ankara, 2005, s. 97.
[203] Gencay Şaylan, *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, 1. Baskı, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 1995, s. 9.
[204] James N. Rosenau, *Yeni Bir Küresel Düzende Yönetişim*, Çeviren: Ali Rıza Güngen, Derleyenler: David Held, Anthony Mc Grew, *Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması*, 2. Baskı, Phoenix Yayınları, Ankara, 2014, s. 269.

muhataplarına becerilerini göstermekte ve seçenekler arasında tercih yaparken seçici olmaktadırlar.[205]

Geçmişte ABD'nin her dediğini kabul eden devletler yerine günümüzde ABD'nin öne sürdüğü politikalara karşı tavır sergileyen devletler de bulunmaktadır. Bu durumu ABD karşıtlığı yerine milli çıkarları gözetmek olarak ele almak yerinde olacaktır. Soğuk Savaş'ın bitip 2000'li yıllara girilmesiyle birlikte dünyada üretim ve ekonomik performans açısından ilerleme kaydeden devletler bulunmaktadır. Bu durum ABD'nin hareket alanının daha da sınırlanmasına neden olmaktadır. Bu sebeple yeni dünya düzeninde hiçbir ülkenin yalnız başına yolunu tayin edebilmesi mümkün değildir.[206]

3.1.2. Rusya Federasyonu'nun Sürece İlişkin Politikası

Yugoslavya'da yaşanan sorunlar sürecinde Sovyetler Birliği dağılmış ve Soğuk Savaş sona ermiştir. Bu açıdan Rusya'da değişim süreci söz konusu olmuştur. Rusya Balkan politikasını tam belirleyememiştir. Bu sebeple Rusya bu süreç kapsamında Sovyetler Birliği'nin benimsemiş olduğu Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunması ve Yugoslavya'da olanların iç mesele olarak alınması gerektiği görüşünü sürdürmüştür. Ayrıca Sovyet Birliği Yugoslavya'da olacak bir krizin kendilerine etki edeceğini varsaymıştır.[207]

Rusya'nın başkalaşım ve değişim süreci içerisinde olması nedeniyle bir Yugoslavya politikası takip edememiş olması Batılı ülkelerin yaptıklarını benimsemesine neden olmuştur. Bu süreç kapsamında Rusya'nın ABD'ye olan bağımlılığının arttığı gerekçesiyle eleştirilere maruz kalması söz konusudur. Bunun dışında Rusya'nın çok eleştiri almasının bir diğer nedeni Slav kardeşliğini

---

[205] Fareed Zakaria, *Post Amerikan Dünya*, (Çevirenler: Meral Öztoprak Sağır, Eren Sağır), 1. Baskı, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 52.
[206] Fareed Zakaria, *a.g.e.*, s. 67.
[207] Cem Oğuz, "Rusya'nın Balkan Politikası ve Balkanlardaki Gelişmelerin Rus Siyasetine Etkileri: 1991- 2000", *Balkan Diplomasisi*, Derleyen: Ömer E. Lütem - Birgül Demirtaş Coşkun, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2001, s. 266.

savunmasına rağmen 1992 yılında BMGK tarafından Sırbistan'a konulan ambargoyu veto etmemesidir. Rusya'nın aynı süreç içerisinde Libya'ya yapılan ambargoyu desteklemesi, Irak'a uygulanan ambargoya karşı çıkmamış olması oldukça eleştiri almasına neden olmuştur. Ayrıca batı dünyasıyla birleşen politikaların takip edilmesi de eleştirilerin artmasına sebep olmuştur.[208]

Rusya 1994 yılına gelindiğinde Yugoslavya sorunuyla alakalı politikasını değiştirmeye başlamıştır. 1994 yılına kadar olan süreç içerisinde batı politikalarını benimseyen Rusya BM'nin Sırplara karşı düzenlemiş olduğu hava saldırılarına büyük tepki göstermiştir. Bu değişim de ise Rusya'nın iç politikalarında yaşanan gelişmeler etkili olmuştur. 1994 yılına gelininceye kadar dönem içerisinde Boris Yeltsin'in Yugoslavya sorununda pasif kalması ve batıyla işbirliği içerisinde olması büyük eleştiriler almasına neden olmuştur. 1993 yılında yapılan parlamento seçimlerinde ise Yeltsin'e muhalif olan Duma'nın seçilmesi Yeltsin tarafından bir uyarı olarak değerlendirilmiştir. Bunun dışında Rus halkının Yugoslavya'da yaşananlara duyarlı olması dini ve etnik çatışma ortamının oluşmasına sebep olmuştur. Bunun nedeni ise Rusların Yugoslavya'da yaşanan dini ve etnik çatışmaların Rusya'ya da atlayacağını düşünmüş olmalarıdır.[209]

Rusya'nın Yugoslavya'ya yönelik politikalarını değiştirmesinin bir diğer neden ise Rusya'da demokratikleşme ve iktisadi politikaların ancak Batılı devletlerin yardımıyla yapabileceğine inanan kesimlerin yaşadıkları düş kırıklıklarıdır. Bu kesimlere "Atlantikçi" grup adı verilmektedir. Atlantikçi yapı batı ile birleşmenin Rusya'ya fayda sağlayacağını ileri sürmektedir. Ancak bu grup Yugoslavya'da yaşanan soruna bir çözüm yolu getirmekte zorlanmaktadır. Batı'nın da bir çözüm yolu bulamamış olması Batı'ya yönelik inançların kaybolmasına neden olmuştur. Bunun neticesinde ise Rusya'nın yeni bir dış politika izlemesi gerektiğine inanılmaya başlanmıştır. Bu süreç kapsamında ise Rusya'nın Yugoslavya sorununda daha aktif bir rol alması gerektiğine dair inanç artmıştır.[210]

---

[208] Cem Oğuz, *a.g.e.*, s. 268-270.
[209] Cem Oğuz, *a.g.e.*, s. 271.
[210] Cem Oğuz, *a.g.e.*, s. 271-272.

Rusya 1994 sonrasında Yugoslavya sorunuyla alakalı olarak Slav ve Ortodoks kardeşliği konusuna odaklanmıştır. Ancak Rusya'nın çıkarları kapsamında bu konuları da görmezden gelmesi söz konusu olmuştur. Sorunun başladığı dönemde batı taraftarı bir politika izlemeyi milli çıkarlar açısından bir zorunluluk olarak nitelendiren Rusya, bu dönemde Slav ve Ortodoks kardeşliğini önemsememiştir.

Yugoslavya konusunda Batının prestij kaybetmesi ve Rusya'nın iç politikasında yaşanan değişikliklerle birlikte Yugoslavya politikasının değişmesi söz konusu olmuştur. Yugoslavya sorunuyla alakalı olarak Rusya kendi çıkarlarına öncelik vermeyi amaçlamıştır. Bu bakımdan Rusya Balkanlar'da etkinliğini korumak üzerine odaklanmıştır. Bunun sağlanabilmesi içinse BM ile Rusya'nın etkileşim içinde olması temin edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Rusya NATO'nun bölge içinde faaliyette olmasına sıcak bakmamıştır.[211]

3.1.3. Almanya'nın Sürece İlişkin Politikası

Almanya 23.12.1991 tarihinde Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlık kararlarını tanımıştır. Bu tanıma Yugoslavya'nın sorunuyla alakalı büyük değişiklerin olmasını sağlamıştır. Almanya'nın söz konusu kararıyla birlikte Avrupa'daki devletlerden oluşan Badinter Komisyonu'nun ayrılan Cumhuriyetler ile alakalı olarak tanıma standartlarına bakılmaksızın karar verilmiştir. Bu durum Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlık sürecinin onaylanmasını sağlamıştır. Bu ayrılışların ardından ise Yugoslavya sorunu hız kazanmıştır.[212]

Almanya'nın Hırvatistan ile Slovenya'nın bağımsızlık kararlarını Avrupa'nın kararlarını beklemeden onaylaması Almanya'nın bu iki devlet ile geçmişte sıkı ilişkiler kurmasıyla yakından ilgilidir. Ayrıca Almanya II. Dünya Savaşı'ndan kalma büyük devlet olma istediği bu olayla birliktesu üstüne çıkmaya başlamıştır. Almanya savaş sonrası iktisadi alanda çok gelişmesine rağmen uluslararası politikada pek gelişim gösterememiştir. Almanya bunu bu olayla

[211] Cem Oğuz, *a.g.e.*, s. 272.
[212] İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?...*s. 108.

değerlendirmek istemiştir. Böylece Avrupa topluluğu içerisinde lider konuma erişmeyi ve uluslararası siyasette varlığını yükseltmeyi hedeflemiştir.[213]

Yugoslavya sorunu Almanya'nın Avrupa'ya liderlik etme isteğini arttırmasıyla birlikte uluslararası politikada güç bulma isteğinin ön plana çıkmasını sağlamıştır.Ayrıca Almanya'nın yasal düzenlemelerini yerine getirmesi ve Yugoslavya'daki sorunun dünyada benimsenmesi Almanya'nın NATO'daki sorumluluğun artmasını sağlamıştır.

Yugoslavya sorunu, Almanya'nın NATO alanının dışında asker kullanıma mani olan Anayasa düzenlemesinin aşılmasına zemin hazırlamıştır. Bu açıdan 1993 yılında Almanya askeri güçleri NATO Müttefikler Yüksek Komutanlığı'nın izni kapsamında Bosna Hersek'te uçuşa yasaklı bölgelerin korunmasında kullanılmıştır. Alman Anayasası kapsamında buna izin verilmezken, Almanya Anayasa Mahkemesi kararıyla birlikte bu operasyonun gerçekleştirilmesi mümkün olmuştur. Böylece Almanya değişik bölgelerde asker kullanabilme imkânına kavuşmuştur.[214]

3.1.4. İngiltere'nin Sürece İlişkin Politikası

Yugoslavya'nın kurulmasında İngiltere oldukça destek vermiştir. İngiltere Yugoslavya'nın dağılmasına inanamamış ve bu durumu uzun bir süre görmezden gelmeyi tercih etmiştir. İki büyük devlet olan İngiltere ve Fransa yeni kurulan devletler konusunda olukça çekingen davranmışlardır.Ancak Almanya Balkanlarda kurulan yeni devletlere bu iki devlet gibi davranmamış ve bu davranışı İngiltere ve Fransa tarafından tehdit olarak algılanmıştır.İngiltere coğrafi konumuna güvenerek bu tehdidi daha az ciddiye almış ve ada konumuna sahip olan bu devlet kendisine gelebilecek olan saldırıların başarısız olacağına inanmıştır.[215]

---

[213] Hüseyin Bağcı, *Balkanlar (1991–1993) Güvenlik Politikası ve Risk Analizi*, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1994, s.53-54.
[214] Hüseyin Bağcı, *a.g.e.*, s. 55.
[215] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 460.

ABD'nin daha etkili olamadığı bu yıllarda İngiltere daha etkin bir konuma sahiptir ve bu etkinliğini de Avrupa'da düzenleyici olarak kullanmayı tercih etmiştir. İngiltere Yugoslavya'nın dağılmasına ilişkin olaylardan kaçınmaya çalışmış ve klasik bir İngiliz tavrını benimsemeyi daha uygun görmüştür. Avrupa'da dengenin ve düzenin sağlanması amacını güden İngiltere bu amacına ilişkin olarak Fransa ve Almanya'nın amaç ortağı olması için uğraşmıştır. İngiltere bu amaçla yola çıkarak öncelikle NATO'nun Sırplara savaş açmasına engel olmuştur ancak daha sonrasında ABD'nin olaya dâhil olmasıyla NATO'ya destek sağlamıştır. ABD'nin işin içine karışmasıyla birlikte İngiltere'de ufak çaplı destek sağlamaya başlamıştır. İlerleyen zamanlarda ABD Bosna Hersek'te var olan silah ambargosunun kaldırılması teklifiyle gelmiştir ancak Müslümanların silahlanmasının istenilmemesi nedeniyle kabul görmemiştir.[216]

Genel olarak Yugoslavya'nın dağılma sürecinde İngiltere'nin uyguladığı politikaya bakıldığında durumun her ne kadar kendisini etkilemese de süreç içerisinde etkin rol üstlenmeye çalıştığını söylemek mümkündür. İngiltere, ABD ve Avrupa devletleri arasındaki dengeyi korumaya çalışmıştır. Ancak İngiltere'nin uygulamaya çalıştığı politikaların Avrupa'da ABD'nin Truva atı modeli olup olmadığı şüphesini uyandırdığını söyleyebiliriz.

3.1.5. Fransa'nın Sürece İlişkin Politikası

Fransa'nın Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Sırpların bulunduğu Yugoslavya, Çekoslovakya, Romanya gibi devletlerin yaşayabilecekleri sorunların önüne geçmek adına politikalar üretmeye çalıştığı gözlemlenmektedir.Bilindiği üzere bu dönemde Fransa'da Francois Mitterand yönetimi bulunmaktadır. Fransa'nın Sırplar konusunda bu kadar hassas davranmasının altında yatan sebep ise, geçmiş yıllarda yaşanan iki büyük dünya savaşında aynı cephede yer almış olmalarıdır.İktidarda bulunan Mitterand Avrupa'nın bir bütün olması konusuna oldukça sıcak bakmaktadır. Bundan dolayı da oluşabilecek yeni devletlerin

[216] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 461.

bütünleşik Avrupa konusuna zarar vereceğinden endişe etmektedir. Fransa Almanya'yı bu durumun dışında tutarak diğer Avrupa devletlerinin toprak bütünlüğüne karşı oldukça hassas davranmaktadır. Aynı zamanda Fransa Almanya'yı kendine bir rakip olarak görmüş ve Yugoslavya'nın dağılmasının Almanya'ya avantaj sağlamasını istememiştir. Tüm bu süreçlerin devamında Hırvatistan ve Slovenya bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Ancak Fransa bu bağımsızlığı kabul etmekte oldukça inatçı davranmış; ilerleyen süreçte bağımsızlıkları kabul etmiş olsa da memnuniyetsizliğini her zaman dile getirmiştir. Gelişen tarihsel süreçte dengeler tersine dönmüş ve Fransa, Sırplara karşı tavır almıştır. Bu tavrın esas nedeni ise Fransız askerlerinin Sırplar tarafından esir alınmış olmasıdır.[217]

Hırvatistan ve Slovenya'nın resmi olarak bağımsızlıklarını ilan ettiklerinde artık Yugoslavya'nın geri dönülmez bir yola girdiği aşikârdır. Bundan sonraki süreçte Fransa dış politikasında müdahalelere girişmiş ve Almanya'nın etkinliğini azaltarak kendi gücünü arttırmak ve Yugoslavya'nın dağılma sürecinden kendine kar sağlamak istemiştir. Ancak Fransa'nın bu tutumu başka olayların önünü açmış ve ABD'nin yönetimindeymiş gibi davranan bir NATO'nun oluşmasına sebebiyet vermiştir. Fransa bu durum karşısında BM'nin Yugoslavya konusunda etkin rol oynamasını ve Güvenlik Konseyi'nin kurallarının geçerli olmasını istemiştir.[218]

Fransa Yugoslavya'nın dağılma süreci boyunca tamamen milli çıkarlarını ön planda tutarak hareket etmeyi tercih etmiş, her bir aşamada politikasını kendi çıkarlarını gözeterek oluşturmuş ve bu doğrultuda ilerlemiştir. Dağılma sürecinin başlarında Sırpların yanında olan ve destek veren Fransa dağılma sürecinin sonlarına doğru askerlerinin Sırplar tarafından rehin alınmasından sonra rotasını terse çevirmiş ve daha sonrasında Sırpların bu hareketini gerçekleştirenlerin savaş suçlusu olarak yargılanmasını istemiştir.Fransa NATO'nun da bu konuda Sırplara cephe almasının gerekliliğinden bahsetmiştir. Gerçek savaş suçlularının Slobodan Miloseviç, Radovan Karadziç ve Radko Miladiç olduğunu söylemiştir. Fransa temelde Yugoslavya'nın dağılma sürecinde NATO'nun ABD'nin elinde olmasından ve BM'nin bu konuda etkisiz kalmasından şikâyetçi olmuştur. Almanya'nın bu durumu

[217] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 459.
[218] Gös.yer.

lehine kullanarak kendisinden daha güçlü bir pozisyona gelmesinden endişe ettiğini söylemek mümkündür. Fransa kendi çıkarları açısından BM'nin kontrolü altında olmasını istemiş olsa da ABD'nin de önemli bir ortak olması durumundan çok da rahatsız olmamıştır.

3.2. Uluslararası Örgütlerin Parçalanma Sürecine İlişkin Yaklaşımları

Yugoslavya, Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığı konusunda bir referanduma gitme gereği görmüş ve bu referandum sonucunda halkın büyük bir kısmı bağımsızlıktan yana olmuştur. Bu referandum sonucunda Yugoslavya Federal Ordusu ilk olarak Slovenya'ya saldırmış ancak başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun ardından ordu Hırvatistan'a saldırı düzenlediyse de burada da bazı etnik çatışmalarla karşı karşıya kalmıştır. Bu olayların ardından konunun uluslararası bir boyut kazanması kaçınılmaz olmuştur. Almanya; Slovenya ve Hırvatistan'ı tanıma konusundan oldukça istekli davranmış ve AT'ye bu konuda baskı yapmıştır.Yaptığı baskıların sonucunu alamayan Almanya daha sonrasında AT'yi beklemeden Slovenya ve Hırvatistan'ı tanımıştır. Bu durum konuyu daha da önemli bir boyuta taşımış ve bu konu uluslararası bir krizin başlangıcı olmuştur.[219]

Yugoslavya'nın dağıldıktan sonra uluslararası bir boyut kazanmasının bir başka nedeni ise etnik kökenli ayaklanmaların Avrupa'yı endişeye düşürmüş olmasıdır. Avrupa cephesinde Yugoslavya'da yaşanan bu durumların bütün Balkanlara yayılacağı ve Avrupa'ya komşu olan Balkan ülkelerindeki bu istikrarsızlığın Avrupa'yı tehdit edeceğinden endişe duyulmuştur. Aynı zamanda bir kelebek etkisinin baş göstermesinden de çekinilmiştir. O zamanlar Doğu Avrupa ülkeleri ve SSCB'nin etnik çatışmaları daha küresel bir hale getirilmesi istenilmeyen bir durumdur.[220]

---

[219] İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?...,* s. 108.
[220] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 268.

Yugoslavya krizi birçok sonucu beraberinde getirerek küresel bir sorunun habercisi olabilirdi. Bu nedenle oldukça büyük çaplı çalışmalar sergilenmiş ve BM, AT, AGİT gibi kuruluşlar olaya müdahale etmiştir. Bunların son raddesi olarak görülen NATO bu konuda geri kalmamış ve Yugoslavya krizinin küresel boyutlara ulaşmaması ve ülke içerisinde kalması açısından büyük uğraşlar vermiştir. Amaç krizin en az zararı vermesi ve en az bölgeye yayılarak çözüme kavuşmasını sağlamaktır.

3.2.1. Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının Test Alanı Olarak Avrupa Birliği'nin Sürece İlişkin Yaklaşımı

AB Yugoslavya'nın dağılması sürecine oldukça hazırlıksız yakalanmıştır.ODGP (Ortak Dış ve Güvenlik Politikası) bu dönemce daha yeni oluşturulmuş ve kullanılmamışken sorunun gündeme gelmesi ODGP'nin işe yararlılığı konusunda bir test niteliği taşımıştır. Avrupa'da bulunan her ülke kendi çıkarlarını ön planda tutarak hareket etme gayretine girdiği için ortak bir güç oluşturup ortak bir amaçla hareket edilememiştir. 1991 yılının haziran ayına gelindiğinde Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlıklarını ilan etmiş ve Yugoslavya konusunda AB Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü konusunda destek vereceğini açık ve net bir biçimde dile getirmiştir.[221]

Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesinde etkili olan Hırvat-Sırp çatışmaları döneminde bölgeye AB gözlemcileri dahil olmuş ve bu kapsamda süreçte arabulucu olmaya çalışmışlardır. Ancak yapmış oldukları bu girişimlerin etkili olmaması ve ekonomik yaptırımların uygulanması durumu daha fazla eleştiri alan bir konu haline getirmiştir. AB, Sırpların Federal Ordu yardımını alıp Hırvatistan'a saldırı düzenlemesiyle birlikte süreci engellemek amacıyla savaşa katılan kesimlerin Lahey Barış Konferansı'nda bulunmasını sağlamıştır. Fakat bu süreçte Sırbistan'ın

[221] Başak Kale, *"Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde Bir Yanılsama"*, ed. Ömer Engin Lütem, Birgül Demirtaş Coşkun, *Balkan Diplomasisi (içinde)*, Asam yayınları, Ankara, 2001, s. 293-294.

uzlaşmadan uzak tavırlar sergilemesi başarısızlığa neden olmuştur. Bu durumun ardından ise AB Avrupa Siyasi İşbirliği kapsamında Yugoslavya'ya iktisadi yaptırımlarda bulunmaya karar vermiştir. Söz konusu yaptırım kararının kapsamında BM'ye Yugoslavya'ya petrol ile silah ambargosu yapması başvurusunda bulunmasından, Yugoslavya ile AB arasında imzalanması düşünülen işbirliği ve ticaret antlaşmasının askıya alınmasına kadar bazı düzenlemeler yer almaktadır.[222]

Yugoslavya krizi kapsamında AB'nin farklı politikalara yönelmesinin bir zorunluluk haline geldiği süreçte Sırp ve Hırvat çatışmaları devam etmiştir. Bu süreç kapsamında Vulkar kenti de Sırplar tarafından işgal edilmiştir. Süreci ise AB'nin 15.01.1992 tarihinden itibaren Yugoslavya'dan ayrılan cumhuriyetleri tanıyabileceğini ifade etmesi izlemiştir. Bu açıdan tanınması beklenen cumhuriyetlerin yeterliliğe sahip olup olmadıklarının belirlenmesi amacıyla Badinter Komisyonu kurulması izlemiştir. Badinter Komisyonu'ndan ise ayrılan cumhuriyetlerin demokrasi, insan hakları ve iktisadi yeterliliklerinin olup olmadığının tespit edilmesi talep edilmiştir.[223]

Yugoslavya kriziyle alakalı olarak AB'nin başta toprak bütünlüğüne önem verdiğini ifade etmesinin ardından ayrılan cumhuriyetleri tanıyabileceğini ifade etmesi, AB içerisinde yer alan devletlerin şahsi çıkarlarının olduğu düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda Fransa ve İngiltere'nin Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü savunması ve Almanya'nın ise self determinasyon ilkesine bağlı olarak Hırvatistan ve Slovenya'nın tanınmasını istemesi bu görüşün ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Fransa ve İngiltere ise Sırplara destek vererek Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü üzerinde durmuştur.[224]

Yugoslavya krizi kapsamında AB'nin sürdürdüğü yaklaşım ve politikalar kapsamında üstünlüğünü ispat edemediği açıktır. Süreçte AB bir sınavdan geçmiş ve bu sınavda AB başarılı olmamıştır. Sorunların başladığı dönemde AB

---

[222] *Gös.yer.*
[223] Gjejlani Erleta, *Değişen Uluslararası Güvenlik Sistemi Bağlamında Yugoslavya'nın Dağılması ve Kosova'nın Nihai Statüsü Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, 2007, Uludağ Üniversitesi, Bursa, s. 36.
[224] Crnica Osman, *AB Genişleme Sürecinde Batı Balkan Ülkeleri*, Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2007, s. 41.

Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü savunmuştur. Ancak süreçle birlikte AB kapsamında yer alan ülkelerin şahsi çıkarları ortaya çıkmış ve bu kapsamda AB politika değiştirmek durumunda kalmıştır. Söz konusu politika değişikliklerinde ise çok yakınında gerçekleşen insanlık dışı sürece diplomatik çalışmaların dışında bir etkisi olmamıştır. AB'nin Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarını tanıyacağını ifade etmesi, Sırpların "Büyük Sırbistan" hayalini gerçeğe çevirebileceğini düşünmesine neden olmuştur. Bu bakımdan AB'nin süreç kapsamında kararsızlık içerisinde olması krizin büyümemesine yönelik çalışmaların boşa çıkmasına neden olmuştur. Aynı zamanda bu kapsamda kriz ve savaş daha da artmıştır. Bununla birlikte ekonomik yaptırımlar ve diplomatik çalışmaların krizin tansiyonunu düşüreceği düşünülmüş, ancak Sırpların Federal Ordu'nun desteğini alarak saldırılarını artırmasına neden olmuştur. AB bu kapsamda artan tansiyonu düşürmek adına diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Fakat sürecin etkili olabilmesi açısından askeri müdahale olması gerekmekteydi. Yapısal olarak AB'nin askeri güce sahip olmaması ve Yugoslavya ile alakalı olarak yapı içerisinde yer alan herkes tarafından benimsenen bir politika geliştirememesi AB'nin henüz bir iktisadi yapıdan başka bir yapı olmadığı düşüncesinin oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca AB'nin bu süreçle alakalı ortak bir görüşünün olmadığının düşünülmesi de söz konusu olmuştur. Bununla birlikte dönemin AB Başkanı'nın Yugoslavya kriziyle alakalı olarak AB'nin sürecini "Avrupa'nın ergenlik çağı" olarak nitelendirmesi AB'nin ikilemde olduğunu açıkça ortaya koymuştur.[225]

3.2.2. Birleşmiş Milletlerin Sürece İlişkin Yaklaşımı

II. Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu büyük insan kaybı ile büyük yıkım Birleşmiş Milletler (BM)'in kurulmasında etkili olmuştur. Bu kapsamda BM öncelikli olarak güvenliği ve dünya barışını temin etmeyi görev olarak benimsemiştir. BM Antlaşması savaşa başvurmayı yasaklamakla birlikte bu antlaşma savaşın kabul görmediği bir dünyayı ön plana çıkarmaya uğraşmaktadır. Bu açıdan

[225] Susan L. Woodward, *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution After the Cold War*, Washington, Brookings Publishing, 1995, s. 296.

Antlaşmanın ilk maddesi kapsamında kurum amaçlarının; uluslararası güvenliği ve barışı sağlamak, uluslararası problemleri çözmek için başvurulan bir kurum olmak ile uluslararası işbirliğine dayanan ilişkileri geliştirmek olduğu ifade edilmiştir. [226]

Yugoslavya sorununa BM'nin dâhil olmasında BM'nin uluslararası güvenlik ve barışı temin etmeyi amaçlaması etkili olmuştur. BM söz konusu amaçları sağlamak adına aldığı yetki ve sorumluluğu ise antlaşma kapsamında VI, VII ile VIII bölümlerde ele almaktadır.Bu düzenlemeler kapsamında yetki ve sorumluluk BM tarafından Güvenlik Konseyi'ne verilmektedir. Bu açından Güvenlik Konseyi Antlaşmanın VI. Bölümünde yer alan sorunların barış içerisinde çözülmesiyle alakalı tavsiye kararı verebilmektedir. Aynı zamanda VII. Bölümde yer alan düzenlemelerle birlikte ise uluslararası güvenliği ve barışı bozan, tehdit eden bir durum veya saldırı kapsamında bağlayıcı bir karar alabilme yetkisine sahiptir.[227]

BM'nin Yugoslavya sorunu kapsamında yüklendiği rol başta Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlar ve sürdürdüğü yaklaşımlar kapsamında olmuştur. Bu açıdan uluslararası güvenlik ve barışın tehlikeye girdiği hallerde Genel Sekreter sürdürdüğü tutumla birlikte Güvenlik Konseyi'nin ilgisinin bu soruna çekilmesi söz konusu olmuştur.[228]

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) Yugoslavya'da çatışmaların başlayıp ve giderek artmasıyla 23.09.1991 tarihinde 713 sayılı kararı almıştır. Bu kararla birlikte Yugoslavya'ya silah ambargosu uygulanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca BM alınan karara dünyadaki tüm devletleri uyması gerektiği üzerinde durmuştur.[229]

BMGK aldığı karar kapsamında uygulamaya koyduğu ambargoyla birlikte ülkeye mühimmat ve silah girişini engellemek ve böylelikle çatışmaların derinleşmesini önlemek istemiştir. Alınan karar başlangıçta pozitif bir karar olarak nitelendirilse de Yugoslavya'da yer alan tüm taraflara uygulanmadığı için adil bir

---

[226] Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara, s.124.
[227] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e.,* s. 127-128.
[228] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e.,* s. 131.
[229] UN Security Council Resolution 713(1991), 25 September 1991.

karar olamamıştır. Süreç kapsamında başta bağımsızlığını ilan etmiş olan Hırvatistan ve Slovenya ve ardından Bosna Hersek'e ambargo uygulanmıştır. Ancak Federal Ordu desteğini alan Sırplar ellerinde mühimmat ve silah bulundurmaları sebebiyle bu kesimlere göre avantajlı olmuşlardır. Bu bakımdan Sırplar Federal Ordu'nun desteğiyle birlikte ellerinde rahatlıkla silah bulundurmuş ve Boşnaklar, Hırvatlar ve Slovenler Sırplar karşısında korumasız bir biçimde kalmıştır.[230]

BMGK tarafından 15.11.1991 tarihinde 724 sayılı karar alınmıştır. Söz konusu bu kararda BMGK tarafından daha önceden alınan 713 sayılı karar kapsamında uygulanması istenen silah ambargosunun uygulanmasını istenmekle birlikte söz konusu ambargonun uygulanabilmesi açısından Genel Sekreter'in kişisel alanlarda yaptığı girişimlere destek vermesi talep edilmiştir.[231] Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi almış olduğu 724 sayılı kararla birlikte daha önce aldığı 713 sayılı kararı ön plana çıkarmıştır. Ayrıca bu kararla Genel Sekreter'in sorumluluğunu ön plana çıkarmakla birlikte Yugoslavya sorunuyla alakalı almış olduğu önceki kararların yeterli olmadığını ortaya koymuştur.

Yugoslavya sorunu kapsamında 30.05.1992 tarihine gelindiğinde çatışmalar devam etmekle beraber BMGK tarafından alınan kararlar ise neredeyse hiç uygulanmamaktaydı. BMGK 30.05.1992 tarihinde 752, 757 ile 820 sayılı kararlar almıştır. Bu kararlar kapsamında ise Karadağ ile Sırbistan'a yönelik olarak ekonomik yaptırımlar uygulanmasını talep etmiştir. Bunun nedeni ise söz konusu süreç içerisinde Karadağ ve Sırbistan'ın uluslararası ilişkiler kapsamında agresif tutum sergilemesidir. BM 1994 yılında Boşnaklara karşı savaşan Sırplara yönelik olarak Sırbistan'ı ekonomik yaptırımlarda bulunmaya ikna etmiştir. Ancak bu teşebbüsün Sırpların Bosna Hersek ile Hırvatistan'da savaşmayı sürdürmelerine bir engel teşkil etmemiştir.[232]

BM'nin yaptığı arabuluculuk faaliyetleri ve aldığı kararlar Yugoslavya'daki krizin sona ermesine neden olmamıştır. Ayrıca bu süreç kapsamında bölgede yaşanan dram her geçen gün daha da artmıştır. Bunun üzerine ise BM Genel Sekreter'i Perez

[230] Nesrin Kenar, *a.g.e.,* s. 276.
[231] UN Security Council Resolution 724(1991), 15 November 1991.
[232] Nesrin Kenar, *a.g.e.,* s. 277.

De Cuelar ile bu krizle alakalı olarak Genel Sekreter'in atamış olduğu ABD Dışişleri Bakanı CyrusVance kriz sürecinde yürütülen çalışmaların yeterince etkili olmadığını düşünerek barışı temin etmek için "Barış Gücü Operasyonları" yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu açıdan Yugoslavya'da yaşanan iç savaşın sonlandırılması için "Barış Gücü Operasyonları" düzenlenmiştir.[233]

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 15.12.1995 tarihinde aldığı 724 sayılı karar kapsamında Barışı Koruma Operasyonlarıyla alakalı olarak yapılan hazırlıkları onaylamıştır. Bu karar kapsamında sürecin sürdürülmesi açısından bir grup Yugoslavya'ya gönderilmiştir.[234]

Yugoslavya'da yaşanan büyük çatışma ortamında BM'nin üstlenmiş olduğu görev kapsamında başta AGİT ve AB gibi uluslararası kurumlar birlikte arabuluculuk faaliyetlerinde bulunmuştur. Ancak söz konusu arabuluculuk faaliyetleri işe yaramamakla birlikte BM savaş sürecine dahil olmak durumunda kalmıştır. BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar 08.10.1991 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Cyrus Vance'i Yugoslavya'ya özel temsilci olarak atamıştır. Fakat BM'nin süreç kapsamında Bosnalı Sırpların Bosna Hersek'te Boşnaklara uyguladığı soykırım sebebiyle yürüttüğü faaliyetler yalnızca söz konusu müdahalelerin insani boyutta kaldığının düşünülmesine neden olmuştur. Bu açıdan BM'nin yürüttüğü politikaların verimsiz olduğu düşünülmüştür.

Bosna Hersek süreç kapsamında korunmaya en fazla ihtiyaç duyulan bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak BM'nin bu bölgeyi korumak adına yapmış olduğu girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bununla birlikte BM tarafından güvenli bölge olarak ilan edilen Srebrenitsa'da 8.000'in üzerinde Boşnak'ın soykırıma maruz kalması ve BM'nin yeterliliğinin eleştirilmesine sebep olmuştur. BM Bosna Hersek'te yaşanan dramı önlemek güvenlik ve barışı temin etmek amacıyla sürece katıldığı tarihten çatışmaların bittiği döneme kadar 4 yıl içerisinde 100'ün üstünde güvenlik konseyi yapmayı kararlaştırmıştır. Bu süreçte 2. Dünya Savaşı sonrasında görülen en büyük soykırım Boşnaklara yapılmıştır.

---

[233] Gös.yer.
[234] UN Security Council Resolution 724(1995) 15 December 1995.

BM'nin sonuç vermeyen müdahaleleri ve politikalarının ele alınması açısından Güvenlik Konseyi tarafından yürütülen farklı uygulamalardan bahsetmek yerinde olacaktır. Bununla birlikte söz konusu dönem içerisinde Rusya'nın tarihsel ve kültürel ilişkiler kapsamında Sırbistan'la olan işbirliğinin de Güvenlik Konseyi'nin etki alanını azalttığını ifade etmek yerinde olacaktır. BM tarafından Yugoslavya'ya gönderilen askerlerin emir komuta zincirinden çok kendi ülkelerindeki emir komuta zincirini takip etmeleri de BM'nin çatışmalara mani olabilmesi açısından yaşadığı engellerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun ise Bosna Hersek'te bulunan Fransız General Philippe Morillon'un görev aldığı kişinin BM Genel Sekreteri olduğunu açıklaması ancak burada Fransız Amiral Lanxade'in daha öncelikli olması gerektiği ifade etmesinden anlaşılması mümkün olmaktadır.[235]

BM Yugoslavya'da ortaya çıkan çatışmalara ve iç savaşa başta diplomatik ilişkilerle dahil olmak istemiştir. Ancak diplomatik ilişkilerin sürece katkı sağlamaması ve yaşanan sivil kayıpların her geçen gün artmasıyla birlikte sürece barışı koruma operasyonlarıyla devam edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu amaçla BM tarafından Yugoslavya'ya asker ve polis gücü gönderilmiştir. BM tarafından gönderilen askerlerin Bosna Hersek'te Sırplar tarafından esir alınması söz konusu olmuştur. Bununla birlikte BM tarafından güvenli bölge olarak ilan edilen Srebrenitsa'da Boşnakların Sırplar tarafından soykırıma maruz kalması BM'nin NATO müdahalesini onaylamasına neden olmuştur.

BM'nin Yugoslavya'da izlediği politikaların etkinsiz olması bu kurumun büyük bir değişime ihtiyaç duyduğunu ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte anlaşılan bir diğer konu ise sürecin çatışma ortamına geçmeden önce BM tarafından önleyici diplomasi izlenmesi gerektiğidir. Böylelikle çatışmalar çıkmadan önce müdahale edici niteliklere sahip bir yapının oluşturulması ve böylelikle meselelerin masa başında halledilebileceği düşünülmüştür.

BM Yugoslavya krizi kapsamında başarılı olamamıştır. Ayrıca Güvenlik Konseyi kapsamında öncelikli olarak güvenlik ve barışı temin etmek yerine ülkesel

[235] Nesrin Kenar, *a.g.e.,* s. 314.

çıkarların ön plana çıktığı kararların alınması sürece şüphe düşürmüştür. Bununla birlikte bir ülkenin vermiş olduğu veto sürecin devam edememesine sebep olmuştur.

Yugoslavya krizi kapsamında BM'nin başarısızlığı bu yapının aksaklıklarının ve hatalarının olduğunun anlaşılmasına neden olmuştur. Bu açıdan bu kurumun fonksiyonlarını sağlaması adına bir revizyondan geçirilmesi gerektiği konusu ön plana çıkmıştır.

3.3. Konstrüktivist Teori Çerçevesinde Yugoslavya'nın Parçalanması

Konstrüktivist teori ortaya atıldığı ilk dönemde uluslararası bir teori olarak ortaya konulmamıştır. Bu teorinin sosyal etkileşimleri ifade etmeye çalışan bir öğe olarak ele alınması bu kavramın bir teori olmadığının ifade edilebilmesi açısından mümkün olabilecektir. Ayrıca bu teori kişilerin neler yaptığına ve toplumları diğer toplumlardan ayrılan özelliklere değinmemekle birlikte bu teorinin bu konularla alakalı temel oluşturacak ifadeleri de bulunmamaktadır. Söz konusu öğeler yerine konstrüktivizm birbirleriyle ilişkisiz olarak değerlendirilen bulguları birbirleriyle ilişkilendirme yoluna gitmektedir.[236]

Farklı yapılar ile sosyal aktörlerin oluşumunda etkili olan konstrüktivizm, ilişkili olduğu role bağlı olarak farklı görüşler ve fikirler ortaya çıkaran sosyal bir kuram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bu kuram özne-yapı, realizm-idealizm ve öğe-sistem etkileşimlerine farklı açıdan yaklaşmaktadır. İdealist ve realist görüşler içerisinde bulunan konstrüktivist düşünce, aktör ile yapı etkileşimin toplumsal yaşamın ve bilginin öğeler arasındaki ilişkisini ve toplumun fikirlerinin oluşumu altında görev yapmaktadır. Bu görüş açısından dünya yalnızca maddi unsurlar üzerinde etkili olmamaktadır. Bununla birlikte dünyada ortak fikirler meydana gelmektedir. Bu durum aktörlerin çıkarlarının toplumsal etkileşim

[236] Sezgin Kaya, "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt 63, sayı 3, s. 93- 94.

içerisinde olmasına sebep olmakta ve bu çıkarların tanımlanamamasına neden olmaktadır. Buradan hareketle dünyanın, toplumun ve insanların kendisinin tarafından oluşturulduğunu ifade etmek mümkün olabilmektedir.

Uluslararası ilişkilere yön veren aktörler ve bu aktörler arasındaki ilişkilerin sosyal etkileşimler üstünden değerlendirilmesi konstrüktivizmin ele alınması anlamına gelecektir. Konstrüktivizm kapsamında uluslararası ilişkiler açısından ele alınan konular birçok eleştiriye maruz kalmaktadır. Ayrıca bu konuyla alakalı yapılan çalışmalar sosyal bir dünyanın sosyalleşemeyen bir dala uygulanışı olarak değerlendirilmektedir. Konstrüktivizm açısından bireyler, çevre ve diğer insanlarla olan ilişkilerinde onları etkilemekteyken aynı zamanda toplum da onlara etki etmektedir. Duraksız çift yönlü bir etkileşim söz konusudur. Konstrüktivizm ise söz konusu ilişkiyi aktörler ve kurallar açısından ele almaktadır.[237]

Uluslararası sistemde Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden sonra ortaya çıkan karmaşık ortamın ifade edilmesinde var olan disiplinler pek fayda sağlamamıştır. Söz konusu bu şartlar post pozitivistler ile pozitivistler arasında tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Söz konusu tartışma neticesinde ise konstrüktivizm uluslararası ilişkilerde kendine bir yer bulmuştur. Özellikle bu süreçte Yugoslavya ile SSCB'nin dağılması konstrüktivizmin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Bu açıdan bu görüşle alakalı yayınlar 1990'lı yıllarda kendini göstermeye başlamıştır. Söz konusu akımın öncüleri ise John Ruggie, Nicholas Onuf ve Alexander Wendt gibi bilim insanlarıdır. [238]

Sistemi bir yapı olarak değerlendiren konstrüktivizm, söz konusu yapının oluşumunda ekili olan insan faktörünü dışlaması sebebiyle eleştiri almaktadır. Bu görüşle güç, aktör, uluslararası yapı benzeri temel kavramların sadece sosyal sürecin bir çıktısı olduğunu ve bu çıktıların üretimi sırasında büyük resim açısından devletlerin, küçük resim açısından ise kişilerin birer etmen olduklarını ifade edilmeye çalışılmaktadır.[239] Nichol Onuf ise söz konusu konuyu "biz kendi yarattığımız

[237] Sezgin Kaya, *a.g.e.*, s. 95.
[238] Bilgehan Emeklier, "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Post Pozitivist Kuramlar", *Bilge Strateji*, Cilt. 2, Sayı. 4, Bahar 2011, s. 161.
[239] Bilgehan Emeklier, *a.g.e.*, s. 162.

dünyada yaşıyoruz ve bu, biçimi insani olmayan güçler tarafından belirlenmiş bir dünya da değildir" görüşüyle ifade etmiştir.[240]

Yugoslavya'nın dağılma sürecinin bu görüş kapsamında ele alınması durumunda ise insanların ve toplumların ürettiği çıktılar ile söz konusu çıktıların aktif bir şekilde birbirlerini etkilemesi sonucunda yeni yapıların inşa edildiğini ve bunun neticesinde ise Yugoslavya'nın dağılma sürecine girdiğini ifade etmek mümkün olacaktır. Yugoslavya dağılma sürecindeyken hem Yugoslavya'nın kendisi hem de uluslararası yapı kendi içerisinde değişim gerçekleştirmekteydi. Söz konusu değişim sürecinde bu iki yapı birbirlerinden bağımsız gibi gözükseler de birbirlerini tetikleyen öğeler oldukları sosyal bir gerçeklik olarak ele alınabilmektedir. Yugoslavya'da tekrar bir ulus kimliğin oluşturulmasının, Soğuk Savaş dönemin yaşanmasının, AB ile yürütülen bütünleşme süreçlerinin birbirlerini etkilediğini ifade etmek mümkün olmaktadır.

Konstrüktivist teori gerçeğin kültür ve tarih üzerinden ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bununla birlikte bu teori uluslararası ilişkiler kapsamında birbirleriyle ilişkisiz görünen sosyal etmenlerin ilişkili olduklarını ortaya koyarak bunlarla alakalı bir yapı oluşturmaya imkân tanımaktadır. Uluslararası ilişkiler açısından oldukça mühim olan fakat diğer teoriler kapsamında pek ele alınmayan söylem, kültür ve kimlik gibi faktörler konstrüktivizm sayesinde ele alınmaktadır. Böylece uluslararası ilişkilerde insanların rolleri de kapsama dâhil edilmiş olmaktadır.[241]

Kontrüktivist yaklaşım klasik uluslararası ilişkiler yaklaşımlarını şekillendiren çıkar ve güç kavramlarını yok saymamaktadır. Ancak genel olarak bu yaklaşım, temelde kimliklerin ve düşüncelerin ne şekilde oluştuğu, bunların ne tür aşamalardan geçerek değişim geçirdikleri, kimliklerin ve fikirlerin devleti nasıl etkilediği üzerinde durmaktadır. [242]

---

[240] Chris Brown, Kirsten Ainley, *Uluslararası İlişkileri Anlamak*, (çev. Arzu Oyacıoğlu), Yayın Odası, İstanbul, 2006, s.43.
[241] Sezgin Kaya, *a.g.e.*, s. 100.
[242] Stephan M. Walt, *Uluslararası İlişkiler: Bir Dünya Bin Bir Kuram*, (çev. Başak Çalı), Foreign Policy: Bilginin Ufukları, Bahar 1998, Bilgi Üniversitesi Yayınları, , s. 25.

Konstrüktivist yaklaşım genel olarak maddi yapılar yerine bu yapıları oluşturan kültürel yapılara odaklanmaktadır. Ticaret ilişkileri, güç gibi kavramlar maddi öğelerdir. Ancak bu öğeler kültürel etmenler sayesinde üretilebilmektedir. Realist ve idealist kuramlarda ele alınan temel kavramlar konstrüktivist yaklaşım kapsamında farklı biçimde ele alınmaktadır. Bununla alakalı olarak konstrüktivist yaklaşımda devlet yaşamayı sağlama olarak yararlanılan kurum olmaktan çok çıkar ile kimliğin belli bir süreç kapsamında oluştuğunu ifade eden bir etmen olarak ifade edilmektedir.[243]

Konstrüktivist yaklaşım kapsamında uluslararası sistemin yerel toplumları içeren sosyal sistemlerden ayrı olarak ifade edilebilecek bir etmen olarak ele alınması mümkün değildir. Devletler ve toplum birtakım faktörlerin etkisiyle kültür ve kimlik ilişkilerini ortaya koyan bir yapıyı meydana getiriyorsa, uluslararası sistem de devleler gibi ancak farklı etmenlere bağlı olarak zamanla değişmektedir.[244]Söz konusu değişim süreçlerindeyse çoğunlukla uluslararası sistemin ana aktörü olan devletin hangi kültürden meydana geldiği, nasıl geliştiği ve devlet kavramının ne olduğuyla alakalı algılarla birlikte küresel ve bölgesel etkileşimlerin etkili olduğunu ifade etmek mümkün olmaktadır. Temel faktör olan devlet kişileri, toplumu ve dış politikayı etkilemekte ve bununla birlikte küresel ve bölgesel politikaya etki ederek kültürel tarihi, kimliği ve medeniyeti de etkisi altına almaktadır..[245]

Çoğunlukla konstrüktivizm, uluslararası ilişkileri kişilerin sosyal ilişkileri gibi değerlendirmektedir. Bu değerlendirme kapsamında karşılıklı bir etkileşim olduğu kabul edilecek olursa yerel öğelerden küresele, küreselden ise yerele doğru çift yönlü etkileşimin olduğunu ifade etmek mümkün olmaktadır. Konstrüktivizmin üç tane temel şartının olduğu ifade edilmektedir.[246] Bunlar;[247]

- Neo-klasik konstrüktivizm,

[243] Stephan M. Walt, *a.g.e.*, s. 27.
[244] Stephan M. Walt, *a.g.e.*, s. 32.
[245] Stephan M. Walt, *a.g.e.*, s. 33.
[246] Davut Ateş, "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Orta yol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:10, Sayı 1, Haziran 2008, s. 223.
[247] John Gerard Ruggie, "What makes The World Hang Together? Neo-Utilitarianism and The Social Constructivist Challenge", International Organization, cilt. 52, sayı. 4, s. 859.

- Post modernist konstrüktivizm,
- Bilimsel realizme yakın olan konstrüktivizm.

Neo-klasik konstrüktivizm yapısal açıdan klasik konstrüktivizmin bir sonucu olarak ele alınmakla birlikte bu görüşte temelde konuşma faaliyetleri ön planda tutulmaktadır. Neo- klasik konstrüktivist akımının bilinen yazarları Emanuel Adler, Nicholas Onuf ve Friedrich Kratocwil'dir.[248]

Diğer konstrüktivist görüşse post-modernist konstrüktivizmdir. Bu görüşün temelleri ise Jacques Derrida, Friedrich Nietzsche ve Michel Foucault'a kadar dayanmaktadır. Post-modernist konstrüktivizmin dayandığı temel nokta gerçekliğinin ana unsurunun söylemsel pratikler olduğu olgusudur. Bu sebepten dolayı toplumda geçerli olan söylemin temel doğruları etkilediği ifade edilmektedir. Burada ise gerçeği anlamanın ise egemen söylemin değerlendirilmesi neticesinde gerçekleşeceği üzerinde durulmaktadır. Post modernist konstrüktivist görüşün önemli isimleri ise Rob Walker, David Campbell, James Der Derian gibi yazarlardır.

Konstrüktivist diğer yaklaşım ise bilimsel realizme yakın olan görüştür. Bu görüş bilim ve felsefeye yakın bir düşünce içerisinde olduğundan dolayı realizmden ayrılmaktadır. Konuyu bilimsel açıdan ele alarak gözlenemeyen bir sosyal düzenin var olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca sosyal yaşamın bağımsızlığı da bu görüş açısından önem arz etmektedir. Alexander Wendt ile John Ruggie bu görüşün önemli isimleridir.[249]

Yugoslavya'nın dağılma süreci kapsamında dil, kültür, din farklılıklarının oluşması sonucunda ayrışma süreci tetiklenmiştir. Bu sebeple Boşnak, Sırp, Hırvat ve Makedon halkları giderek ayrışmaya başlamış ve bu ayrışma çatışmalara dönüşmüştür. Tarihsel süreç içerisinde farklı fikirlere sahip olan Güney Slav halklarının birleştirilmesi düşüncesinden hareketle ilk başta I. Dünya Savaşı yaşanmış sonrasında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kurulmuştur. Bunu II. Dünya Savaşı takip etmiş ve sonrasında ise Yugoslavya'nın kurulmuştur. Sırp-Hırvat-

[248] John Gerard Ruggie, *a.g.e.,* s. 860.
[249] John Gerard Ruggie, *a.g.e.*, s. 861.

Sloven Krallığı, Habsburg ve Osmanlı İmparatorluklarının etkisiyle ortadan kalkmıştır. Yugoslavya ise Mussolini İtalya'sı, Nazi Almanya'sı ve SSCB tehlikesi altında varlığını sürdürmeye çalışmıştır. Dış tehditlerin ortadan kalktığı 1990'lı yıllarda ise Yugoslavya halkları kendi kimliklerini oluşturmaya karar vermişlerdir. Konstrüktivist teori açısından Yugoslavya'nın yapaylığının oluşumu söz konusu olmuştur. Söz konusu yapaylık ise var olan tehditler neticesinde olmuştur. Tehditlerin ortadan kalması neticesinde ise Yugoslavya halkları kendi kimliklerini yaratma sürecine girmişlerdir.

Samuel Huntington'ın ifade ettiği Medeniyetler Çatışması tezine göre Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Doğu-Batı ayrışması yerine farklı kültürel ayrışma ortaya çıkacaktır. Yeni çatışma ise Hristiyan Batı medeniyetleri ve İslam medeniyeti arasında ortaya çıkacaktır.[250] Ancak Bosna-Hersek'te görülen iç savaş bu görüşün gücünün azalmasına neden olmuştur. Çünkü burada Hristiyan Sırplar ile Müslüman Boşnakların çatışması gerekmekteydi. Ancak Hırvatlar ile Sırpların birbirleriyle çatışması bu görüşün güç kaybetmesine neden olmuştur. Bununla birlikte Batı Avrupa ile Katolik Hırvatların yakın ilişki kurması Ortodoks-Slav Rusya ve Ortodoks Sırpların ilişki içerisinde olması ise görüş kapsamında ifade edilen olguların bir nebze geçerliliğini koruduğunu göstermektedir..[251]

Yugoslavya krizi farklı kimliklerin etkisiyle ortaya çıkan kültürlerin bir çatışması olarak ele alınabilecektir. Bu bakımdan Yugoslavya içerisindeki Hırvatların ve Sırpların kendilerini Yugoslav olarak görmemeleri ve kendi kimliklerini dayatmaları sebebiyle ortaya çıkan çatışma ortamı konstrüktivizmin case-uygulama alanının oluşmasına neden olmaktadır. Sırplar ve Hırvatlar arasındaki ötekiler ve ben ayrımının oluşmasının nedeni din ve dil ayrılıklarıdır. Sırp diliyle Hırvat dili son derece benzemelerine rağmen yazıda alfabelerin farklı olması dil farkının oluşmasına neden olmuştur. Sırpların Ortodoks ve Hırvatların Katolik olmaları ise din farklılığının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Hırvat ve Sırplardaki bu farklılıklar konstrüktivizm açısından kültür oluşum sürecinde bir

[250] Samuel P. Huntington, The Clash of Civilization and The Remaking of World Order, The Free Press, 2002, Simon&Schuster UK Ltd, s. 183-184.
[251] Gös.yer.

malzeme niteliği oluşturmuştur. Bu açıdan konstrüktivizm bu meseleyi kültür açısından ele alabilmiştir.

Konstrüktivist görüş açısından çıkarların ana unsuru kimliklerle birlikte düşünsel öğelerdir. Bu olgular da Yugoslavya'nın dağılmasında kendilerini oldukça göstermişlerdir. Slovenler ve Hırvatlar Yugoslavya dağılırken geçmişte yakın ilişki içerisinde oldukları Almanya ile yakın temas kurmuşlardır. Söz konusu süreç içerisinde Almanlar, Yugoslavya'dan bağımsızlıklarını ilan eden Hırvatistan ve Slovenya'nın kararlarını Avrupa kabul etmeden kabul etmiştir. Bunun dışında Rusya, Yugoslavya'nın dağılması esnasında Sırplarla yakın ilişkiler kurmuştur. Özellikle Sırpların Ortodoks olması ve Kiril alfabesi kullanması bu ikili ilişkide önemli rol oynamıştır.

Konstrüktivist teori, realist ve neo-realist akımları bilindiği üzere aktörlerin akılcı ve sebep-sonuç ilişkisini ön planda tutarak kararlarını aldığını ifade etmektedir. Bu açıdan bu akımlar konstrüktivist teori kapsamında ele alınan kimlik kavramından bahsetmemektedirler. Bu konu Yugoslavya'nın dağılma süreci kapsamında ele alındığında ise süreç kapsamında tarafların akılcı davranmaktan çok kimliğe bağlı olarak hareket ettikleri görülmektedir. Sırpların Hırvatistan içerisinde azınlık olmak istememesi ve Krajina bölgesinde kalkışma hareketi düzenlemeleri akılcı bir davranış olmamakla birlikte kimlik isteğine bağlı bir hareket olarak değerlendirilebilecektir. Bunanla birlikte Macarların ise Voyvodina özerk bölgesinde yer alan toprakları bırakarak Macaristan'a sığınmak istemelerinin akılcı olmaktan çok kimlik isteğiyle alakalı olduğunu söylemek mümkündür.

Neticede Yugoslavya'nın dağılmasında din, kültür ve dil öğelerinin farklı farklı kimlikleri ortaya çıkarmasıyla birlikte sosyal gerçekliğin değişmesi etkili olmuştur. Burada ise irrasyonel davranışlar, istekler devreye girerek dağılım sürecinin hız kazanmasına sebep olmuştur. Yugoslavya'daki Makedon, Sloven, Hırvat ve diğer etnik grupların kendi kimliklerini isteme arzuları sürecin oluşmasına neden olmuştur.

3.4. Uluslararası Sistem Teorisi Çerçevesinde Yugoslavya'nın Parçalanması

Yugoslavya'nın dağılma süreci, Soğuk Savaş sonrasında Balkan bölgesinde yaşanan değişimlerin anlaşılmasını sağlayacak bir nitelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi uluslararası yapıyı etkilediği kadar Yugoslavya'yı da oldukça etkilemiştir. Süreç içerisinde iki kutuplu dünya olgusunun geride kalması farklı yapıların oluşmasına neden olmuştur. Bu oluşum evresinde ise Yugoslavya uluslararası sistemin rekabet konularından biri haline gelmiştir.

Sistem denildiğinde, aralarında herhangi bir sebepten dolayı etkileşim ve ilişki bulunan unsur dizi akla gelmektedir. Dizide yer alan her parça büyük resmi sergilerken, söz konusu sergileme farklı biçimlerde yada düzeylerde olabilmektedir.[252]

Sistemle alakalı pek çok görüş bulunmaktadır. Hasan Köni tarafından "Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasetteki Yeri" isimli eserde bu görüşler şu şekilde ifade edilmiştir:[253]

1. Etkinliği Savunanlar: Sistem bulunulan hareket noktasını bir edim olarak ele alan ve edimler üstünde sistemi değerlendirmenin yerinde olacağını düşünenlerdir.
2. Bilimsel Yaklaşımın Kurulmasını İsteyenler: Alt ve üst sistemler ile kapalı ve açık sistemler şeklinde sınıflandırılırlar. Unsurlararası etkileşimleri belirleyen izomofizm, özerk etmenlerin beraber uğraşlarının her bir etmenin kendi başlarına yaptıkları uğraşlar toplamından daha fazla çıktı ortaya koyduğunu ifade eden ve sistem içindeki durağanlık ile sinerjiyi açıklayan homeostatis gibi kavramları açıklamaktadırlar.
3. Birey Hislerinin Önemini Savunanlar: İnsanı sosyal bir varlık olarak ön planda tutmaktadırlar. İnsanın hislerinin ve güdülerinin oldukça

[252] Hasan Köni, Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasetteki Yeri, Asam Yayınları, Ankara, 2001 s. 6-7.
[253] Hasan Köni, *a.g.e.,* s. 10-11.

mühim olduğunu ifade ederler. Bu açıdan insan tutumlarında bu olguların oldukça önem arz ettiğini belirtirler. Sosyal yapıyı meydana getiren insanı ele almayı tercih etmektedirler.

4. Anti-Plancı Gruplar: Bu gruptakiler sistemin düzensizlik kapsamında oluştuğunu ifade etmektedirler.

Günümüzde var olan yapı ise çoğunlukla bilimsel yaklaşımın kurulmasını talep edenler üzerinde düzenlenmektedir.[254]

Uluslararası yapı, tespit edilen bir çevrede içerisinde ilişki içerisinde olan ve bu sebepten dolayı ortaya çıkan bir farklılığın diğerlerine de etki ettiği, kendi içerisinde belli bir düzene bağlı yada bağlı olmadan ilerleyen bir yapı olarak ifade edilebilecektir. Bu açıdan bu yapı içerisindeki aktörleri uluslararası örgütler, egemen ülke ve devletler, uluslararası sivil toplum kuruluşları, çok uluslu firmalar ve kişiler olduğunu ifade etmemiz mümkündür.

Uluslararası ilişkiler literatüründe sistem kavramından oldukça fazla bahsedildiği görülmektedir. Bu kavramı kullanan çoğu araştırmacının temel sistem görüşünü kabullendikleri görülmektedir. Ancak temel sistem görüşünü kabul eden araştırmacılar arasında bile küçük farklılıklar bulunmaktadır.

Uluslararası ilişkiler literatüründe çoğunlukla sistem yaklaşımına dayalı olarak araştırmalar yapan David Clarence Mc Clelland sistemi, kendini dış çevreden ayrıştıran ve tespit edilen sınırlar dâhilinde etkileşen bir bütün olarak ifade etmiştir. Morton Kaplan ise sistemi kendine has olarak ifade edilebilen davranışsal düzenliliklerle farklı çevrelerden ayrılabilen ve içerisinde etkileşimler bulunan değişkenler serisi olarak ifade etmiştir.[255]

Realizmin önemli isimlerinden biri olan Hans Morghenthau uluslararası ilişkileri, devletlerin ekonomik, yasal ve politik ilişkilerini değerlendiren bir disiplin

[254] Hasan Köni, *a.g.e.*, s. 11.
[255] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri,* s. 513.

olarak ifade etmiştir. Uluslararası sistemi ise egemen ulus-devletlerden meydana gelen adem-i anarşik ve merkeze bağlı bir sistem olarak ifade etmiştir.[256]

Uluslararası sistem ve sistemle alakalı yapılan tanımlardan hareketle sistemin sahip olduğu ana araçların ve özelliklerin ifade edilmesi önemlidir. Bu araç ve özellikler şu şekildedir:[257]

- Sistemin istikrarlı veya istikrarsız olması mümkündür. Bu açıdan sistemin sıkı ya da gevşek olarak ifade edilebilmesi mümkün olmaktadır.
- Tüm sistemlerin kendilerine has iletişim sistemleri, girdi ile çıktıları bulunmaktadır. Söz konusu öğeler bazı durumlarda sistemin değişmesine neden olabildiği gibi sistemin dengesinin bozulmasına da neden olabilir.
- Kimi zamanlarda girdiler ve çıktılar sistemin istikrarsızlaşmasına neden olabilirler. Fakat sistem eski biçimine geri gelerek dengeye kavuşabilir.

Sistemlerin farklılaşarak eski haline geri dönemediği ve bu açıdan farklı yapıların oluşmasının söz konusu olduğu haller de bulunmaktadır. Bununla alakalı olarak I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Milletler Cemiyeti örnek gösterilebilecektir. Ayrıca bu cemiyetin II. Dünya Savaşı sonrasında ise farklı bir hal alması başka bir örnek olarak sunulabilecektir. Değişimler genel olarak global düzeyde olabileceği gibi sistem kapsamında yalnızca sistem içerisinde değişimin olabileceğini de ifade etmek önemli olacaktır. Bununla alakalı olarak global yapının büyük sistem olduğunu söylememiz mümkündür. Balkanlar ise bu açıdan alt sistem ya da küçük sistem olarak ifade edilebilecektir. Sistemlerin diğerlerine yansıttıkları bazı kendilerine özgü nitelikleri bulunmaktadır. Bu bakımdan Balkanlar kendilerine has özelliklerle Ortadoğu ülkelerinden ayrılmaktadır. Fakat bu ayrılmada BM ve AB gibi yapıların da etkisinin olduğunun unutulmaması gerekmektedir. Uluslararası

[256] Nuri Yurdusev, "Uluslararası İlişkiler Öncesi" , *Sistem, Devlet ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, Editör Atilla Eralp, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 49.
[257] Erleta Gjejlani, *Değişen Uluslararası Güvenlik Sistemi Bağlamında Yugoslavya'nın Dağılması ve Kosova'nın Nihai Statüsü Sorunu*, Uludağ Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2007.

sistem içerisinde yer alan tüm alt sistemler uluslararası sistemi meydana getirirler. Ayrıca bu alt sistemler tüm sistemdeki var olan nitelikleri taşımakla birlikte diğerlerinden ayrılan nitelikleri de taşımaktadırlar. [258]

Morton A. Kaplan yürüttüğü çalışmalar kapsamında on tane uluslararası sistem modeli ortaya koymuştur. Söz konusu çalışmalarda sistemler dört tane temel varsayım üzerinde şekillenmiştir. Bu varsayımlar şu şekildedir:[259]

1. Uluslararası sistem kapsamında belli özellikte ve belli aralıklarla birbirini tekrarlayan davranış biçimleri bulunmaktadır.
2. Uluslararası sistemde var olan birimlerin belli davranış biçimlerini sergilemelerinin temelinde milli ve ulusal sistemde bunlara gereksinim duyduğuna yönelik davranışlar ile birimlerin tutarlı olmaları yer almaktadır.
3. Uluslararası davranış tutumları sistemdeki birimlerin üstlendikleri işlevlerle birimlerin karakterleriyle doğrudan alakalıdır.
4. Uluslararası davranış biçimleri, teknolojik, iktisadi yapı, iletişim, demografik yapı ve askeri kapasite gibi etmenlerle doğrudan ilişki içerisindedir.

Söz konusu bu dört varsayım kapsamında başta altı model geliştirilmiştir. Ardından ise dört model daha geliştirilerek literatüre Kaplan tarafından 10 tane uluslararası sistem modeli sokulmuştur. Söz konusu sistem modelleri ise şu şekilde ifade edilebilir:[260]

- Güç dengesi sistemi,
- Sıkı iki kutuplu sistem,
- Gevşek iki kutuplu sistem,
- Hiyerarşik sistem,
- Evrensel sistem,
- Birim veto sistemi,

[258] Erleta Gjejlani, *a.g.e.,* s. 33.
[259] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri,* s. 515.
[260] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri,* s. 517.

- İstikrarsız blok sistemi,
- Çok gevşek iki kutuplu sistem,
- Yumuşamama sistemi,
- Tamamlanmamış nükleer yayılma sistemi.

Uluslararası sistemi Balkanlarda yaşanan öğeler etkilediği gibi sistem kapsamında ortaya çıkan değişmeler de Balkanları etkilemiştir. Bu süreçte ise Balkanlar Yugoslavya'yı etkilemiş aynı zamanda Yugoslavya'da Balkanları etkilemiştir. Egemen bir devlet halinde olan Yugoslavya dağılma sürecine girmesiyle birlikte Balkanların o dönemdeki istikrar içerisindeki şartlarını istikrarsız bir biçime sokmuştur. Yugoslavya'da ortaya çıkan iç karışıklık ile Soğuk Savaş'ın bitişinin aynı döneme rastlaması Ortadoğu ve Balkanlarda önemli değişikliklere neden olmuştur. Aynı zamanda buralarda ortaya çıkan değişiklikler Yugoslavya'da da bazı değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Uluslararası sistem Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından iki kutuplu olmaktan çıkmış; etnik sorunların ve çatışmaların olduğu alt sistemlerden meydana gelmeye başlamıştır. Bu süreçte alt sistemler çıkarlarını ve kimliklerini maksimum düzeye ulaştırma çabasına girişmiştir. Yugoslavya da yapısal açıdan bu örneğe uygun bir şekilde sürecini sürdürmüştür.

Soğuk Savaş sonrasında SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte iki kutuplu olan uluslararası sistemde tek süper güç olarak ABD'nin kalması söz konusu olmuştur. Bu açıdan dünyanın her yerinde liberal görüşün hâkim olacağı düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu durum batı bloğunun doğu bloğu karşısında zafer kazandığı düşüncesinin oluşmasına sebep olmuştur. Bu görüşler ABD'nin Körfez Savaşı sırasında mutlak güç kazanacağı olgusunu ön plana çıkarmıştır. Söz konusu süreç içerisinde ise Almanya Ortadoğu'da etkinliğini artırmaya çalışmıştır. Ancak ABD'nin, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle birlikte Körfez Savaşı sırasında mutlak gücünü ortaya koyması karşı bir hamle olarak değerlendirilmiştir.

Ortadoğu bölgesinde ortaya çıkan rekabete yönelik olarak Almanya rekabeti karşı hamle olarak Balkanlara taşımıştır. Bu açıdan Almanya, Yugoslavya'da ortaya çıkan tabloda Slav-Germen birlikteliğini temin etmek adına Sloven ve Hırvatları bağımsız olmaya yönlendirmeye çalışmıştır. Fakat bu sırada İngiliz ve Fransız bloğu

Sırbistan ve Rusya arasında oluşabilecek işbirliği sebebiyle Yugoslavya'nın birliğini savunmaktaydı. Süreç içerisinde Yugoslavya'da yaşananlar batı medeniyetine yüklenmek istenmemiştir. Bu bakımdan Boşnak Müslümanların Sırplar tarafından katledilmesi Batı tarafından görmezden gelinmiştir. Bu durum ise Batının çifte standart uyguladığı görüşlerinin oluşmasına neden olmuştur.

Rusya'nın Sırbistan ile işbirliği kurarak Avrupa'da kendine güç katma isteği, Fransa'nın ve İngiltere'nin Yugoslavya'da Almanya'nın güç kazanması sebebiyle duyduğu endişe bu bölgede yaşanan rekabeti gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte ABD ile AB arasında ortaya çıkan rekabet gibi konular bölgede çıkan büyük kıyımlara müdahale edinilmesini zorlaştırmıştır. Alt sistemde ortaya çıkan değişimlerin üst sistemi etkilediği Yugoslavya örneğinde kendini açık açık göstermiştir.

Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte farklılaşan uluslararası sistem Balkanlar'da Yugoslavya'nın dağılmasını kolaylaştırmıştır. Yugoslavya'nın dağılması ise uluslararası sistemin tekrar dengeye oturmasını açısından birtakım sorunların çıkmasına neden olmuştur. Bu açıdan Balkanlar'da iktisat, güvenlik, siyaset konularında yeni bir denge açısından birtakım güçlükler ortaya çıkmıştır. Bu süreçte Yugoslavya'nın dağılması neticesinde Batılı değerlerin bu toplumlara entegre edilmesi ve böylelikle Batı'nın bu bölgede hakim olmaya çalışması süreci başlamış olmuştur. Buradaki toplumların AB'ye dâhil edilme süreçlerine geçilmesinden bahsedilmeye başlamıştır.

3.5. Parçalanmanın Uluslararası Sistem ve Politikaya Etkileri

Yugoslavya'nın dağılma süreci Balkanları istikrarsız hale getirerek uluslararası sistemi direkt olarak etkilemiştir. Soğuk Savaşın ardından Yugoslavya' da ortaya çıkan iç savaşın beraber devam etmesi aynı zamanda Ortadoğu coğrafyası üzerinde de etkili olmuştur. Soğuk savaşın sona ermesi ile birlikte iki kutuplu uluslararası sistemin değişmesi ve etnik karışıklıkların ve çatışmaların yaşandığı

hareketli bir sürecin başlaması, Ortadoğu ve diğer alt sistemler kapsamında önemli farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Açığa çıkan hareketli süreç içerisinde büyük güçlerin kuvvetlerini en tepeye çıkarma istemeleri ve etkin oldukları alanları büyütme istekleri Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde kendini açıkça ortaya koymuştur. Söz konusu istekler Yugoslavya'da yaşanan trajedilerin bile görmezden gelinmesine neden olmuştur.

SSCB'nin yıkılması ile birlikte ABD'nin dünya düzenini kuracak tek süper güç olduğu ile ilgili iddialar ortaya çıkmıştır. Özellikle SSCB'nin yıkılması ile demokrasi ile liberal değerlerin dünyanın her yerine ulaşacağıyla ABD'nin tek kutuplu uluslararası sistemin egemeni olacağıyla ilgili görüşler ortaya atılmıştır.[261] Bu bağlamda ABD'nin Ortadoğu'da başlatmaya hazırlandığı Körfez Savaşı'na da meşruiyet kazandırıldığını ifade etmek mümkün olmaktadır. Almanya'nın Soğuk Savaşın ardından Ortadoğu'da etkinlik alanını artırma isteğini fark eden ABD, Körfez Savaşı ile birlikte alt sistemi kurtarma görevini üstlenmiş mutlak bir güç olduğunu ortaya koymuştur.

ABD'nin Körfez Savaşı kapsamında yapmış olduğunu bu hamleyi Almanya Balkanlara taşımıştır. Yugoslavya'da ortaya çıkan çatışmaya Almanya, Slav-Germen birlikteliği görüşü kapsamında Slovenleri ve Hırvatları bağımsızlık yönünde teşvik etmeye çalışması yönüyle dâhil olmuştur. Bu süreçte ise Sırbistan ile Rusya'nın olası işbirliği olasılığının ortaya çıkmaması için Fransa ve İngiltere Yugoslavya'nın bütünlüğü üzerinde durmuştur.

Yugoslavya'nın çöküşü, Soğuk Savaşın sona ermesi ve devletlerarasındaki rekabetin artması bazı sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Özellikle Balkanlarda siyasi, ekonomik ve güvenlik gibi alanlarda yeni oluşumları gerekli kılmıştır. Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte açığa çıkan yeni devletler ile Körfez Savaşının galibi batının birbirlerine alışma süreci başlamıştır. Bu bağlamda ise bu yeni ülkelerin AB'ye entegre edilmesi sürecine geçiş yapılmıştır.

---

[261] M. Kemal. Aydın, Neoliberal Dalga ya da Küreselleşme, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 ,2000, 13-26, s. 17-18.

Yugoslavya'da yaşananlara AB'nin müdahale edebilecek güçte bir askeri gücünün olmaması, NATO ve BM gibi örgütlerin sürece geç dâhil olması ve bu doğrultuda yaşananlara geç müdahale edilmesi uluslar arası sistemin sorgulanmasına neden olmuştur. Bu durum ise yeni bir uluslararası sisteme geçiş sürecinin başlamasına neden olmuştur. Bu bağlamda NATO ve BM Avrupa ve Balkanlar gibi alanlarda ne biçimde yapılanması gerektiğiyle ilgili olarak arayış içerisine girmiştir.

SONUÇ

Yugoslavya'yı meydana getiren halkların birbirlerinden farklı dil, din, kültür ve tarih yapıları kapsamında bir yapılanma süreci başlatılmaya çalışılmış ancak bu durum arzu edilen bir biçimde Yugoslavya kimliğinin meydana getirilmesini sağlamamıştır. Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın ardından uluslararası şartların zorladığı bir yapı olarak değerlendirildiğinde Yugoslavya'nın belli bir süre beraber yaşama istediğinde olduğunun ifade edilmesi mümkündür. Tarihsel süreç içerisinde Güney Slav halklarının birbirleriyle ilgili olarak toprak isteklerinin olduğu da önemli bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan Yugoslavya'daki halkların tarihsel süreç içerisindeki birbirlerine yönelik tavırları ve Soğuk Savaş'ın ardından uluslararası yapının iki kutuplu yapıdan farklı bir sürece girmiş olması Yugoslavya'nın iç savaşa yönelmesinde etkili olmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde Yugoslavya'daki halkların birbirlerine düşmanca tavırları, halklar ve bölgeler arasında ortaya çıkan iktisadi gelişmişlik düzeyindeki farklar ve halklar arasındaki rekabet Yugoslavya'nın çalkantılı bir iç süreç yaşamasına neden olmuştur. Özellikle Tito'nun ölümünden sonra bu sorunlar daha da artmaya başlamıştır. Bunlar dışında uluslararası yapıda Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Soğuk Savaş'ın son ermesi ile birlikte iki kutuplu yapıdan farklı bir yapıya doğru gidilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte uluslararası sistemin de giderek değişmesi Yugoslavya'daki çalkantılı sürecinde gelişimine zemin hazırlamıştır.

Dünyada Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Varşova Paktı'nın dağılması ve SSCB'nin yıkılması gibi olaylar uluslararası yapının ne şekilde ortaya çıkacağına ilişkin tartışmaların oluşmasına sebep olmuştur. AB'nin Yugoslavya'daki yaşananlara müdahalede etkili olamadığı ve bu sebeple NATO'nun bir müdahalesi olmadan yaşananların sonlandırılamayacağı anlaşılmıştır.Yugoslavya'da yaşanan iç karışıklığın ABD'nin müdahalesi kapsamında sonlandırılabilmesi ABD'nin yeni dünya düzeninde baş faktör olduğunun ifade edilmesini mümkün kılmıştır.

NATO, dünyada Doğu Blok'unun yıkılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte sorgulanmaya başlamıştır. Özellikle SSCB tehdidi karşısında

kurulan NATO'nun SSCB'nin dağılmasıyla birlikte etkisinin kalktığı görüşleri doğrultusunda Yugoslavya üzerinde yaptığı müdahalelerle birlikte hala önemli bir etkiye sahip olduğunun düşünülmesine sebep olmuştur. NATO'nun Yugoslavya'ya yapmış olduğu müdahaleler dışında yaşanan dağılma sonrasında bölgede kalmayı sürdürmesi etkinliğinin devam ettiğinin göstergesi olmuştur..

Yugoslavya'nın dağılma sürecinden etkilenmiş olan bir diğer örgüt BM'dir. Yugoslavya krizi ile birlikte BM'nin yapısı eleştirilmeye başlamıştır. Özellikle Yugoslavya krizi sırasında etkili görev üstlenemeyen BM eleştiri oklarını üzerine çekmiştir. Bu yönüyle BM'nin dünya barışını sağlama yönünde ne kadar etkili olduğu düşünülmeye başlanmıştır. Bu bakımdan Yugoslavya'da yaşananlarda BM'nin etkisiz kalması sonucunda BM diplomasi farklı alanlara kaymak durumunda kalmıştır.

Yugoslavya'daki sorunlar ve bu sorunlar sonucu yaşanan dağılma süreci, halklar arasında iktisadi refah farklılıklarının oluşmasını, halkların tarihsel süreçten gelen birbirlerine karşı güvensizliklerini artırmıştır. Kosova'nın özerkliğinin kaldırılarak Sırbistan'a bağlanması süreci başlamıştır. Bu süreç oldukça kanlı bir biçimde Aralık 1995'te yapılan Dayton Barış Antlaşması'na kadar sürmüştür. Anlaşma sonrasında Yugoslavya adı kalkmış yerine Sırbistan-Karadağ ismi geçerli olmuştur. İlerleyen süreçte Sırbistan ve Karadağ devletleri olmak üzere barışçıl bir şekilde iki ayrı devlet kurulmuştur. Bununla birlikte Yugoslavya'nın dağılması kapsamında ortaya çıkan yeni yapı kapsamında iktisadi ve milli sorunlar yaşanmaya devam etmekle birlikte bu sorunlar uluslararası sistem ve politikalara ilişkin etkisi sürmektedir.

Uluslararası sistemde ortaya çıkan değişimler ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi Yugoslavya'nın dağılma sürecini önemli ölçüde şekillendirmiştir. Ayrıca Yugoslavya'da yaşanan kompleks ve kanlı dağılma süreci, Yugoslavya'dan ayrılmış olan halkların günümüzde de uluslararası politikalarını biçimlendirmesine etki etmektedir. Bugün bağımsızlıklarını kazanmış olan bu Balkan ülkelerinin AB ile etkileşim süreçleri sürmekle beraber, bu ülkelerin birbirleriyle yaşadıkları problemler de devam etmektedir. Dayton Anlaşması ile birlikte ortaya çıkan karmaşık yapı,

Makedonya'daki Arnavut azınlık problemleri, Sırbistan ve Kosova arasında yaşanan sınır sorunları hala Yugoslavya sürecinin tam olarak çözülemediğini ortaya koymaktadır. İfade edilen bu sorunlar aynı zamanda uluslararası ilişkilere de önemli ölçüde etki etmektedir. AB, Yugoslavya'nın dağılmasından sonra açığa çıkan kültürel, siyasi ve iktisadi yıkımların onarılmasına ilişkin çaba göstermeye devam etmektedir. Uluslararası sistem içerisinde başka aktörlerin de bu süreçte etkili olup olmayacağına ilişkin değerlendirmeler bulunmaktadır. Yugoslavya'da yaşananların uluslararası ilişkiler politikalarını değiştirmesi sebebiyle bu yapıdan kopan devletlerin ilişkilerinde farklı aktörlerin iyileştirici yönde görev yapması önemli olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Alkan, Necmettin, "Yugoslavya'nın Dağılması", *Balkanlar El Kitabı 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar,* 2. Baskı, Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay, Akçağ Yayınları, Ankara, 2013.

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002.

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler*, 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 1997.

Bağcı, Hüseyin, *Balkanlar (1991 – 1993) Güvenlik Politikası ve Risk Analizi,* Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1994.

Baylis, John, *International and Global Security*, ed. John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens, The Globalization of World Politics, Oxford University Press, New York, 2008.

Bora, Tanıl, *Yugoslavya: Milliyetçiliğin Provokasyonu*, 2.baskı, Birikim Yayınları, İstanbul, 1995.

Bredow, Wilfried Von, *Medeniyetler Arası Tartışma ve Çatışmalar* (Editörler: Prof. Dr. Karl Kaiser, Prof. Dr. Hans-Peter Schwarz). Yeni Yüzyılda Yeni Dünya Politikası. (1. Baskı). (Çeviren: Müjdat Kayayerli). Sinemis Yayınları, Ankara, 2005.

Brown, Chris- Ainley, Kirsten, *Uluslararası İlişkileri Anlamak*, (çev. Arzu Oyacıoğlu), Yayın Odası, İstanbul, 2006.

Burchill, Scott, *The ories of International Relations*, 2. Baskı, Palgrave, New York, 2001.

Clausewitz, Carl von, *Savaş Üzerine,* (Çev. Fahri Çeliker), Özne Yayınları, İstanbul, 1999.

Collins, Allan, *Comtemporary Security Studies*, Oxford University Press, New York, 2007.

Danieri, Philip, *International Organisations, Environmental Cooperation and Regime Theory, International Organisations and Environmental Policy*, (Ed. Robert V. Barlet ve diğ.), Greenwood Press, Conneticut, 1998.

Dedeoğlu, Beril, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, 1. Baskı, Derin Yayınları, İstanbul, 2013.

Earle, Mead Edward, *Modern Stratejilerin Yaratıcıları*, (Çev. Demirhan Erdem), Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2003.

Eralp, Atilla, *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

Giddens, Anthony, *Modernliğin Sonuçları*, (Çeviren: Ersin Kuşdil), 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.

Gilpin, Robert, *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politiği*, 2. Baskı, (Çev. Murat Duran ve diğ.), Kripto Yayınları, Ankara, 2012.

Hardt, Michael - Antonio, Negri, *İmparatorluk Olarak Küreselleşme* (Çeviren: Cemil Poyraz), (Derleyenler: David Held, AnthonyMcGrew), Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması, 2. Baskı , Phoenix Yayınları, Ankara, 2014.

Hasenclever, Andreas- Mayer, Peter- Rittberger, Volker, *Theories of International Regimes*, Cambridge University Press, 6. Baskı, 2004.

Hasgüler, Mehmet - Uludağ, M. Bülent, *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*, 3. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007.

Huntington, Samuel P., *The Clash of Civilization and The Remaking of World Order*, The Free Press, Simon&Schuster, UK Ltd, 2002.

Kale, Başak, "Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde Bir Yanılsama", (Ed. Ömer Engin Lütem, Birgül Demirtaş Coşkun), *Balkan Diplomasisi (içinde)*, Asam yayınları, Ankara, 2001.

Karatay, Osman,"Bosna Sırp Cumhuriyeti", *Balkanlar El Kitabı 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*, 2. Baskı, Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay, Akçağ Yayınları, Ankara, 2013.

Kenar, Nesrin, "Bosna Hersek Savaşı", B*alkanlar El Kitabı 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*, 2. Baskı, Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay, Akçağ Yayınları, Ankara, 2013.

Kenar, Nesrin, *Yugoslavya: Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*, Ankara, Palme Yayıncılık, 2005.

Keoahane, Robert O., *Neoralism and Its Critics*, Columbia University Press, New York, 1986.

Koçer, Gökhan vd., *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*, (ed. Haydar Çakmak), Platin Basın Yayın Dağıtım, Ankara, 2007.

Köni, Hasan, *Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasetteki Yeri*, Asam Yayınları, Ankara, 2001.

Küçük, Mustafa *Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstrüktivist Dönüş*, University of Wales, Aberstwyh, 2009.

Lacher, Hannes, *Beyond Globalization: Capitalism, Territoriality and the International Relations of Modernity*, London: Routledge, 2006.

Locke, John, *Hoşgörü Üzerine Bir Mektup*, (Çev. Melih Yürüşen), Liberte Yayınları, Ankara, 1998.

Massie, Robert K., *Dretnot,* (Çev. Alaeddin Şenel), Sabah Kitapları, İstanbul, 1995.

Mazower, Mark *The Balkans: From the End of Byzantium to the Present Day*, Phonix Press, London, 2000.

Misha, Glenny, *Balkanlar 1804-1999: Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler*, (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah Yayınları, İstanbul, 2000.

Nicholson, Micheal, I*nternational Realions a Conscise Introduction: Theoris of International Relations*, New York, 1998.

Oğuz, Cem, "Rusya'nın Balkan Politikası ve Balkanlardaki Gelişmelerin Rus Siyasetine Etkileri: 1991- 2000", *Balkan Diplomasisi*, (Derleyen: Ömer E. Lütem - Birgül Demirtaş Coşkun, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2001.

Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, 4. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara, 1994.

Rosenau, James N., *Yeni Bir Küresel Düzende Yönetişim*, (Çeviren: Ali Rıza Güngen), (Derleyenler: David Held, Anthony Mc Grew), Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması, 2. Baskı, Phoenix Yayınları, Ankara, 2014.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih Cilt. 2: 1918 – 1994.* 5. Baskı, İmge Yayınları, Ankara, 1994.

Sandıklı, Atilla - Kaya, Erdem, "Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış", *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri,* (Ed. Atilla Sandıklı), Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2012.

Sarup, Madan, *Post-Yapısalcılık ve Post-modernizm: Eleştirel Bir Giriş*, (Çev. Abdülbaki Güçlü), Kırk Gece Yayınları, İstanbul, 2010.

Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 2. Baskı, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1995.

Sullivan, Michael P., *Power İn Contemporary International Politics*, 1. Baskı, University of South Caroline Press, 1990.

Şaylan, Gencay, *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, 1. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1995.

Şenel, Alaeddin, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, 8. Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998.

Toynbee, Arnold, *Savaş ve Uygarlık*, (Çev. Mehmet Dündar), 2. Baskı, Ürün Yayınları, Ankara, 1997.

Ülger,Kaya İrfan, *Uluslararası İlişkiler Giriş Kavram ve Teoriler*, (Ed. Haydar Çakmak) Platin Yayınları, Ankara, 2007.

Ülger, Kaya İrfan, *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003.

Ünal, Serhan, "Yeşil Teori", *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Temel Kavramlar,* (Der. Mehmet Şahin & Osman Şen), Ankara, Kripto Yayınları, 2014.

Vasquez, John A., *Classics of International Relations*, 3. Baskı Prentice Hall, New Jersey, 1998.

Walt, Stephan M., *Uluslararası İlişkiler: Bir Dünya Bin Bir Kuram*, (Çev. Başak Çalı), Foreign Policy: Bilginin Ufukları, Bahar, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1998.

Williams, Howard, *Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme,* (Çev. Zana Çitak), Siyasal Yayınları, Ankara, 1996.

Woodward, Susan L., *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution After the Cold War*, Washington, Brookings Publishing, 1995.

Yalvaç, Faruk, *Savaş ve Barış*, (Der. Atila Eralp), Devlet ve Ötesi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Yurdusev, Nuri, "Uluslararası İlişkiler Öncesi" (Ed. Atilla Eralp), *Sistem, Devlet ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.

Zakaria, Fareed, *Post Amerikan Dünya*, (Çev. Meral Öztoprak Sağır, Eren Sağır), 1. Baskı, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2013.

Makaleler

Adler, Emmanuel, "Seizing the Middle Ground", *Europen Jounurnal of Insternational Relations*, Vol. 3, No. 3, 1997.

Arı, Tayyar- Pirinççi, Ferhat, "Soğuk Savaş Sonrasında Balkan Politikası", *Alternatif Politika*, Cilt 3, Sayı, 1, 2011.

Ataman, Muhittin, "Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti", *Alternatif Politika*, Cilt 1, Sayı 1, 2009.

Ateş, Davut, "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Orta Yol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt10, Sayı 1, Haziran 2008.

Aydın, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım Teori ve Analiz", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt, 5, Ocak-Aralık, 1996.

Aydın, M. Kemal, "Neoliberal Dalga ya da Küreselleşme", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt 2, 2000.

Aydın, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Sayı 1, 2004.

Aydın, Mustafa, "Yüzdeler Antlaşması", (Ed. Baskın Oran), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt. 1, 1919 – 1980, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Aydın-Düzgit, Senem, "Post-Yapısalcı Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 12, Sayı 46, 2015.

Baldwin, David A., "Güvenlik Kavramı", *Avrasya Dosyası,* Cilt 9, Sayı 2, 2003.

Blank, S.J., "U.S. Policy in the Balkans: A Hobson's Perspective", *Strategic Studies Institute,* U.S. Army War College, 1995.

Bozdağlıoğlu, Yücel - Özen, Çınar, "Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık", *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 1(4), 2004.

Bozkurt, Abdulgani, "Türkiye'nin Libya Olaylarında İzlediği Politikayı Realizmin İnsan Doğası, Güç ve Ahlak Tanımları Üzerinden Açıklamak", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, Sayı 7, 2013.

Christian Reus-Smit, "Konstrüktivizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (Çev. Muhammed Ağcan, Ali Aslan), 5. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2017.

Çetinkaya, Şeref "Güvenlik Algılaması ve Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenliğe Bakış Açıları", *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, S:2, 2013.

Demirtaş, Birgül, "İnşacılık", *Uluslararası İlişkilere Giriş (Tarih, Teori, Kavram ve Konular),* (Ed: Şaban Kardaş, Ali Balcı), 7.Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2017.

Eken, Mehmet Evren, "Feminizm, Maskülinite ve Uluslararası İlişkiler Teorisi: Uluslararası Siyasetin Toplumsal Cinsiyeti", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (Der.Ramazan Gözen), İletişim Yayınları, 2014.

Emeklier, Bilgehan "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar", *Bilge Strateji*, Cilt 2, Sayı 4, Bahar 2011.

Gjul, Rejhan "Rejim Teorileri Çerçevesinde Uluslararası İşbirliği Süreçleri", 2011.

Grieco, Joseph M., "Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of theNewest Liberal Institutionalism", *International Organization*,Volume 42, No 3, Summer, 1988.

Gürses, Emin, "Uluslararası İlişkilerde Paradigmalar" *İktisat Dergisi*, Şubat 1997.

Karakoç, Jülide, "Konstrüktivizmde Dış Politika ve Etnik Kimlikler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:28, Sayı: 2, 2013.

Kaya Yasemin - Kaya, Sezgin Uluslararası Rejim Türleri: Çevre Rejimleri ve Etkinliği Üzerine Bir Değerlendirme, *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, 2011.

Kaya, Sezgin, "Uluslararası Alanda Polisiye İşbirliğinin Gelişimi: Avrupa Örneği", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt XXVIII, Sayı 1, 2009.

Kaya, Sezgin, "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt 63, sayı 3.

Özdemir, Ahmet Yusuf, "Post Yapısalcılık ve Eleştirel İnşacılık Yaklaşımları Çerçevesinde Küresel Terörizm Söylemi.

Ruggie, John Gerard "What makes The World Hang Together? Neo-Utilitarianism and The Social Constructivist Challenge", *International Organization*, Volume 52, No 4, 1998.

Sandıklı Atilla - Kaya, Erdem, "Teoriler Işığında Türk- Yunan İlişkilerinde Ege Sorunu", *Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*.

Serdar, İskender, "Neorealizm, Neoliberalizm, Konstraktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış", *The Journal of Europe-Middle East Social Science Studies*, Volume 1, No 1, 2015.

Tuprokovsky,Vasil, “The Dissolotion of Yugoslavia: An Insider’sView”, *Mediterrain Quarterly*, Spring, 1993.

Weldes, Jutta “Constructing National Interest”, *European Jounral of International Relations*, Volume 2, No 3, 1996.

Yalçın, Hasan Basri, "Uluslararası Sistem ve İstikrar: Kavramsal Bir Değerlendirme." *Akademik İncelemeler Dergisi,* 10(1), 2015.

Yaylar, Yasin. “Uluslararası Siyaset Teorisi Nedir?”, *The Journal of Europe - Middle East Social Science Studies*, Cilt 2, Sayı 1, 2016.

Zizmand, Egon, “The Collapse of the Yugoslav Economy” *Soviet Studies*, Volume 44, No1, 1992.

Tezler

Abay, Tezcan Eralp, *Uluslararası Rejim Tartışmaları ve Karadeniz’de Çevre Yönetimi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013.

Gjejlani, Erleta, D*eğişen Uluslararası Güvenlik Sistemi Bağlamında Yugoslavya’nın Dağılması ve Kosova’nın Nihai Statüsü Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2007.

Osman,Crnica, *AB Genişleme Sürecinde Batı Balkan Ülkeleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2007.

Torun, Bilal Alper, *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Gürcistan’da Amerika Birleşik Devletleri - Rusya Federasyonu Rekabeti*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2016.

Ünlü,Hayati *Uluslararası İlişkilerde Adalet Kavramı ve Uluslararası Adalet Mekanizmaları*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011.

Raporlar

UN Security CouncilResolution 713(1991), 25 September 1991.

UN Security CouncilResolution 724(1995) 15 December 1995.